

T.C.
SEBAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

MİLLİ GÖRÜŞ PARTİLERİNİN
(MNP-MSP-RP-FP) KAPATILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ali METİN

İstanbul
Kasım-2019

(Tamamlanmamış tez çalışmasıdır)

T.C.
SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

MİLLİ GÖRÜŞ PARTİLERİNİN
(MNP-MSP-RP-FP) KAPATILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ali METİN

Tez Danışmanı
Prof.Dr.Şükrü KARATEPE

İstanbul
Kasım-2019

TEZ ONAYI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Kamu Hukuku Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.
..../..../2019

JÜRİ:

Başkan :Prof.Dr.Şükrü KARATEPE

Üye:.....

Üye:.....

ONAY:

Yukarıdaki imzalarım, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.....

Prof.Dr. Ömer ÇAHA

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Milli Görüş Partilerinin Kapatılması” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamada doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıyı kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Ali METİN

ii

ÖNSÖZ

1996 yılındaki İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezuniyetimden 23 yıl sonra bir yüksek lisans çalışmasına başlamak ve tamamlamanın zorluklarına rağmen içimdeki bir tez yapma isteğini diriltten İzü yüksek Lisans ders aşamasındaki danışman hocalarıma, tez danışmanlığı teklifimi kabul kabul etme

lütuf ve nezaketi yanında,tez çalışmamın her aşamasında rehberlik ve öğreticiliğini, sabrını, titizliğini esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Şükrü KARATEPE'ye, biraz geç kalmış olan bu yüksek lisans eğitimini tamamlayabilmem için eksiksiz motivasyon desteği veren sevgili eşim Dermatoloji Uzmanı Dr.Neşe METİN ve büyüme çağında zamanlarından aldığım evlatlarım Burak ve Buğra'ya teşekkürlerimi sunarım.

Ali METİN

İstanbul-2019

iii

ÖZET

MİLLİ GÖRÜŞ PARTİLERİNİN(MNP-MSP-RP-FP) KAPATILMASI

ALİ METİN

Yüksek Lisans, Eğitim Yönetimi ve Denetimi

Tez Danışmanı: Prof.Dr.Şükrü KARATEPE

Kasım-2019 90 Sayfa

Demokratik hayatın vazgeçilmez unsurları olarak tanımlanan siyasi partiler gerek 1961 ve gerekse 1982 anayasasında ve kanunlarla sınırlandırılma, denetlenme ve bir takım tedbirlere tabii tutulma ve hatta kapatılma yaptırımını ile de karşı karşıya bırakılmışlardır. İşte bu denetimler ve yaptırımlardan 1969 yılında ilk partisini kuran ve parti anlayışını Milli görüş olarak tanımlayan Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın partileri de nasibini almıştır.

Hazırlanan bu tez çalışmasında, siyasi partilerin kapatılması davalarına ülkemizde bakmakla yetkili olan Anayasa Mahkemesi ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu tür davalara karşı yaklaşım tarzı üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ilk bölümünde, siyasi parti olgusunun ne olduğu ve kapatma kavramı incelenmiştir.

İkinci bölümünde Anayasa Mahkemesi kısaca açıklanarak milli görüş partilerinin kapatılma kararları ışığında yaklaşım tarzı açıklanmaya çalışılmış ve son bölümde ise bu defa Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yaklaşım tarzı incelenerek karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmamızda Milli görüş partileri olarak tanımlanan ve Anayasa mahkemesince yargılama neticesinde hakkında kapatma kararı verilen Milli Nizam partisi((MNP),Milli Selamet Partisi(MSP);Refah Partisi(RP), ve Fazilet Partisi(FP) nin kapatılma süreçleri ve kapatma kararları irdelenmiştir.

Bunun için öncelikle Parti Kapatma, demokrasi, militan demokrasi, yargısal aktivizm kavramları ve hukukumuzda 1961 ve 1982 anayasaları ve yasalarda düzenlenen kapatma mevzuatı hakkında kısaca bilgilendirme yapılmış ve Milli görüşün kurucusu Prof.Dr. Erbakan ve hareketini tanımladığı 'Milli Görüş' kavramının ne anlama geldiği üzerinde durulmuş ve daha sonra tarihi gelişimine uygun olarak MNP,MSP,RP ve FP'nin kapatma davası süreci ve kararları irdelenmiştir.

Milli görüş partileri cumhuriyet tarihinde 1969 tarihinden sonra siyasi hayata katılımından sonra gerek koalisyonlarda iktidarda bulunduğu dönemler ve gerekse muhalefette bulunduğu dönemlerde demokrasimizin gelişimine katkı sunmuştur. Her ne kadar Türkiye'de birçok parti ve çalışmaya konu partiler kapatılmış olsa da aslında parti kapatma ile siyasi partiye yön veren sosyolojik karşılığı olan siyasi hareketlerin sona ermediği aksine artarak devam ettiği görülmüş bunun örneği olarak da, milli görüş partileri diye ifade ettiğimiz dört partinin kapatılmasına rağmen Prof.Dr. N.Erbakan'ın başkanı olduğu dönemde vefat ettiği Saadet Partisi ve yıllar sonra kurulan Yeniden Refah Partisi ve

kurucularının rahmetli Erbakan'ın yanında yetişen kişilerce kurulmuş ve hala iktidarda bulunan Akparti nin içinde yaşamaya devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler:Demokrasi, Siyasal Partiler, Siyasal Partilerin Kapatılması, Militan Demokrasi, Milli Görüş Partilerin Kapatılması

iv

ABSTRACT

CLOSURE OF NATIONAL OPINION PARTIES

Key words: Democracy, Political Parties, Closure of Political Parties, Militant Democracy, ,
Clousure of National opinion Parties

v

İÇİNDEKİLER:

Önsöz iii

Özet	iv
Abstract	v
Kısaltmalar Listesi.....	vi

GİRİŞ	1
--------------------	----------

I-PARTİ KAPATMA KAVRAMI:.....	12
--------------------------------------	-----------

II-TÜRKİYE'DE PARTİ KAPATMA MEVZUATI VE USÜLÜ:

1. NECMETTİN ERBAKAN ve SİYASİ HAREKETİ.....	40
1.1 Hayatı	
1.2 Akademik Hizmet Çalışmaları.....	
1.5 Siyasi hayatı ve partiler	
2. MİLLİ NİZAM PARTİSİ	
2.1 Milli Nizam Partisinin Kuruluşu	47
2.2 Milli Nizam Partisinin Faaliyetleri.....	
2.3 MNP'nin Kapatılması	
3. MİLLİ SELAMET PARTİSİ	
3.1 Milli Selamet Partisinin Kuruluşu	60
3.2 CHP-MSP Koalisyonu	
3.3 Erbakan ve Milliyetçi Cephe Hükümetleri	
3.4 12 Eylül 1980 Darbesi ve MSP'nin Kapatılması	
4. REFAH PARTİSİ	
4.1 Refah Partisinin Kurulması	62
4.2 Refah-Yol Koalisyonu ve Erbakan'ın Başbakan Olması	
4.3 Erbakan'ın Yurt Dışı Gezileri	
4.4 D-8 Projesi	
4.5 Ordu ile İlişkiler	
4.5 28 Şubat Süreci	
4.6 Refah Yol Hükümetinin Sonu ve Refah Partisinin Kapatılması	

vi

II

5.FAZİLET PARTİSİ

5.1 Fazilet Partisi ve Erbakan	85
5.1.1 Fazilet Partisi Kapatma davası	
144	

SONUÇ	83
--------------------	-----------

KAYNAKLAR	
------------------------	--

ÖZGEÇMİŞ	
-----------------------	--

EKLER	
--------------------	--

KISALTMALAR

a.g.e

:Adı geçen eser

a.g.y.l.t

:Adı geçen yüksek lisans tezi

Ay.	:Anayasa
MG	:Milli Görüş
MNP	:Milli Nizam Partisi
MSP	:Milli Selamet Partisi
RP	:Refah Partisi
FP	:Fazilet Partisi
AYM	:Anayasa Mahkemesi
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
MGK	:Milli güvenlik Kurulu
SPK	:Siyasi Partiler Kanunu
Mad.	:Madde
vd.	:Ve Diğerleri

viii

BİRİNCİ BÖLÜM:

SİYASİ PARTİ VE PARTİ KAPATMA KAVRAMI:

“Siyasi partiler demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır”¹. Siyasi partiler bir tanıma göre, “halkın desteğini sağlamak yoluyla devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye veya sürdürmeye

---

¹ TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI, 68.MADDE 2.FIKRA

çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasi topluluklardır”² Duverger’e göre, “siyasi partileri, halkın desteğini sağlamak suretiyle devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye veya sürdürmeye çalışan, sürekli ve istikrarlı bir örgüte sahip siyasal topluluklar olarak tanımlayabiliriz”³. “Siyasi partiler olmaksızın, demokratik bir siyasi hayatın varlığı düşünülemez ve bir ülkedeki siyasi hayat, siyasi partiler vasıtasıyla değerlendirilebilir”⁴. Anayasa mahkemesi bir kararında, “çağdaş demokrasilerde yurttaşların devlet yönetimine katılmaları temel koşuldur. Kişilerin ayrı ayrı görüşleriyle sonuç almaları zordur. Bireysel iradelerini birleştirip yönlendirerek onlara ağırlık kazandıran özgün kuruluşlara gereksinim duyulmuştur. Bu kuruluşlar ..vazgeçilmez öneme sahip olan siyasi partilerdir. Siyasi partiler ,belli siyasi düşünceler çerçevesinde birleşen yurttaşların özgürce katılıp ayrıldıkları kuruluşlardır. Kamuoyunun oluşumunda önemli etkinliği olan siyasi partiler...siyasi katılımları somutlaştıran hukuksal yapılardır. Siyasi partiler, demokratik rejimin olmazsa olmaz şartıdır”⁵ Duverger’in deyişi ile, “Klasik anayasa hukukunu bildiği halde, partilerin rolünü bilmeyen bir kimse, çağdaş siyasal sistemler hakkında yanlış fikir sahibidir; partilerin rolünü bilen, fakat klasik anayasa hukukunu bilmeyen bir kimse ise, çağdaş siyasal sistemler hakkında eksik fakat doğru bir fikir sahibi olur.”⁶

Bu şekilde tanımlanan ve Anayasada demokratik hayatın vazgeçilmez unsurları sayılan siyasal partilerin serbestçe faaliyette bulunmaları esas olmakla birlikte, yine demokratik rejimin sağlıklı bir biçimde işleyebilmesi için siyasal parti faaliyetlerinin sınırlandırılması ve hatta kapatılması bir zorunluluk olarak görülmüş ve Anayasalarda ve kanunlarda düzenlemeler yapılmıştır.

SİYASİ PARTİ VE DEMOKRASİ:

“Demokrasi” kelimesi, Yunanca “demos” (halk) ve “kratos” (egemenlik, iktidar) kelimelerinin bir araya getirilmesinden oluşan birleşik bir kelime sözcük olup, “halkın egemenliği, halkın iktidarı” anlamını ifade etmektedir. Demokrasi kavramının etimolojik kökeni demokrasi hakkında tatmin edici bir bilgi vermese de, demokrasinin ne anlama geldiğine ilişkin az çok bir dayanak sağlamaktadır. Bu dayanak, iktidarın halka ait olmasıyla, iktidarın kaynağı ve meşruiyetiyle ilgili bir ilke olduğuna işaret etmesidir. Buna göre “bir iktidar, ancak halkın

² Özbudun,E.(1979) .Siyasi Partiler.(3.Baskı).Ankara.Sevinç matbaası,4.

³ DUVERGER,Maurice,Siyasi Partiler,çev.Ergun Özbudun Ankara Hukuk Fak.Yay.No:440 ,Üçüncü Basım,Shf:4

⁴ Erdoğan Teziç, Anayasa Hukuku Genel Esaslar, Beta Yayınları, Gözden geçirilmiş 16. Baskı, İstanbul 2013, s. 372

⁵ AMK.,e.1993/3,K.1994/2,Kt.16.6.1994.,AMKD.,S.30.1061-1229

⁶ Özbudun,E.(1979) .Siyasi Partiler.(3.Baskı).Ankara.Sevinç matbaası,1.

iradesinden doğduğu ve halkın açık bir onayına dayandığı takdirde meşru olur”

7

“Demokrasinin en önemli özelliklerinden ve sonuçlarından biri de, yönetenlerin şiddet kullanmaksızın yönetimden uzaklaştırılabilmesini sağlamasıdır”.⁸

Nihai tahlilde demokrasi, halkın kendi kendisini yönetmesi anlamında “halkın iktidarı” olduğuna göre, bunun en doğal ve mantıksal yöntemi, halkın kendi yönetimine dair alınan kararlara bizzat katılmasıdır; yani, doğrudan demokrasi modelidir. Ancak, küçük ölçekli beşeri ve coğrafi birimlerde bu model mümkünken, geniş ve büyük ölçekli beşeri ve coğrafi birimlerde bu yöntemi tatbik etmek mümkün değildir. Bu nedenle, beşeri ve coğrafi birimlerin büyümesine paralel olarak doğrudan demokrasi modeli yerini temsili demokrasiye bırakmıştır. Gerçekten de, beşeri ve coğrafi ölçeklerin büyümesine bağlı olarak halkın yönetim işini, ancak seçtiği temsilcileri aracılığıyla yerine getirmesini gerektirmiştir. Böylece doğrudan demokrasi ile başlayan süreç, temsili demokrasi yönünde gelişim göstermiştir.⁹

Siyasi partilerin, anayasada da ifadesini bulan demokratik siyasetin vazgeçilmez unsurları olmasının sebepleri vardır.

Modern demokrasinin partiler demokrasisi olduğu yargısında mübalağa görmemek gerekir. Demokrasi, devlet yöneticilerinin belli aralıklarla ve serbest seçimler yoluyla halk tarafından seçildiği bir rejim olduğuna göre, geniş ve karmaşık bir toplumda siyasal partiler aracılığı olmaksızın bunun gerçekleştirilebileceğini düşünmek güçtür. Teorik olarak adayların herhangi bir parti etiketi taşımaksızın kendi şahısları için seçmenlerden oy istemeleri mümkünse de, böyle bir sistemde seçmenlerin belki yüzlerce bağımsız aday arasından anlamlı bir tercih yapmaları son derece güçleşecek, oy tercihlerinde fikirlerden çok kişisel etkenler önem kazanacak, kısacası halkın siyasal katılımı etkinliğini büyük ölçüde kaybedecektir. Batı demokrasilerine örnek gösterilebilecek hiçbir çağdaş ülkede “partisiz seçim” alternatifinin denenmemiş olması partilerin varlığıyla demokratik rejim arasındaki sıkı ilişkiyi kanıtlamaktadır.¹⁰

“Siyasi partiler, toplumun geniş kesimlerinin artan siyasal katılma ihtiyaçlarından doğmuşlar ve bu katılmanın daha da genişlemesine, etkileşmesine büyük katkıda bulunmuşlardır. O kadar ki, modern demokrasileri partiler olmaksızın düşünmeye imkan kalmamıştır”.¹¹ Siyasi partiler seçimlerin serbestliğinin yanında aynı zamanda toplumun siyasal

⁷ Giovanni Sartori, Demokrasi Teorisine Geri Dönüş (Çev. Tuncer Karamustafaoglu-Mehmet Turhan), Yetkin Yayınları, Ankara,1996, s.36

⁸ K. Haluk Yavuz, Türkiye’de Siyasal Sistem Arayışı ve Yürütmenin Güçlendirilmesi, Seçkin Yayınları, Ankara, 2000, s.19.

⁹ Yavuz, Türkiye’de Siyasal Sistem Arayışı ve Yürütmenin Güçlendirilmesi, s.19.

¹⁰ Özbudun, Siyasal Partiler, s. 162.

¹¹ Özbudun, Siyasal Partiler, s. 167.

bilinçlendirilmesi ve farkındalık ve kamuoyu oluşturma, siyasal çoğulculuk kuralının işlenmesi ve yönetici ile halk arasındaki iletişimin sağlanması ve artırılması işlevleriyle de demokrasinin vazgeçilmez unsurudur.

DEMOKRASİ-MİLİTAN DEMOKRASİ:

“Milan demokrasi; faşizm, nasyonal sosyalizm, komünizm ve benzeri özgürlükçü demokratik düzeni açıkça tehdit eden ve ortadan kaldırmayı amaçlayan totaliter akımlar karşısında, kendi demokratik değerlerini korumak amacıyla bu tür yıkıcı akımları savunan bireylerin ve grupların ifade ve örgütlenme özgürlüklerini kısıtlayan ve bunlara karşı hukuksal, siyasal ve toplumsal alanda aktif bir tutum içerisine giren, klasik (liberal) demokrasinin 1930'lardan sonra siyasal ve toplumsal koşulların ortaya çıkardığı farklı bir yorumudur”¹²

Milan demokrasi kavramı etrafında yaşanan tartışma ve arayışlar ekseninde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bazı demokratik ülkeler, geçmişlerinde yaşadıkları acı deneyimlerden hareket ederek, demokratik sistem karşıtı olduğuna inandıkları kimi düşünce açıklamalarına ve bunlar etrafındaki örgütlenmelere birtakım sınırlamalar getirme yoluna koyulmuşlardır. Bu ülkelerin başında ise, demokratik yöntemlerle iktidara gelip demokrasiyi yıkan Nazi Partisi deneyiminin yaşandığı Almanya gelmektedir. Bu nedendir ki, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya, totaliter nitelikli siyasi partilerin, demokratik sistemi ortadan kaldırmaya yönelik yıkıcı faaliyetlerine izin vermemiş ve bu konuda Anayasa Mahkemesini yetkili kılmıştır. İtalya'da ise farklı bir önlem geliştirilmiştir. Bu bağlamda İtalyan Anayasasında, - yakın geçmişinde yaşadığı olaylara bir tepki olarak- kapatılmış Faşist Partinin yeniden kurulmasının yasak olduğuna dair geçici bir hükme yer verilmiştir.¹³

“Milan demokrasi anlayışına paralel hukuki düzenlemelerin özellikle Almanya ve İtalya'da görülmesi tesadüfi değildir. Zira milan demokrasi anlayışının ortaya çıkışının temel nedeni olarak, her iki ülkede aşırı sağ diktatörlüklerin kurulmuş olması gösterilmektedir”.¹⁴ “Nitekim İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya ve İtalya Anayasalarında müdahaleci demokrasi anlayışı hâkimdir. Bizim Anayasalarımızda da bu gaye güdülmüş tür Türkiye'de de partilerin uyacakları esaslar ve sınırlamalar bu gaye doğrultusunda sevk edilmiştir”.¹⁵

Gerçekten de, milan demokrasi anlayışının Batılı demokrasilerdeki siyasi partiler üzerinde eşit derecede etkisi olmamıştır. Sözelimi, ABD, Fransa ve

¹² 4 Hakyemez, Milan Demokrasi Anlayışı ve 1982 Anayasası, s. 33-34.

¹³ Turgut, Siyasal Muhalefet, s.198.

¹⁴ Hakyemez, Milan Demokrasi Anlayışı ve 1982 Anayasası, s. 17.

¹⁵ Kuzu Burhan 1961 ve 1982 ANAYASALARINDA VE BUNLARA İLİŞKİN SİYASİ PARTİLER KANUNLARINDA SİYASİ PARTİ KAVRAMI, KURULUŞU VE KAPATMA REJİMİ (KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME)

İngiltere gibi demokratik ülkelerde bu anlayış siyasi partiler üzerinde kendisini hiç hissettirmemiştir. Söz konusu ülkelerde demokratik düzene karşı olan siyasi partilerin kurulmalarına ve faaliyetlerine hoşgörülü yaklaşmıştır.¹⁶

Özetle; militan demokrasi anlayışı her ne kadar demokrasiyi koruma ve kollama kaygısıyla hareket etse de, demokrasinin vazgeçilmez değerleri olan ifade ve siyasi parti özgürlüğü için öngördüğü kısıtlamalar, zaman içerisinde demokrasinin özünün boşalmasına yol açmakta ve onu anlamsızlaştırmaktadır. Demokratik siyasi sistemi koruma adına birtakım düşünce açıklamalarını yasaklamak ve bunların siyasi parti şeklinde örgütlenmelerine engel olmak, demokrasini çoğulculuk ilkesine veda anlamına gelmektedir. Bu yönüyle militan demokrasi, klasik liberal demokrasi anlayışının sonudur.¹⁷

YARGISAL AKTİVİZM(Müdahaleci yargı):

Yargısal aktivizm, “gerçekleştirdikleri anayasaya uygunluk denetimi sürecinde mahkemelerin, belli bir sonuç elde etmeye odaklanmış aktif yaklaşımı,anayasa hükümlerini sahip olduğu anlamı zorlayacak ya da bazen tamamen tersyüz edecek biçimde yorumlayarak, nihai aşamada yasma tasarruflarına ilişkin olarak siyasi iradenin de hedeflemediği yeni uygulamalara yol açabilen kararlar vermeleri durumu” olarak tarif edilmiştir.¹⁸

“Anayasa mahkemesinin yargısal aktivizm örneği olarak ‘siyasi partilerin kapatılması konusundaki katı tutumu ya da siyasi partileri kapatma yönündeki eğilimi’de sayılmıştır”.¹⁹ AYM laiklik ilkesine aykırılıktan dolayı açılan yedi kapatma davasından, Demokratik Barış Hareketi Partisi ve Ak parti hakkında açılan kapatma davaları hariç olmak üzere beşinde kapatma kararı vermiştir.Laiklik ilkesine aykırılıktan dolayı kapatılan ilk parti de aşağıda değinileceği üzere MNP’dir. Diğer partiler Huzur partisi özgürlük ve Demokrasi partisi, Msp ,Refah Partisi ve Fazilet Partisi de Laiklik ilkesine aykırılıktan kapatılmıştır. Bu kararlar . Öden’in de belirttiği gibi ”bu karar AYM’nin mücadelecı demokrasi anlayışını yansıtan bir karardır”.²⁰ Bu kararlar da Yargısal aktivizmin örnekleridir.

1961 anayasası döneminden 6 siyasi parti kapatılırken bu sayı 1982 Ay. döneminde üç kat artmıştır. Kapatma kararlarına karşı Refah Partisi ve Fazilet partisi dışında(ki bu kararlar yönüyle de aşağıda değinileceği üzere birçok

¹⁶ Hakyemez, Militan Demokrasi Anlayışı ve 1982 Anayasası, s. 59.

¹⁷ Çağlar, Bir Anayasacının Seyir Defteri: s.352.

¹⁸ Hakyemez Hukuk ve siyaset ekseninde Anayasa Mahk.nin Yargısal Aktivizmi ve İnsan Hakları,s.35

¹⁹ Atar,Anayasa Mahkemesinin Yeniden Yapılandırılması,s.98

²⁰ Merih Öden,Türk Anayasa hukukunda Siyasi Partilerin Anayasaya Aykırılık EylemleriNedeniyle Kapatılmaları,Ankara,Yetkin Yay.2003,s.81

eleştiri getirilmiştir) kapatılan diğer partilerden İHAM'a başvuran siyasi partilerin başvuruları anılan mahkeme tarafından kabul edilerek Türkiye hakkında ihlal kararı verilmiştir

AYM'nin özellikle siyasi partilerin kapatılmasıyla ilgili gösterdiği aktivist tutum, kendi içerisinde de eleştirilmektedir. Sözelimi bir dönem AYM Başkanlığı görevini yerine getirmiş olan Haşim Kılıç,30 Mayıs 2013 tarihli yaptığı bir konuşmada ,Türkiye'de “o şunu söyledi, bu bunu söyledi” diye parti kapatıldığını söyleyerek “Anayasa Mahkemesi, 2000 'li yıllara kadar 25 parti kapattı. Bazı gerekçelerle partilerin kapısına kilit vurduk ve ülkeyi partiler mezarlığına çevirdik” ifadelerini kullanmıştır.²¹

3.2 VENEDİK KOMİSYONU::

“Venedik Komisyonu (*Venice Commission*)” olarak bilinen “Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (*The European Commission for Democracy through Law*)”, Avrupa Konseyinin anayasal konularda danışma organıdır. 1990 yılında kurulmuştur.

Hazırladığı raporlardan birisi de 10-11 Aralık 1999 tarihinde kabul ettiği siyasî partilerin kapatılmasına ilişkindir. “Siyasî Partilerin Yasaklanması, Kapatılması ve Benzer Tedbirler Hakkında Rehber İlkeler (*Guidelines on Prohibition and Dissolution of Political Parties and Analogous Measures*)” başlığını taşıyan rapor siyasî partiler kapatılması için şu kriterleri getirmektedir:

Siyasî partilerin yasaklanması veya kapatılması, partilerin ancak anayasayla güvence altına alınan hak ve hürriyetleri ortadan kaldıracak

---

²¹ <https://www.haberturk.com/gundem/haber/845325-o-gunler-geride-kaldi>(Erişim:15.09.2019)

şekilde, demokratik anayasal düzenin devrilmesi için *şiddet kullanılmasını savunmaları* veya *bir siyasî araç olarak şiddet kullanmaları durumunda meşrudur*. Partinin anayasanın barışçı bir şekilde değiştirilmesini savunması olgusu tek başına kapatılması veya yasaklanması için yeterli değildir. ²² ([http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-INF\(2000\)001-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-INF(2000)001-e.asp))

Görüldüğü gibi Venedik Komisyonu kriterlerine göre, bir siyasî partinin kapatılabilmesi için o siyasî partinin “*şiddet kullanmayı savunması*” veya partinin “*bir siyasî araç olarak şiddet kullanması*” durumunda söz konusudur.²³

Venedik Komisyonu üye birçok ülkenin işbirliğine dayanmaktadır. Komisyon aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 51 ülkenin temsilcisinden oluşmaktadır. Temsilciler ise Anayasa Hukuku, Uluslararası Hukuk alanındaki uzman akademisyenler, yüksek mahkeme ya da Anayasa Mahkemesi üyeleri ve ulusal parlamentolardaki milletvekillerinden oluşmaktadır (Y.Hakyemez, Venedik Komisyonu Kriterleri: Parti Kapatmada evrensel ilkeler neler?).

Avrupa Konseyinin üyesi olan, ülkemiz dahil 47 ülkenin tümü aynı zamanda Venedik Komisyonunun da üyesidir. ABD gözlemci ülke statüsündeyken, Güney Afrika da özel statü sahibi ülke konumundadır. Bu ülkeler dışında Avrupa Komisyonu ile birlikte, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı da toplantılara temsilci göndermektedir. Komisyon üye ülkelerin anayasal sorunları üzerinde çözümler geliştirip, farklı uygulamaları tek bir kalemde toplamaktadır. Ülkelere “anayasa yardımcısı” sıfatıyla kriterler belirleyip koyan Komisyonun ilkeleri kimi zaman “Kopenhag Kriterleri” olarak da anılmaktadır. Komisyonun faaliyet gösterdiği alanlar sırasıyla şunlardır:

“ a. Anayasa hazırlanması sürecine yardımcı olmak, b. Seçimlere ve referandumlara yardımcı olmak, c. Anayasa mahkemeleriyle eşgüdümlü çalışmak, d. Uluslararası konularda çalışmalar yapma, raporlar hazırlama, seminerler düzenlemek” ²⁴

1990'dan sonra birçok eski doğu bloğu ülkesi Avrupa Konseyine katılmış ve Konsey, faaliyetlerini bu ülkelerin ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlemiştir. Bu ihtiyaçların en başında, bu ülkelerdeki siyasî parti kapatma davaları ve sonrasında meydana gelen anayasal düzenlemeler gelmektedir. Bu amaçla

---

²² Siyasî Partilerin Yasaklanması, Kapatılması ve Benzer Tedbirler Hakkında Rehber İlkeler (*Guidelines on Prohibition and Dissolution of Political Parties and Analogous Measures*), 11 December, 1999)

²³ www.anayasa.gen.tr-kapatma.doc

²⁴ http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2008/05/080521_venicecommission.shtml > (29.09.2009).

Venedik Komisyonu, 1998’de “Siyasi Partilerin Yasaklanması ve Benzer Yaptırımlar Raporu (Prohibition of Political Parties and Analogous Measures Report)” adında bir çalışma yayınlamıştır.²⁵

10-11 Aralık 1999’da ise, “Siyasi Partilerin Yasaklanması, Kapatılması ve Benzer Tedbirler Hakkında Rehber İlkeler (Guidelines on Prohibition and Dissolution of Political Parties and Analogous Measures)” adlı bir belge hazırlanarak, 10 Ocak 2000’de deklare edilmiştir.

Raporda öncelikle; partileri koruyan ilkeler yer almaktadır. Bu ilkelerden ilki örgütlenme özgürlüğüyle ilgilidir. Buna göre; devletler, herkesin siyasi partilere serbestçe üye olma ve parti olarak örgütlenme hakkını tanımalıdır. Bu hak, siyasi görüşlere sahip olma ve devletin müdahalesi olmadan bilgi alma-verme özgürlüğünü de içerir. Siyasi partilerin kabul ve tescil edilebilmesi şartı, bu hakkın ihlali olarak kullanılamaz.

Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Diğerleri-Türkiye davası kararında AİHM, örgütlenme özgürlüğüyle ilgili (Mad. 11) şu kararı vermiştir:

“... bir siyasi partinin, sadece faaliyetlerinin ulusal mercilerce Devlet’in anayasal düzenini sarsacak ve bu yüzden sınırlamaları gerektirecek nitelikte görüldüğü için AİHS’nin sağladığı güvencenin dışında tutulmasının söz konusu olmadığına işaret eder”²⁶

Örgütlenme özgürlüğü ilk olarak AİHS’de ve ardından Venedik Komisyonu tarafından hazırlanan “Siyasi Partilerin Yasaklanması, Kapatılması ve Benzer Tedbirler Hakkında Rehber İlkeler” de yer almıştır. Bunun nedenine baktığımızda ise, AİHM’de görülen parti kapatma davalarında başvuran partilerin sıkça, örgütlenme özgürlüğünün ihlali hakkında başvuruda bulunduğu görülmektedir. Yer verilen ilkelerden bir diğeri ise, siyasi partilerin kullandıkları yöntemlerin ne derece demokrasiye uygun olup olmadığıdır. Raporun 4. maddesine göre;

“Siyasi partilerin yasaklanması veya kapatılması, ancak o partinin demokratik düzeni yıkmak için şiddetin kullanılmasını savunması ya da şiddeti kullanması ve böylece anayasa tarafından güvence altına alınan hak ve özgürlükleri yıkmayı amaçlamaları halinde uygun görülebilir. Fakat bir parti barışçıl bir şekilde anayasayı değiştirmeyi amaçlıyorsa bu durum, o partinin yasaklanması veya kapatılması için yeterli olmaz.”²⁷

---

²⁵ Siyasi Partilerin Yasaklanması ve Benzer Yaptırımlar Raporu (Prohibition of Political Parties and Analogous Measures Report) , (29.09.2009)

²⁶ Gilles Dutertre, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler, (Avrupa Konseyi Yayınları, 2007), 393-394

²⁷ Venedik Komisyonu, Siyasi Partilerin Yasaklanması, Kapatılması ve Benzer Tedbirler Hakkında Rehber İlkeler,

Raporun 4. Maddesiyle ilişkilendirecek olursak, Refah Partisini bu maddeye örnek olarak gösterebiliriz. Parti şiddeti doğrudan kullanmasa da, şiddeti destekleyen ve ilerde şiddeti kullanacaklarını gösteren sözler sarf etmiştir. AİHM, Parti Genel Başkanı Necmettin Erbakan, Rize milletvekili Şevki Yılmaz, Ankara Milletvekili Hasan Hüseyin Ceylan ve RP Şanlıurfa Milletvekili İbrahim Halil Çelik'in konuşmalarını verdiği karara dayanak olarak göstermiştir. Buna göre; Parti genel olarak şiddete bulaşmasa da, şiddet ve kuvvet kullanımıyla ilgili sözler karşısında, bunlardan ayrı olduğunu tutumlarıyla ortaya koymamıştır.²⁸

“Demokrasiye uygunluk” ilkesiyle ilgili verilecek bir diğer örnek ise Federal Almanya’da görülen Alman Komünist Partisi Davası’dır. Yöntem olarak proletarya diktatörlüğünü esas alan parti, 1956’da Alman Anayasa Mahkemesi tarafından “...diktatörlükteki devlet ve toplum görüşünün hiçbir biçimde hür ve demokratik temel düzen ile bağdaşmayacağını” belirterek partiyi kapamıştır. Ardından dava AİHK tarafından karara bağlanmış, ancak Konsey partinin hedeflediği projenin demokrasiye uyumsuz olduğuna karar vererek Alman Mahkemesi’nin kararını haklı bulmuştur (Mehmet “AİHS 2002:137).

Siyasi Partilere uygulanacak kısıtlamalarla ilgili maddelere baktığımızda ise; ilk olarak kısıtlamanın keyfiliğini önleyen ilke dikkati çekmektedir. Buna göre; siyasi partilere getirilecek kısıtlamaların, hem olağan hem de olağanüstü durumlarda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve diğer uluslar arası anlaşmalarla çelişmemesi gerekir.

7 Ocak 1992’de Türkiye Birleşik Komünist Partisi yöneticileri, Anayasa Mahkemesi’nin partilerine uygulanan parti kapatma ve kendilerine uygulanan siyasi faaliyet yasağının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle AİHM’e başvurmuştur. AİHS’in 11. Maddesi kişilerin örgütlenme özgürlüğünü güvence altına alınmasıyla ilgilidir. Türk hükümeti, 11. Maddenin siyasi partilere uygulanamayacağını ve siyasi partilerle ilgi düzenlemelerin anayasada yer aldığını savunmuş ve buna örnek olarak da Almanya, Danimarka, İspanya, Fransa, İtalya, Yunanistan gibi ülkeleri örnek göstermiştir. Davanın sonucunda ise AİHM davacıyı haklı görerek 11. Maddenin ihlal edildiği kanaatine varmıştır.²⁹

Venedik Komisyonunun, önemle üstünde durduğu bir diğer ilke ise “oranlılık ilkesidir”. Siyasi partilerin kısıtlanmasına yönelik hukuki tedbirler, anayasa ihlaline ilişkin bir yargı kararı ile ve oranlılık ilkesine göre kabul edilmelidir. Verilen karar siyasi partinin üyelerinin değil, bizzat partinin kendisinin anayasa aykırı hareketlerinin sonucunda ve kapatılma kararı başvurulabilecek en son yaptırım olmalıdır.

---

²⁸ A.g.e, AİHM Kararı Refah Partisi ve Diğerleri/Türkiye Davası, s.27-28

²⁹ Yener Lütfü Mert, Cumhuriyet Döneminde Kapatılan Siyasi Partiler: Kapatma Davaları, Gerekçeleri ve Sonuçları, (İlkim Basım Yayın, 2008) 103

Komisyon; yasaklama veya kapatma kararı verilmeden önce, hükümetlerin ve diğer devlet organlarının ülkenin durumunu göz önüne alarak, gerçekten özgür ve demokratik siyasi düzen ya da bireylerin hakları için tehlike teşkil edip etmediğinin ve daha az radikal önlemlerin tehlikeyi önleyip önlemeyeceğini değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Türk Anayasa Mahkemesinin AİHM tarafından en çok eleştiri alan yönü, “eylemin düşünce düzeyinde kalmasıyla eyleme dönüşmesi arasında ayırım yapılamamasıdır”³⁰. Nitekim Sosyalist Parti (SP) ve Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP) davalarında bu konu ön plana çıkmaktadır.

“SP 10 Temmuz 1992 tarihinde, Anayasa Mahkemesi tarafından Türkiye Cumhuriyeti’nin üniter devlet ve Atatürk milliyetçiliğini reddettiği gerekçesiyle kapatılarak yöneticilerine siyaset yasağı getirilmiş, bunun üzerine 31 Aralık 1992’de AİHM’e başvurmuştur.”³¹ ”AİHM, TBKP kararını hatırlatarak, alınan önlemler milli güvenliğin korunması bakımından orantısız bulmuş ve demokratik bir toplumda söz konusu müdahalenin zorunlu olmadığına karar vermiştir.”³² .

29 Ocak 1993’de etnik ayrımcılığa dayalı devlet düzeni istemi nedeniyle kapatılan ÖZDEP ise, 21 Mart 1994’de AİHM’e başvurmuştur . “AİHM, TBKP ve SP davalarında olduğu gibi Türk hükümetini haksız bulmuştur. AİHM’e göre; partinin görüşlerinin Türk devletinin ilkelerine aykırı olması, demokratik ilkelerin ihlali anlamına gelmez.”³³

AİHS maddeleri ve Venedik Komisyonu’nun hazırladığı rapor karşılaştırıldığında, her iki belgenin maddelerinde de ifade ve örgütlenme özgürlüklerinin korunmuş ve öncelik kazanmış olduğu görülmektedir. Türk Anayasa Mahkemesi ile bu belgeleri karşılaştıracak olursak; Yüksek Mahkemenin devletin unsurları konusunda hassas olduğu ve bu unsurlara karşı savunulan düşüncelere, AİHS ve Venedik Komisyonu’nun aksine “özgürlük” kapsamında değil de “suç” kapsamında baktığını görmüş oluruz.

Venedik Kriterlerinin uygulanışı bakımından, ülkemizdeki duruma bakarsak bu konudaki görüşlerin ikiye ayrıldığını söyleyebiliriz. Bunlardan ilki; Türkiye’nin imza ettiği Venedik Kriterlerinin uluslararası bir sözleşme olması dolayısıyla bağlayıcı olduğu görüşüdür.

1990’dan bu yana Venedik Komisyonu üyeliği yapan Anayasa Hukuku profesörü Ergun Özbudun, Venedik Kriterlerinin yeni bir anayasa reformu hazırlanmasında ışık tutacağını vurgulamakta ve Komisyonun 13-14 Mart tarihli 78’inci toplantısında kabul edilen “Türkiye’de Siyasi Partilerin Yasaklanmalarına

---

³⁰ Arslan, Z. 2001, “İfade Özgürlüğünün Sınırlarını Yeniden Düşünmek: “Açık ve Mevcut Tehlike” Ölçütünün Tehlikeleri”, Liberal Düşünce Dergisi, Cilt:24, s.21’den nakden aktaran, Boz 2003:57

³¹ Mert, Cumhuriyet Döneminde Kapatılan Siyasi Partiler: Kapatma Davaları, Gerekçeleri ve Sonuçları, 109-110

³² Fazıl Sağlam, **Siyasal Partiler** Hukukunun Güncel Sorunları, Beta Yay, İstanbul,. 1999, s.157

³³ Mert Mert, Cumhuriyet Döneminde Kapatılan Siyasi Partiler: Kapatma Davaları, Gerekçeleri ve Sonuçları, 115-116

İlişkin Anayasal ve Yasal Hükümler Hakkında Görüş” adlı rapora destek vermektedir.”³⁴

“Türkiye’de Siyasi Partilerin Yasaklanmalarına İlişkin Anayasal ve Yasal Hükümler Hakkında Görüş”, yedi üye ülkenin (İspanya, Hollanda, Avusturya, Almanya, Norveç, Finlandiya, İsveç) hazırlamış olduğu bir rapordur. Rapor toplam dört bölümden oluşur. Bunlar; “Giriş”, “Siyasi Partilerin Yasaklanmaya ve Tasfiyeye Karşı Korunması İçin Avrupa Standartları”, “Türkiye’de Siyasi Partilerin Kapatılması İçin Kurallar ve Uygulamalar” ve “Siyasi Partilerin Yasaklanması ve Tasfiyesi İçin Türkiye Kurallarında Reform İhtiyacına Yönelik Sonuçlar”dır.”³⁵

Raporun giriş bölümünde; 26 Haziran 2008 tarihli Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi’nin kararları ele alınmıştır. Buna göre; Türkiye’de yıllardır birçok parti kapatılmıştır. Bu konu, 14 Mart 2008’de hakkında kapatma davası açılan ve 30 Temmuz 2008’de davası sonuçlanan AKP ile tekrar gündeme gelmiştir. Dava sonucu ne olursa olsun, bu konuyla ilgili yeni reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Türkiye’nin 2008 İlerleme Raporu’na göre; AKP ve DTP hakkında açılan kapatma davalarından hareketle, ifade ve dernek kurma özgürlüğü üstünde devletin müdahalesi mevcuttur. Bu müdahale en kısa zamanda giderilerek, AİHM içtihatları, Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu ve AB üyesi devletlerin en iyi uygulamaları ile uyumlu hale getirilmelidir.

İkinci bölümde, Avrupa’daki ülkelerin siyasi partilerle ilgili hükümleri karşılaştırılmış ve ortak bir uygulama yerine, belirgin bir çeşitlilik olduğu kanaatine varılmıştır. Rapora göre ülkeler, “kapatma” konusunda kendilerini sınırlamıştır, hatta “militan” anlayışa sahip Almanya bile aslında liberal ve hoşgörülü bir yaklaşıma sahiptir. Raporda, üye ülkelerin hangi durumlarda parti kapattığına ilişkin bir liste yayımlanmış ve sadece bunlardan bir kaçına anayasada yer verildiği görülmüştür, oysa Türkiye’de çok uzun ve ayrıntılı bir yasak listesi vardır. Türkiye’deki kapatma davalarında, Cumhuriyet Savcılarında “siyasi ve demokratik hiçbir denge ve sınırlama olmadan” yetki verilmesi eleştirilerek, bunun Avrupa’da sadece Türkiye’de görüldüğü kararına varılmıştır.

Raporun üçüncü bölümünde, siyasi partilerin tasfiyesi hakkında, Türkiye’deki kural ve uygulamalar ele alınmıştır. Türk Anayasası’nın 68. ve 69. Maddeleri ayrıntılarıyla incelenerek, bu maddelerde yer alan parti kapatma kriterlerinin diğer ülkelerin anayasalarına göre fazlasıyla geniş ve ayrıntılı olduğu saptanmıştır. Siyasi partilerin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması olumlu bulunmuş, fakat mahkemenin halkın tüm eğilimlerini yansıtmadığı kararına varılmıştır. Rapora göre parti kapatma nedenleri AİHS ve Venedik Kriterleriyle uyumlu bir yapıda değildir. Bu savın desteklenmesi için de başta AKP olmak üzere, hakkında yaptırım uygulanan partilerle ilgili örnekler verilmiştir.

---

³⁴ Ergun Özbudun, Venedik Komisyonu ve Siyasi Partilerin Kapatılması).

³⁵ Venedik Komisyonu, Türkiye’de Siyasi Partilerin Yasaklanmalarına İlişkin Anayasal ve Yasal Hükümler Hakkında Görüş, 29.09.2009

Raporun dördüncü ve son kısmında, ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir. Komisyona göre; Türkiye’de hem parti kapatma davası açma, hem de parti yasaklama ve kapatma konusundaki genel eşik, üye ülkelerinkine göre çok düşüktür. Bu da, Türkiye’nin AIHM tarafından bakılan birçok davasında olduğu gibi, AIHS ihlaline yol açmaktadır. Komisyon, Türk Anayasası’nın ilk üç maddesinin değiştirilemez olmasını, demokratik siyaset alanını daha da aşındırdığı için eleştirmektedir. Bunun sebebi olarak; demokratik ve barışçıl yollarla bile olsa, maddeleri sorgulayan siyasi programların, engellenmesi gösterilmiştir. Son olarak komisyon, kapatma kurallarının geniş kapsamlı bir anayasa reformu ile değiştirilmesi gerektiği kanaatine varmıştır.

Rapor, ilk üç maddenin “değiştirilmezlik” ilkesinin kaldırılması yönündeki önerisi gibi, eleştirel birçok alternatif sunmuştur. Özbudun’un aksine, Türkiye aleyhine çıkan kararlara destek vermeyen ve Komisyon kararlarını bağlayıcı bulmayan görüşlerde mevcuttur.

Türkiye’nin AIHM’de görev yapan eski yargıcı Rıza Türkmen, bağlayıcılığı olan belgelerin AIHS ya da AIHM kararları olduğunu belirterek, komisyonun anayasalarla ilgili tavsiyelerde bulunduğunu ve otoritesinin bağlayıcılıkla ilişkilendirilemeyeceğini savunmuştur³⁶ <

Bu görüşü savunanlardan biri de Prof. Dr. Süheyl Batumdur. Batum’un eleştiride bulunduğu nokta, Kriterlerde yer alan dava açma şeklidir. Buna göre; bir savcının dava açarken meclisin iznini alması antidemokratik bir uygulama olur ve çoğunluk partileri bu kritere göre asla kapatılamaz. Batum’a göre, Komisyonun tüm raporlarına uyma zorunluluğu olsaydı, partilerin mali denetimi, dokunulmazlıklar, kadınların siyasete katılımı gibi konularda yayınlanan tüm kriterlere uyulması gerekirdi. Fakat şimdiye kadar böyle bir uygulama var olmadı. Sonuç olarak; parti kapatma konusunda AIHM’in koyduğu kriterler vardır, Venedik Komisyonu ise bunlara uyar (S. Batum, Yeni Anayasa Hitler Demokrasisi Örneği).

Prof. Dr. Kemal Gözler, Venedik Kriterlerinin bağlayıcılığı sorununa farklı bir bakış açısı getirmiştir. Gözler’e göre; “Venedik Kriterleri’nin gündeme gelme sebebi Anayasa Mahkemesi’nin kolaylıkla parti kapatmasını engellemektir, fakat mahkemenin elinde bu yetki oldukça ve üye profili değişmedikçe söz konusu durumda aynı kalacaktır.”³⁷

Venedik Komisyonu’nun 1990’dan beri Genel Sekreteri olan Gianni Buquicchio ise, Türkiye hakkında hazırlanan rapora paralel olarak, Türkiye’nin

---

³⁶ <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=251533> [09.2.2020]

³⁷ Kemal Gözler, PARTİ KAPATMANIN KRİTERİ NE?

Parti Kapatmaya Karşı Anayasa Değişikliği Çözüm Mü? <http://www.anayasa.gen.tr/parti-kapatma.htm> [20.04.2020]

yeni bir anayasa hazırlamasının vaktinin geldiğini ve talep gelmesi durumunda yeni anayasa taslağı için yardım edeceklerini belirtmiştir.³⁸

Venedik Komisyonu, Avrupa Konseyi'nin "Anayasa Hukuku" konusundaki danışman organıdır. Komisyonun herhangi bir konuda rapor hazırlaması için, ilgili ülke hükümetinden ya da Anayasa Mahkemesi'nden başvuru yapılması gereklidir. Hazırlanan raporlar ise "yol gösterici" niteliklidir yani kararların bir bağlayıcılığı yoktur. Bu konuda bağlayıcılığı ve yaptırımını olan tek kurum ise AİHM'dir. AİHM'in yapısı ve parti kapatma konusundaki yaklaşımı sonraki kısımda ele alınacaktır.

TÜRKİYE'DE PARTİ KAPATMA MEVZUATI VE USÛLÜ:

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Türkiye'de 342 siyasal parti kurulmuştur.³⁹ Bunların bir kısmı 1961 Anayasası bir kısmı da 1982 Ay.mevzuatına göre kapatma davalarıyla AYM. tarafından kapatılmıştır.

1961 ANAYASASI:

---

³⁸ (HABER KONU BAŞLIĞINA ULAŞILMIYOR) <<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/444035.asp>> [27.04.2020]

³⁹ <http://www.tesav.org.tr/1923ten-gunumuze-kadar-kurulan-ve-kapatilan-siyasi-partiler/>

1961 Anayasasının Siyasi haklar ve Ödevler başlığı altında III.Siyasi partilerle ilgili hükümler, b-Partilerin uyacakları Esaslar başlığı altında Madde 57 düzenlenmiştir. 1961 anayasasına göre kurulan Anayasa mahkemesi ,ilk defa siyasi partilerin kapatılması konusu ile de görevlendirilmiştir. 1961 Anayasası öncesi parti kapatma davalarına Sıkıyönetim veya Sulh ceza mahkemeleri tarafından bakıldığı görülmektedir. Nitekim 12 Eylül 1980 tarihine kadar altı siyasi parti AYM tarafından kapatılmıştır.

1961 Ay.MADDE 57.- “Siyasî partilerin tüzükleri, programları ve faaliyetleri, insan hak ve hürriyetlerine dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyet ilkelerine ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği temel hükmüne uygun olmak zorundadır. Bunlara uymıyan partiler temelli kapatılır.

Siyasî partiler, gelir kaynakları ve giderleri hakkında Anayasa Mahkemesince hesap verirler.

Partilerin iç çalışmaları faaliyetleri, Anayasa Mahkemesine ne suretle hesap verecekleri ve bu mahkemece malî denetimlerinin nasıl yapılacağı, demokrasi esaslarına uygun olarak kanunla düzenlenir.

Siyasî partilerin kapatılması hakkındaki davalara Anayasa Mahkemesinde bakılır ve kapatma kararı ancak bu Mahkemece verilir.” şeklinde düzenlenmişti.

1982 ANAYASASI:

1982 Anayasası döneminde, parti kapatma usûl ve şartlarını düzenleyen Anayasasının 69’uncu maddesi iki ayrı defa (1995 ve 2001 yıllarında) değiştirilmiş ve Anayasa Mahkemesinin parti kapatma kararı vermesi, bir takım ek kriterler getirilerek, zorlaştırılmaya çalışılmıştır.

Anayasa Mahkemesinin 1990’lı yılların ilk yarısında bolca verdiği parti kapatma kararlarına bir tepki olarak Anayasayı değiştirme iktidarı Anayasanın 69’uncu maddesinde 23 Temmuz 1995 tarih ve 4121 sayılı Kanunla değişiklik yaparak, 69’uncu maddeye şu altıncı fıkrayı eklemiştir:

“Bir siyasî partinin 68'inci maddenin dördüncü fıkrası hükümlerine aykırı eylemlerinden ötürü temelli kapatılmasına, ancak, onun *bu nitelikteki*

fiillerin işlendiği bir odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesi'nce tespit edilmesi halinde karar verilir”.

Dolayısıyla ancak “odak” olan partiler kapatılacak, diğer partiler ise Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılamayacaktır.

Anayasa'nın 149. maddesinin ilgili hükümleri ise aşağıdadır:

“ 1. fıkra: “Anayasa Mahkemesi, Başkan ve on üye ile toplanır, salt çoğunluk ile karar verir. Anayasa değişikliklerinde iptale ve siyasi parti davalarında kapatılmaya karar verilebilmesi için beşte üç oy çokluğu şarttır.”

4. fıkra: “Anayasa Mahkemesi ... siyasi partilerin temelli kapatılması veya kapatılmasına ilişkin davalarda, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'ndan sonra kapatılması istenen siyasi partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilin savunmasını dinler.”

- Siyasi partiler hakkındaki anayasal esaslar, Siyasi Partiler Kanunu'nun ilgili bölümlerinde Anayasa'ya paralel düzenlemeler olarak yer almaktadır.
- 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun, siyasi partilerin kapatılması ile ilgili düzenlemelerinde; 12.09.1992/3821, 12.08.1999/4445, 26.03.2002/4748 ve 02.01.2003/4778 tarih ve sayılı kanunlarla değişikliklere gidilmiştir.
- Ayrıca Anayasa Mahkemesi'nin 12.12.2000 tarih ve 2000/86 esas, 2000/50 karar sayılı kararıyla Siyasi Partiler Kanunu'nun “Bir Siyasi Partinin Yasak Eylemlere Odak Olması Hali” başlıklı 103. maddesinin ikinci fıkrası iptal edilmiştir.
- Siyasi Partiler Kanunu'nun, siyasi partilerle ilgili yasaklar dördüncü bölüm de Mad. 78 ile Mad. 97 arasında düzenlenmiştir. Bu maddelere göre siyasi partilerin uyacakları yasaklar sıralanmıştır. Buna göre; SPK.

1982 Ay. DÖRDÜNCÜ KISIM Siyasi Partilerle İlgili Yasaklar

BİRİNCİ BÖLÜM Amaçlar ve Faaliyetlerle İlgili Yasaklar Demokratik Devlet düzeninin korunması ile ilgili yasaklar:

“Madde 78 – Siyasi partiler: a) Türkiye Devletinin Cumhuriyet olan şekli; Anayasanın başlangıç kısmında ve 2 nci maddesinde belirtilen esaslarını; Anayasanın 3 üncü maddesinde 5725 açıklanan Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, diline, bayrağına, milli marşına ve başkentine dair hükümlerini; egemenliğin kayıtsız şartsız Türk Milletine ait olduğu ve bunun ancak, Anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organları eliyle kullanılabileceği esasını; Türk Milletine ait olan egemenliğin kullanılmasının belli bir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılmayacağı veya hiçbir kimse veya organın, kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamayacağı hükmünü; seçimler ve halkoylamalarının serbest, eşit, gizli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılması esasını değiştirmek; Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, dil, ırk, renk, din ve mezhep ayrımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzeni kurmak; Amacını güdemezler veya bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar, başkalarını bu yolda tahrik ve teşvik edemezler. b) Bölge, ırk, belli kişi, aile, zümre veya cemaat, din, mezhep veya tarikat esaslarına dayanamaz veya adlarını kullanamazlar. c) Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini veya zümre egemenliğini veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamazlar ve bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar. d) Askerlik, güvenlik veya sivil savunma hizmetlerine hazırlayıcı nitelikte eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunamazlar. e) Genel ahlak ve adaba aykırı, amaçlar güdemezler ve bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar. f) Anayasanın hiçbir hükmünü, Anayasada yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlayamazlar.”

İKİNCİ BÖLÜM Milli Devlet Niteliğinin Korunması Bağımsızlığın korunması:

“Madde 79 – Siyasi partiler: a) Türkiye Cumhuriyetinin, milletlerarası hukuk alanında bağımsızlık ve eşitlik ilkesine dayanan hukuki ve siyasi varlığını ortadan kaldırmak yahut milletlerarası hukuk gereğince münhasıran Türkiye Cumhuriyetinin yetkili olduğu hususlara diğer devletlerin, milletlerarası kuruluşların ve yabancı gerçek ve tüzel kişilerin karışmasını sağlamak amacını güdemezler ve bu amaçlara yönelik faaliyette bulunamazlar. b) (Mülga: 12/8/1999 - 4445/25 md.) c) (Değişik: 12/8/1999 - 4445/13 md.) Yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan Türk uyruğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden herhangi bir suretle, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak yardım kabul edemezler, bunlardan emir alamazlar ve bunların Türkiye'nin bağımsızlığı ve ülke bütünlüğü aleyhindeki karar ve faaliyetlerine katılamazlar.

Devletin tekliği ilkesinin korunması: Madde 80 – Siyasi partiler, Türkiye Cumhuriyetinin dayandığı Devletin tekliği ilkesini değiştirmek amacını güdemezler ve bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar.

5726 Azınlık yaratılmasının önlenmesi: Madde 81 – Siyasi partiler: a) Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde milli veya dini kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler. b) Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler ve bu yolda faaliyette bulunamazlar. c) Tüzük ve programlarının yazımı ve yayınlanmasında, kongrelerinde, açık veya kapalı salon toplantılarında, mitinglerinde, propagandalarında Türkçe'den başka dil kullanamazlar; Türkçe'den başka dillerde yazılmış pankartlar, levhalar, plaklar, ses ve görüntü bantları, broşür ve beyannameler kullanamaz ve dağıtamazlar; bu eylem ve işlemlerin başkaları tarafından da yapılmasına kayıtsız kalamazlar. Ancak, tüzük ve programlarının kanunla yasaklanmış diller dışındaki yabancı bir dile çevrilmesi mümkündür.

Bölgecilik ve ırkçılık yasağı: Madde 82 – Siyasi partiler, bölünmez bir bütün olan ülkede, bölgecilik veya ırkçılık amacını güdemezler ve bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar.

Eşitlik ilkesinin korunması: Madde 83 – Siyasi partiler, herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu prensibine aykırı amaç güdemez ve faaliyette bulunamazlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM Atatürk İlke ve İnkılaplarının ve Laik Devlet Niteliğinin Korunması
Atatürk ilke ve inkılaplarının korunması:

Madde 84 – Siyasi partiler, Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarmak ve Türkiye Cumhuriyetinin laiklik niteliğini korumak amacını güden: a) 3 Mart 1340 tarihli ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu, b) 25 Teşrinisani 1341 tarihli ve 671 sayılı şapka İktisası Hakkında Kanun, c) 30 Teşrinisani 1341 tarihli ve 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun, d) 17 şubat 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisiyle kabul edilen, evlenme akdinin evlendirme memuru önünde yapılacağına dair medeni nikah esası ile aynı Kanununun 110 uncu maddesi, e) 20 Mayıs 1928 tarihli ve 1288 sayılı Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun, f) 1 Teşrinisani 1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun, g) 26 Teşrinisani 1934 tarihli ve 2590 sayılı Efendi, Bey, Paşa gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun, h) 3 Kanunuevvel 1934 tarihli ve 2596 sayılı Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun, Hükümlerine aykırı amaç güdemezler ve faaliyette bulunamazlar.

5727 Atatürk'e sayđı: Madde 85 – Siyasi partiler, Türk Milletinin Kurtarıcısı, Türkiye Cumhuriyetinin Kurucusu Atatürk'ün şahsiyet ve faaliyetlerini veya hatırasını kötülemek veya

küçük düşürmek amacını güdemez ve buna yol açabilecek davranış ve faaliyetlerde bulunamazlar. Parti adları ile amblemlerinde Atatürk'ün adını veya resmini kullanamazlar.

Laiklik ilkesinin korunması ve halifeliğin istenemeyeceği : Madde 86 – Siyasi partiler, Türkiye Cumhuriyetinin laiklik niteliğinin değiştirilmesi ve halifeliğin yeniden kurulması amacını güdemez ve bu amaca yönelik faaliyetlerde bulunamazlar.

Dini ve dince kutsal sayılan şeyleri istismar yasağı: Madde 87 – Siyasi partiler, Devletin sosyal veya ekonomik veya siyasi veya hukuki temel düzenini, kısmen de olsa dini esas ve inançlara uydurmak amacıyla veya siyasi amaçla veya siyasi menfaat temin ve tesis eylemek maksadıyla dini veya dini hissiyatı veya dince mukaddes tanınan şeyleri alet ederek her ne suretle olursa olsun propaganda yapamaz, istismar edemez veya kötüye kullanamazlar.

Dini gösteri yasağı: Madde 88 – Siyasi partiler, herhangi bir şekilde dini tören ve ayin tertiplemez veya parti sıfatıyla bu gibi tören ve ayinlere katılamazlar. Siyasi partiler, dini bayramları, ayinleri ve cenaze törenlerini parti gösterilerine ve propagandalarına vesile yapamazlar. Devlet protokolünce düzenlenen cenaze törenleri ile partisinden bir üyenin ölümü halinde veya parti nezaketinin gereği olarak bir diğer parti üyesinin veya bağımsız kişinin cenaze töreninde partinin temsili ve parti adına çelenk gönderilmesi ile anma törenleri, bayramlaşmalar, siyasi propagandaya dönüştürülmemek şartıyla birinci fıkradaki yasağın dışındadır.

Diyanet İşleri Başkanlığının yerinin korunması: Madde 89 – Siyasi partiler, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirmek durumunda olan Diyanet İşleri Başkanlığının, genel idare içinde yer almasına ilişkin Anayasanın 136 ncı maddesi hükmüne aykırı amaç güdemezler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM Çeşitli Yasaklar Tüzük ve programlar ile parti faaliyetlerine ilişkin sınırlamalar:

Madde 90 – Siyasi partilerin tüzük, program ve faaliyetleri Anayasa ve bu Kanun hükümlerine aykırı olamaz. (Değişik fıkra: 13/3/2018 - 7102/14 md.) Siyasi partiler, tüzük ve programları dışında faaliyette bulunamazlar.

Yan kuruluşlar yasağı: Madde 91 – (Mülga: 12/8/1999 - 4445/25 md.)

Dernek, sendika, vakıf, kooperatif ve meslek kuruluşlarıyla siyasi ilişki ve işbirliği yasağı: Madde 92 – (Mülga: 12/8/1999 - 4445/25 md.)

Parti içi çalışmaların demokrasi esaslarına uygun olma zorunluluğu: Madde 93 – Siyasi partilerin parti içi çalışmaları, parti yönetimi, denetimi; parti organları için yapılacak seçimler ile parti genel başkanlığınca, genel merkez organlarınca ve parti gruplarınca alınan kararları

ve yapılan eylem ve işlemleri parti tüzüğüne, parti üyeleri arasındaki eşitlik ilkesine ve demokrasi esaslarına aykırı olamaz.

Üniforma giydirmeye ve güvenlik kuvvetlerinin görevlerini üstlendirme yasağı: Madde 94 – Siyasi partiler, üyeleri ve personeli için üniforma, üniforma niteliğinde kıyafet veya kol bağı ve benzeri işaretler ihdas edemez ve bunları kullanırlamazlar. Ancak her kademedeki parti kongreleri ile toplantılarında görevlendirilen parti üyeleri ve personel bu görevleri gereği olarak şerit, kurdela ve benzeri işaretler kullanabilirler. Siyasi partiler herhangi bir kimseye veya topluluğa güvenlik kuvvetlerinin görev veya yetkilerini üstlenmesi görevini veremezler ve parti kongre ve toplantılarında üyelerinin bu şekilde hareketlerine müsaade edemezler.

Kapatılan siyasi partiler ve mensuplarının durumu (1) Madde 95 – (Değişik: 12/8/1999 - 4445/14 md.) Kapatılan siyasi parti başka ad altında kurulamaz. Bir siyasi partinin kapatılmasına söz veya eylemleriyle neden olan kurucuları dahil üyeleri, Anayasa Mahkemesinin kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmi Gazetede gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamazlar. Siyasi partiler bu kişileri hiçbir suretle seçimlerde aday gösteremezler.

Kullanılmayacak parti adları ve işaretler: Madde 96 – (Değişik birinci fıkra : 19/6/1992 - 3821/8 md.) Anayasa Mahkemesince temelli kapatılan veya siyasi parti siciline kayıtlı bulunan siyasi partilerin isimleri, amblemleri, rumuzları, rozetleri ve benzeri işaretleri aynen veya iltibasa mahal verecek şekilde başka bir siyasi partice kullanılmayacağı gibi, daha önce kurulmuş Türk devletlerine ait topluma mal olmuş bayrak, amblem ve flamalar da siyasi partilerce kullanılmaz. (2) (Değişik: 19/6/1992 - 3821/8 md.)

Kurulacak siyasi partiler Anayasa Mahkemesince kapatılan siyasi partilerin devamı olduklarını beyan edemez ve böyle bir iddiada bulunamazlar.

Komünist, anarşist, faşist, teokratik, nasyonal sosyalist, din, dil, ırk, mezhep ve bölge adlarıyla veya aynı anlama gelen adlarla da siyasi partiler kurulamaz veya parti adında bu kelimeler kullanılmaz.

12 Eylül 1980 Harekatına karşı beyan ve tutum yasağı: Madde 97 – (Mülga: 12/8/1999 - 4445/25 md.)

Yine SPK.'da Siyasi Partilerin kapatılması Md:98 ile Mad.108 arasında düzenlenmiştir.

BEŞİNCİ KISIM Siyasi Partilerin Kapatılması

Görevli mahkeme ve savcılık: Madde 98 – (Değişik: 12/8/1999 - 4445/15 md.) Siyasi partilerin kapatılması davaları, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından Anayasa

Mahkemesinde açılır. (Ek cümle: 2/1/2003-4778/9 md.) Siyasî partilerin kapatılması davalarında kapatılmaya karar verilebilmesi için beşte üç oy çokluğu şarttır.

Anayasa Mahkemesince verilen kararlar kesindir.

Cumhuriyet Başsavcılığı, iddianamesine esas teşkil edecek olayların araştırılması ve soruşturulmasında ve davanın açılması ve yürütülmesinde Cumhuriyet savcılarında ve sorgu hakimlerine tanınan bütün yetkilere sahiptir. Ancak; Anayasanın ve kanunların sadece hakimler tarafından kullanılabilceğini belirttiği yetkiler bunun dışındadır.

(Değişik: 12/8/1999 - 4445/15 md.) Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı siyasi partilerden incelenmek üzere gerekli gördüğü belgeleri isteyebilir. Siyasi partiler, Cumhuriyet Başsavcılığının isteklerine en geç onbeş gün içinde cevap vermek zorundadırlar. Cumhuriyet Başsavcısı, soruşturmayı Cumhuriyet Başsavcivekili veya yardımcılarını eliyle de yürütebilir. Cumhuriyet Başsavcısının soruşturma için görevlendirdiği Başsavcı yardımcılarının, Yargıtay üyeliğine seçilmeleri hali hariç, soruşturma sonuçlanıncaya kadar süreli veya süresiz başka bir göreve atanmaları Cumhuriyet Başsavcısının yazılı muvafakatına bağlıdır.

Siyasi partilerle ilgili yasakları inceleme kurulu: Madde 99 – Siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin isteklerin, Cumhuriyet Başsavcılığınca reddi halinde, yapılan itirazları incelemek üzere Siyasi Partilerle İlgili Yasakları İnceleme Kurulu kurulmuştur. Bu Kurul, Yargıtay ceza daireleri başkanlarından kurulur. Bunların en kıdemlisi Kurulun Başkanıdır. Daire başkanlarının özürleri halinde dairenin en kıdemli üyesi Kurula katılır. Kurul üye tamsayısı ile toplanır. Karar yeter sayısı, üye tamsayısının salt çoğunluğudur.

Siyasi partilerle ilgili yasalara aykırılık halinde dava açılması: Madde 100 – (Değişik birinci fıkra: 2/1/2003-4778/10 md.) Anayasada yazılı nedenlerle Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından bir siyasî partinin kapatılması davasının açılması; a) Re'sen, b) Bakanlar Kurulu kararı üzerine Adalet Bakanının istemiyle, c) Bir siyasî partinin istemi üzerine, Olur. Ancak, bir siyasî partinin Cumhuriyet Başsavcılığında dava açılmasını isteyebilmesi için, bu partinin son milletvekili genel seçimlerine katılmış olması, Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunması, ilk büyük kongresini yapmış olması, partinin merkez karar ve yönetim kurulunun üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu ile dava açılmasının istenmesi yolunda karar alınmış bulunması ve istemin parti adına parti genel başkanı tarafından Cumhuriyet Başsavcılığına yazılı olarak yapılmış olması gerekir.

Cumhuriyet Başsavcılığı, Adalet Bakanının veya partinin yazılı isteminde yeterli delil bulunduğu kanısına varırsa davayı açar. Yeterli delil bulunmadığı kanısına varırsa dava açmayacağını istemde bulunan Adalet Bakanına veya siyasî parti genel başkanlığına yazı ile bildirir. Adalet Bakanının veya siyasî partinin, cumhuriyet Başsavcılığının bildirim üzerine, bu bildirim tarihinden başlayarak otuz gün içinde Siyasi Partilerle İlgili Yasakları İnceleme Kuruluna yazı ile itirazda bulunma hakkı vardır. Kurul, itirazı ivedilikle en geç otuz gün içinde inceler; itirazı haklı görmezse dava açılmaz; haklı görürse, Cumhuriyet

Başsavcılığı Anayasa Mahkemesine dava açmakla yükümlüdür. Bu maddenin birinci fıkrasının (b) ve (c) bentlerinde yer alan hükümler milletvekili genel seçimiyle, bu seçimin yenilenmesine veya milletvekili ara seçimlerine dair verilen kararın Resmi Gazetede yayımlandığı tarihten başlayarak oy verme gününün ertesi gününe kadar geçecek süre içinde uygulanamaz.

Anayasadaki yasalara aykırılık halinde partilerin kapatılması :

Madde 101 – (Değişik: 12/8/1999 - 4445/16 md.) Anayasa Mahkemesince bir siyasi parti hakkında kapatma kararı; a) Bir siyasi partinin tüzük ve programının Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine aykırı olması, sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlaması, suç işlenmesini teşvik etmesi, b) Bir siyasi partinin, Anayasanın 68 inci maddesinin dördüncü fıkrasına aykırı eylemlerin işlendiği odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesince tespiti, c) Bir siyasi partinin, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyruklığında olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alması, Hallerinde verilir. (Ek:26/3/2002-4748/4 md.) Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki fıkranın (a) ve (b) bentlerinde sayılan hallerde temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasî partinin almakta olduğu son yıllık Devlet yardımı miktarının (...) (2) (...) (2) kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına, yardımın tamamı ödenmişse aynı miktarın Hazineye iadesine karar verebilir.

CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞININ İSTEKLERİNE UYULMAMASI HALİNDE YAPILACAK İŞLEM

Siyasi partilerin denetimi ve faaliyetlerinin takibi hususlarında Cumhuriyet Başsavcılığının istediği bilgi ve belgeleri, belli süre veya belli edilmemesi halinde makul süre içinde vermeyen siyasi partiye Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından ikinci bir yazı tebliğ olunur. Bu yazıda, belirtilen süre içinde cevap verilmediği ve istek yerine getirilmediği takdirde o siyasi partinin kapatılması için dava açılabilir. Bu tebliğde bildirilecek süre içinde yine istek yerine getirilmez veya cevap verilmezse Cumhuriyet Başsavcılığı o siyasi partinin kapatılması için Anayasa Mahkemesinde resen dava açabilir. **MADDE 102 - (Değişik 1. fıkra: 4748 - 26.3.2002 / m.4-b)** Siyasi partilerin faaliyetlerinin izlenmesi amacıyla Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının istediği bilgi ve belgeleri bildirilen süre içinde vermeyen siyasi partiye Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından ikinci bir yazı tebliğ olunur. Bu yazıda, bildirilen süre içinde cevap verilmediği ve istek yerine getirilmediği takdirde o siyasi partinin (...) (*) Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için dava açılabilir. Bu tebliğde bildirilecek süre içinde yine istek yerine getirilmez veya cevap verilmezse Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı o siyasi partinin (...) (*) Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için Anayasa Mahkemesinde re'sen dava açabilir. **(Ek cümle: 4778 - 2.1.2003 / m.11)** Siyasi parti, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının bu istemlerine karşı Anayasa Mahkemesine itiraz edebilir.

(Ek fıkra: 4445 - 12.8.1999) Parti büyük kongresi, merkez karar ve yönetim kurulu veya bu kurulun iki ayrı kurul olarak oluşturulduğu haller, Türkiye Büyük Millet Meclisi grup yönetim kurulu, Türkiye Büyük Millet Meclisi grup genel kurulu, parti genel başkanı dışında kalan parti organı, mercii veya kurulu tarafından Anayasanın 68 inci maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan hükümlere aykırı fiilin işlenmesi halinde, fiilin işlendiği tarihten başlayarak iki yıl geçmemiş ise **(Değişik ibare: 4748 - 26.3.2002 / m.4-b)** "Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı" söz konusu organ, mercii veya kurulun işten el çektirilmesini yazı ile o partiden ister. Parti üyeleri 68 inci maddenin dördüncü fıkra hükümlerine aykırı fiil ve konuşmalarından dolayı hüküm giyerler ise **(Değişik ibare: 4748 - 26.3.2002 / m.4-b)** "Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı" bu üyelerin partiden kesin olarak çıkarılmasını o partiden ister.

(Ek fıkra: 4445 - 12.8.1999) Siyasi parti, tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde istem yazısında belirtilen hususu yerine getirmediği takdirde, Cumhuriyet Başsavcılığı Anayasa Mahkemesinde o siyasi partinin kapatılması hakkında dava açar. Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenmiş iddianamenin tebliğinden itibaren otuz gün içinde ilgili siyasi parti tarafından söz konusu parti organı, mercii veya kurulun işten el çektirilmesi ve parti üyesi veya üyelerin partiden kesin olarak çıkarılmaları halinde, o partinin kapatılması hakkındaki dava düşer. Aksi takdirde Anayasa Mahkemesi, dosya üzerinde inceleme yaparak, Cumhuriyet Başsavcısının ve siyasi parti temsilcilerinin sözlü açıklamalarını, gerekli gördüğü hallerde diğer ilgilileri ve konu üzerinde bilgisi olanları da dinlemek suretiyle açılmış bulunan davayı karara bağlar. **(Değişik 3. fıkra: 4748 - 26.3.2002 / m.4 b)** Siyasi parti, tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde istem yazısında belirtilen hususu yerine getirmediği takdirde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Anayasa Mahkemesinde o siyasi partinin (...) **(*)** Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için dava açar. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenen iddianamenin tebliğinden itibaren otuz gün içinde ilgili siyasi parti tarafından söz konusu parti organı, merci veya kurulan işten el çektirilmesi ve parti üyesi veya üyelerin partiden kesin olarak çıkarılmaları halinde, o partinin (...) **(*)** Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için açılan dava düşer. Aksi takdirde Anayasa Mahkemesi, dosya üzerinde inceleme yaparak, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının ve siyasi parti temsilcilerinin sözlü açıklamalarını, gerekli gördüğü hallerde diğer ilgilileri ve konu üzerinde bilgisi olanları da dinlemek suretiyle açılmış bulunan davayı karara bağlar.

(*) Madde 102 nin 1. ve 3. fıkralarında geçen "kapatılması ya da" ibareleri, 11.1.2003 tarih ve 24990 sayılı R.G.'de yayımlanan, 2.1.2003 tarih ve 4778 sayılı Kanunun 11. maddesi hükmü gereğince madde metninden çıkarılmıştır.

Bir siyasi partinin yasak eylemlere odak olması hali: Madde 103 - (Değişik:12/8/1999-4445/18 md.) Bir siyasi partinin Anayasanın 68 inci maddesinin dördüncü fıkrası hükmüne aykırı eylemlerin odak halini oluşturup oluşturmadığı hususu Anayasa

Mahkemesince belirlenir. (İptal: Ana.Mah.'nin 12/12/2000 tarihli ve E.: 2000/86, K.:2000/50 sayılı kararı ile.) (Ek:26/3/2002-4748/4 md.) Bir siyasî parti, bu nitelikteki fiiller o partinin üyelerince yoğun bir şekilde işlendiği ve bu durum o partinin büyük kongre veya genel başkan veya merkez karar veya yönetim organları veya Türkiye Büyük Millet Meclisindeki grup genel kurulu veya grup yönetim kurulunca zımnen veya açıkça benimsendiği yahut bu fiiller doğrudan doğruya anılan parti organlarınca kararlılık içinde işlendiği takdirde, söz konusu fiillerin odağı haline gelmiş sayılır.

DİĞER SEBEPLERLE BAŞVURU (*)

(*) Maddenin kenar başlığı, 12 Ağustos 1999 tarih ve 4445 sayılı Kanunun 19 uncu maddesi ile yukarıdaki şekilde değiştirilmiştir.

MADDE 104 - (Değişik 1. fıkra: 4445 - 12.8.1999) Bir siyasi partinin bu Kanunun 101 inci maddesi dışında kalan emredici hükümleriyle diğer kanunların siyasi partilerle ilgili emredici hükümlerine aykırılık halinde bulunması sebebiyle o parti aleyhine Anayasa Mahkemesine, Cumhuriyet Başsavcılığınca re'sen yazı ile başvurulur.

Anayasa Mahkemesi, söz konusu hükümlere aykırılık görürse bu aykırılığın giderilmesi için ilgili siyasi parti hakkında ihtar kararı verir. Bu karar, o siyasi parti genel başkanlığına yazılı olarak bildirilir. Bu yazının tebliği tarihinden itibaren altı ay içinde aykırılık giderilmediği takdirde Cumhuriyet Başsavcısı Anayasa Mahkemesine bu siyasi partinin kapatılması için resen dava açar. (Değişik 2. fıkra: 4778 - 2.1.2003 / m.12) Anayasa Mahkemesi, söz konusu hükümlere aykırılık görürse bu aykırılığın giderilmesi için ilgili siyasi parti hakkında ihtar kararı verir. Bu yazının tebliği tarihinden itibaren altı ay içinde aykırılık giderilmediği takdirde, Cumhuriyet Başsavcılığı o siyasi partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için Anayasa Mahkemesine re'sen dava açabilir.

Seçimlere katılmama nedeniyle dava açılması: Madde 105 – (İptal: Ana. Mah.nin 1/4/2003 tarihli ve E.:2003/21, K.:2003/13 sayılı Kararı ile.) İdari mercilerin, savcıların ve mahkemelerin görevi: Madde 106 – Bu Kanunun 101, 103 ve 104 üncü maddelerinde belirtilen fiil ve haller hakkında bilgi edinen idari merciler, bu bilgileri mahalli Cumhuriyet savcılığına derhal ve yazılı olarak intikal ettirirler. Mahkemeler de, bu gibi fiil ve halleri öğrendikleri zaman durumu derhal mahalli Cumhuriyet savcılığına yazı ile duyururlar. Cumhuriyet savcılıkları, bu bilgileri hemen Adalet Bakanlığına ve belgeleriyle birlikte Cumhuriyet Başsavcılığına yazı ile bildirirler.

Kapatılan partinin malları: Madde 107 – Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılan siyasi partinin bütün malları Hazineye geçer. Kapatma kararını Bakanlar Kurulu uygular.

Kapanma kararının kapatmaya ilişkin hükmün sonuçlarına etkili olamayacağı: Madde 108 – (İptal: Anayasa Mahkemesi'nin 8/12/2010 tarihli ve E.: 2010/17, K.: 2010/112 sayılı Kararı ile.)

Parti Kapatma Davaları Usulü:

- Siyasi parti kapatma davaları anayasa mahkemesi genel kurulu tarafından bakılır.
-CMK hükümleri uygulanır,dosya üzerinden incelenir.
Verilebilecek Kararlar:

-Anayasa mahkemesi davanın reddine , partinin kapatılmasına,devlet yardımından tamamen yada kısmen yoksun bırakılmasına karar verebilir. Bu kararlar kesindir.

1) Davanın Reddi: Kapatma davası reddedilmiş olsa da **başka sebeplerle** aynı dava tekrar açılabilir. Fakat, aynı sebeple aynı davanın açılması kesin hüküm nedeniyle mümkündür.

2)Kapatma Kararı:

- Siyasi Partilerin Kapatılma Sebepleri,

*Siyasi partilerin tüzük ve programlarının Anayasa madde. 68/4 e aykırı olması

*Siyasi partilerin eylemlerinin anayasa, m.68/4 e aykırı olması(odak haline gelme)

*Siyasi partilerin yabancılardan yardım alması

- Kapatma kararı için karar yeter sayısı : Anayasa mahkemesi genel kurulunun toplantıya katılan üyelerin 2/3 çoğunluğu ile kapatma kararına karar verir.(2010 değişikliği)(bu hüküm **ilk defa 3/5 çoğunlukla 2001 yılı anayasa değişikliği ile getirilmiştir.**) - Kapatmanın sonuçları;

- * Kararın kesinleştiği an tüzelkişilik sona erer.
- * Partinin mal varlığı hazineye geçer.

- * Partinin kapatılmasına beyan ve faaliyetleri ile sebep olan kurucuları dahil üyeleri , temelli kapatma kararının resmi gazetede yayınlanmasından itibaren 5 yıl süreyle bir başka partinin kurucusu,üyesi ,yöneticisi ,deneticisi olamaz.69/9
- * Temelli kapatılan parti başka bir adla kurulamaz.
- * Kapatılan partinin ismi, amblemi , rumuzu, rozetler ve benzeri işaretleri başka bir siyasi partice kullanılamaz.
- * kurulacak parti kapatılan partinin devamı niteliğinde olduğunu beyan edemez.

Not: 1982 anayasasının 84.maddesine göre ; partinin kapatılmasına eylem ve sözleri ile sebebiyet verdiği belirtilen milletvekillerinin üyeliği ile temelli olarak kapatılan siyasi partinin, kapatılmasına ilişkin davaya ilişkin kesin kararın resmi gazetede yayınlandığı tarihte sona ererdi. Bu hüküm 2010 da yürürlükten kaldırılmıştır.

3)Partinin Devlet yardımından tamamen veya kısmen yoksun bırakılması

-2001 değişikliği ile 69/7 eklenmiştir.
 -Bu karar sadece 69/5 ve 69/6 daki durumlarda uygulanabilir.
 -Yabancı devletlerden ,uluslararası kuruluşlardan,Türk uyruğunda olmayan gerçek ve tüzel - Kişilerden maddi yardım alma halinde anayasa mahkemesi kapatma kararı vermek zorundadır.
 - 2010 anayasa değişikliğine göre devlet yardımından mahrum bırakma kararı 2/3 (toplantıya katılanların) alınır.(2010 değişikliğinden önce mahrumiyet kararı üye tamsayısının salt çoğunluğu ile karar verilebilirdi.)

Kanun'un, dördüncü kısım, birinci bölümünde; "Demokratik Devlet Düzeninin Korunması ile İlgili Yasaklar" başlığı altında yer alan 78. maddesi, Anayasa'nın 68. maddesinin 4. fıkrasında belirlenen esasları da içeren yasakları saymaktadır.

78. maddenin "f" bendi ise, siyasi partilere demokratik anayasal düzen ile ilgili önemli bir yorum yasağı getirmektedir: "Siyasi partiler. ... Anayasa'nın hiçbir hükmünü, Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlayamazlar."

Kanun'un, dördüncü kısım, üçüncü bölümünde; "Atatürk İlke ve İnkılâplarının Korunması" başlıklı 84. maddesinde 8 inkılâp kanunu sayılmakta ve siyasi partilerin Türkiye Cumhuriyeti'nin laiklik niteliğini korumak amacını güden bu kanunların hükümlerine aykırı amaç güdemeyecekleri ve bunlara aykırı faaliyette bulunamayacakları vurgulanmaktadır.

Kanun'un, dördüncü kısım, ikinci bölümünde yer alan; "Bağımsızlığın Korunması" başlıklı 79. maddesi, "Devletin Tekliği İlkesinin Korunması" başlıklı 80. maddesi,

"Azınlık Yaratılmasının Önlenmesi" başlıklı 81. maddesi,

"Bölgecilik ve Irkçılık Yasağı" başlıklı 82. maddesi

ve "Eşitlik İlkesinin Korunması" başlıklı 83. maddesi, Anayasa'nın 68/4 maddesi çerçevesinde siyasi partilerin uymak zorunda buldukları esasların altını çizmektedir.

Kanun'un dördüncü kısım, üçüncü bölümünde yer alan; "Laiklik İlkesinin Korunması ve Halifeliğin İstenemeyeceği" başlıklı 86. maddesi ve

"Dini ve Dince Kutsal Sayılan Şeyleri İstismar Yasağı" başlıklı 87. maddesi ile Anayasa'nın 68/4 maddesi ışığında Türkiye Cumhuriyeti'nin korunmasına dönük prensipler vazedilmektedir.

Kanun'un, dördüncü kısım, dördüncü bölümünde; "Tüzük ve Programlar İle Parti Faaliyetlerine İlişkin Sınırlamalar" başlıklı 90. maddesinde; "Siyasi partilerin tüzük, program ve faaliyetleri Anayasa ve bu kanun hükümlerine aykırı olamaz" hükmü yer almaktadır. Bu hüküm ile, Anayasa'nın 68/4 maddesi esasları ve 69. maddesinin temelli kapatma ile ilgili 5. fıkrası esasları arasında paralellik kurulmaktadır.

Kanun'un 95. maddesinde, kapatılan siyasi partiler ve mensuplarının durumu belirlenmekte,

96. maddesinde ise kurulacak yeni bir siyasi partinin, Anayasa Mahkemesi'nce kapatılan bir siyasi partinin devamı olduğunu beyan ve iddia etmesi yasaklanmaktadır.

Kanun'un, "Siyasi Partilerin Kapatılması" başlıklı beşinci kısmında yer alan, "Görevli Mahkeme ve Savcılık" başlıklı 98. maddesinin ilk iki fıkrasında; "Siyasi partilerin kapatılması davaları Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından Anayasa Mahkemesi'nde açılır. Siyasi partilerin kapatılması davalarında kapatılmaya karar verilebilmesi için beşte üç oy çokluğu şarttır" ve "Anayasa Mahkemesi'nce verilen kararlar kesindir" hükümlerine yer verilmektedir. İlk fıkra hükmü, Anayasa'nın 149. maddesinin 1. fıkrasındaki beşte üç oy çokluğu prensibini yansıtmaktadır.

98. madde, daha sonraki fıkralarında Cumhuriyet Başsavcılığı'nın, davanın açılması ve yürütülmesi sırasındaki yetkilerini ve çalışma esaslarını belirlemektedir.

Kanun'un 99. maddesinde, siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin isteklerin, Cumhuriyet Başsavcılığı'nca reddi halinde yapılacak itirazların inceleneceği "Siyasi Partilerle İlgili Yasakları İnceleme Kurulu" hakkındaki düzenlemeye yer verilmiştir.

Kanun'un, "Siyasi Partilerle İlgili Yasaklara Aykırılık Halinde Dava Açılması" başlıklı 100. maddesinin 1. fıkrasında kapatılma davasının: "a. Re'sen, b. Bakanlar Kurulu kararı üzerine Adalet Bakanı'nın istemiyle, c. Bir siyasi partinin istemi üzerine" açılacağı belirtilmektedir.

100. maddenin sonraki fıkralarında "b" ve "c" hallerinde dava açma istemleri ile ilgili şartlara yer verilmiştir.

Siyasi Partiler Kanunu'nun 101. maddesi, "Anayasa'daki Yasaklara Aykırılık Halinde Partilerin Kapatılması" başlığı altında şu düzenlemeyi yapmaktadır: "Anayasa Mahkemesi'nce bir siyasi parti hakkında kapatma kararı; A Bir siyasi partinin, tüzük ve programının devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik cumhuriyet ilkelerine aykırı olması, sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlaması, suç işlenmesini teşvik etmesi, b. Bir siyasi partinin, Anayasa'nın 68. maddesinin dördüncü fıkrasına aykırı eylemlerin işlendiği odak haline geldiğinin Anayasa Mahkemesi'nce tespiti, c. Bir siyasi partinin, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyrukluğunda olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alması" Hallerinde verilir. Anayasa Mahkemesi, yukarıdaki fıkranın "a" ve "b" bentlerinde sayılan hallerde temelli kapatma yerine, dava konusu fiillerin ağırlığına göre ilgili siyasi partinin almakta olduğu son yıllık devlet yardımı miktarının yarısından az olmamak kaydıyla, bu yardımdan kısmen veya tamamen yoksun bırakılmasına, yardımın tamamı ödenmişse aynı miktarın Hazine'ye iadesine karar verebilir.

Kanun'un, "Cumhuriyet Başsavcılığı'nın İsteklerine Uyulmaması Halinde Yapılacak İşler" başlığı altında düzenlenen 102. maddesinin 1. fıkrasında, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın siyasi partiden istediği bilgi ve belgelerin süresi içinde verilmemesi halinde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın ikinci bir yazı ile süre de bildirerek bilgi ve belge isteklerini tekrar tebliğine rağmen bu

süre içinde de istek yerine getirilmez veya cevap verilmezse, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın o siyasi partinin kapatılması veya devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için Anayasa Mahkemesi'nde re'sen dava açılabileceği belirtilmiştir.

Yine 102. maddenin ikinci fıkrasına göre, Anayasa'nın 68/4 maddesinde yer alan hükümlere aykırı fiil işlenmesinden sorumlu olan parti organı, merci veya kurulunun işten el çektirilmesi veya bu nedenle hüküm giyen siyasi parti üyelerinin ihracı için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nca yazı ile o partiye bildirimde bulunulur. Bu tebliğden itibaren 30 gün içinde siyasi parti istenileni yerine getirmediği takdirde, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nca Anayasa Mahkemesi'nde o siyasi partinin Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için dava açılır. İddianamenin tebliğinden itibaren 30 gün içinde siyasi parti el çektirme veya üyelerin ihracı işlemlerini gerçekleştirirse, o partinin kapatılması ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için açılan dava düşer. Aksi halde Anayasa Mahkemesi davayı karara bağlar.

2949 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 03.07.1997 tarih ve 4280 s.k. ile değişik 33. maddesinde; "Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından açılan, siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalar, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri uygulanmak suretiyle dosya üzerinde incelenir ve karara bağlanır. Bu davalarda Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'ndan sonra kapatılması istenen siyasi partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilinin savunması dinlenir" hükmü bulunmaktadır. Bu hüküm Anayasa'nın 149. maddesinin son fıkrasına 23.07.1995 tarih ve 4121 s.k. ile eklenen; "Anayasa Mahkemesi ... siyasi partilerin temelli kapatılması veya kapatılmasına ilişkin davalarda, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'ndan sonra kapatılması istenen siyasi partinin genel başkanlığının veya tayin edeceği bir vekilin savunmasını dinler" cümlesi ile paralellik göstermektedir. Bu ek cümle ile getirilen husus; önce Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın dinlenilmesi, daha sonra da davalı siyasi partinin dinlenilmesidir. Bu cümlenin amacı siyasi parti kapatma davalarında duruşma yapılması değildir.

MİLLİ GÖRÜŞ KURUCUSU:Pof.Dr.Necmettin ERBAKAN

Necmettin Erbakan Davam adlı kitapta hayatını şöyle anlatır: “29 Mayıs 1926 tarihinde Sinop’ta doğdum. Babam Adana’da hüküm sürmüş Kozanoğlu sülalesinden Mehmet Sabri Erbakan’dır. Annem Sinop’un tanınmış ailelerinden birinin kızı olan Kamer Hanım’dır.

Ağır ceza reisi olan babam, memleketin birçok yerinde görev yaptığı için çocukluğumuz muhtelif şehirlerde geçti. İlkokula Kaysei Cumhuriyet İlkokulunda başladım. Babam Trabzon’a tayin olduğundan ilkokulu burada tamamladım. 1937 yılında girdiğim İstanbul Erkek Lisesini 1943 yılında bitirdim.

Lise tahsilinden sonra, İstanbul Teknik Üniversitesine girdim. Sınav sonucunda, doğrudan ikinci sınıftan başladım.1948 yılı yaz döneminde mezun olur olmaz, aynı üniversitenin Makine Fakültesi Motorlar Kürsüsünde asistan olarak göreve başladım.

1951 yılında Üniversite tarafından Almanya’daki Aachen Teknik Üniversitesine ilmi araştırmalar yapmak üzere görevlendirildim. Alamn ordusu için araştırma yapan DVL Araştırma Merkezinde Profesör Schmit ile birlikte çalıştık. Bir buçuk yıllık bu çalışma sürecinde bir tanesi doktora tezi olmak üzere üç tez hazırladık. Alman üniversitesinde geçerli olan doktor unvanını burada aldık.

Bu tezler Alman Ekonomi Bakanlığının dikkatini çekince, bizden motorların daha az yakmaları konusunda bir rapor hazırlamamız istendi. Bu arada da ‘Dizel Motorlarda Püskürtülen Yakıtın Nasıl Tutuştuğunun Matematiksel İzahı’ konulu doçentlik tezimizi hazırladık.⁴⁰

Türkiye’nin ilk milli sanayi örneği olan Gümüş motoru 200 ortakla kuran ve çalışmalar yaptıktan⁴¹ sonra ayrılan Necmettin Erbakan, tekrar üniversiteye döndü.1965 yılında profesör ünvanını aldı.⁴²

---

⁴⁰ N.Erbakan Davam,Mgv.Yay. s.5-6

⁴¹ N.Erbakan age.s.7

⁴² Akgül,A.(2011).a.g.e.,33

Necmettin Erbakan'ın bu faaliyetleri neticesinde, kendisinin önderliğinde Türkiye'de yerli otomobil üretmek amacıyla 9 şirket bir araya gelerek 102 milyon sermaye ile bir birliktelik oluşturmuşlardır. "Halk tipi otomobil ve Türk malı kamyon, traktör ve her türlü makine imalatı" üretmek amacıyla kurulan bu birliktelik 'Türkiye makine motorlú vasıta ve yardımcı birliğı" adı altında şirketleşmiştir.⁴³

Erbakan'ın edindiğı bilgiler neticesinde,ithalat ve kotalar meselesinde Odalar Birliğı çok önemli bir rol oynamaktadır. Ve eğer Türkiye'nin sanayileşmesinin önü açılmak isteniyorsa, Odalar birliğinde mutlak varlık göstermek gerekmektedir.⁴⁴

Necmettin Erbakan,1965 yılında AP'den siyasete atılmak niyetindeydi. Bu amaçla Süleyman Demirel nezdinde girişimlerde bulundu. Ancak Demirel buna karşı çıktı. Bunu fırsat bilen Erbakan da sonra AP'ye yakınlığı ile bilinen Türkiye Odalar ve Borsalar birliğı sanayi dairesi başkanlığına gözünü dikti ve bu makamı istedi. Demirel bu kez Erbakan'ı kırmadı.Böylece,1966 yılının Şubat ayında Demirel'in icazetiyle bu göreve getirildi.⁴⁵

Bu daire,ithalat kotalarını düzenleme konusunda önemli bir görevdi. Bu makamda bir süre görev yapan Erbakan, daire olarak aldıkları kararların Odalar birliğı genel Sekreterliğı tarafından keyfi olarak bozulabildiğini müşahede edince, Odalar Birliğı Genel sekreteri olmaya karar verdi.⁴⁶

"27 Mayıs 1969 tarihinde iktidarın ve muhalefetin itirazlarına rağmen Erbakan odalar Birliğı genel başkanlığına oturarak mazbatasını almıştır.⁴⁷

Necmettin Erbakan'ın Odalar Birliğı Genel Başkanlığını kazandığı ve sonrasında polis zoruyla makamını terk etmek zorunda kaldığı günler, siyasetin artık kesinlikle girilmesi gereken bir alan olarak ortaya çıktığı günlerdi.⁴⁸ N. Erbakan "Bundan sonra mücadeleye siyaset alanında devam edeceğini ve Ap'den milletvekilliğı için adaylığını koyacağını...açıklamış"⁴⁹ ancak Ap'den adaylığı veto edilince Konya'dan bağımsız aday oldu. Konya'dan bağımsız aday olmakla kalmayıp bir grup arkadaşını da çeşitli illerden bağımsız aday yaptı. Böylece ülke genelinde "Bağımsızlar Hareketini" de başlatmış oldu.⁵⁰12 EKİM 1969 Tarihinde yapılan genel seçimlerde Konya Bağımsız milletvekili seçilmiştir.

---

⁴³ Yerli otomobil yapmak üzere dokuz şirket birleşti(16Ocak1961),Milliyet

⁴⁴ Kızıldaş,E.(2011),a.g.e,66

⁴⁵ Aksoy,E.(2000).28 Şubattan Balgat'a Mücahit!.,(1.Baskı).Ankara:Ümit Yayıncılık,146

⁴⁶ Kızıldaş,E.(2011).a.g.e.,67

⁴⁷ Yorgancılar,S.(20129.a.g.e.,31

⁴⁸ Kızıldaş,E.(2011) a.g.e S:101

⁴⁹ Batur'u koltuğa polis oturttu.(9 Ağustos1969) Milliyet,1-11

⁵⁰Erbakan,Bağımsız Grup Kuruyor.(3 Eylül 1969).Milliyet,1-11

Kurucusu olduğu, 26 ocak 1970 tarihinde kurulan MNP., Anayasa mahkemesinin 20/05/1970 tarihli bu kararıyla,15 ay gibi kısa bir sürede kapatılmıştır. ⁵¹

Genel başkanlığını yaptığı partilerden 11 Ekim 1972 tarihinde kurulan MSP., Anayasa Mahkemesinin 16 Ekim 1981 tarihli kararıyla kapatılmıştır.

12 eylül darbesinden sonra kurulan tarihinde RP.1987 tarihinde Genel başkanlığa N.Erbakan getirilmiş,1991 seçimlerinde meclise girmiş,1995 seçimlerinde birinci parti olarak çıkmış,1997 de Refahyol hükümetini kurmuştur. 21 Mayıs 1997 tarihinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş, iktidarda iken Laik Cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri' gerekçesiyle dava açılan RP., AYM.'nin 16 Ocak 1998 tarihli kararıyla kapatılmıştır.

17 Aralık 1997 tarihinde kurulan FP., Anayasa Mahkemesince 22 Haziran 2001 tarihli kararıyla kapatılmıştır.

Hayatı bilimsel ve siyaset ve mücadele ile geçen Prof. Dr. N.Erbakan, Saadet Partisi genel başkanı olarak 27 Şubat 2011 tarihinde vefat etti.

MİLLİ GÖRÜŞ NEDİR?

Prof.Dr. Necmettin Erbakan, milli Görüşü şöyle tarif etmektedir. “Milli görüş demek, bizim milletimizin kendi görüşü demektir. Sultan Fatih'in İstanbul'u fethederken kalbindeki inanç ne ise, Milli Görüş odur..⁵² Ona göre Milli Görüş, bu milletin inancıdır, tarihidir,kimliğidir,ruh köküdür.

Milli görüşün temel esaslarını ve vaad ettiği dünya görüşünü ifade eden temel kavramlar vardır. Ve bu yönleriyle sistemle çatışır ve mevcut sisteme alternatifler sunar. Milli görüş iktidarının diğer batıl zihniyetlerin iktidarından bariz farklar:1-Önce ahlak ve maneviyatın temel esas alınmış olması,2-Milli görüş zihniyetinin kimyasını teşkil eden 3 temel esas alınmış (Maneviyatçı olmak, hakkı üstün tutmak ve nefis terbiyesi) alınmış olması,3-Ekonomide Adil Düzenin esas alınmış olması 4-Ekonomik kalkınmada Milli, güçlü,süratli, yağın kalkınmanın esas alınması,5-Sağlık ve hizmetlerde milli ve manevi değerlere bağlılığın öğretilmesi, yaygınlaştırılması. Barış, kardeşlik, eşitlik ve adaletin tesis edilmiş olması, kimsenin aç ve açık bırakılmaması, herkese sağlık hizmetinin sağlanması,6-Dış politikada doğru hak anlayışının temel alan D-8

⁵¹ AMKD.(1991).Parti kapatılması.9(25)

⁵² Uçar,S.(2000).Savunan Adam.(1.Baskı).İstanbul:Yasin Yayınevi,77

çekirdekli yeni bir dünyanın kurulması,7-Ecdadımızın tarihteki şerefli yerini almış,” Yeni bir Saadet dünyasının kuruluşunu ve muhafazasını sağlayan “Yeniden Büyük Türkiye”.⁵³ Şeklinde sıralanmıştır.

ÖNCE AHLAK VE MANEVİYAT:

“Ahlâk i ve manevi değerleri tanımayan ve hatta ahlâkın bozulmasına çalışan ve cemiyette içtimai adaletin sadece devlet baskısı ve zabıta tedbirleriyle getirilebileceğini kabul eden, Memleketi baştan başa bir cezaevi ve vatan daşları da hak ve hürriyetlerinden mahrum edilmeleri gerekli mücrimler gözüyle gören, satıhta kalmış bir sosyal adalet anlayışında n milletimize ve bütün insanlığa zarar geleceğine inanıyor ve gerçek hak ve emek tevazünü n ölçüsünü n kefaletini milletimizin ruh kökünde buluyoruz.⁵⁴

ADİL EKONOMİK DÜZEN:

Milli Görüşün önerdiği ekonomik model Adil Düzendir. Adil düzen, temelde “Hakkı Üstün Tutan” zihniyetine dayanmaktadır .Bu zihniyetin temel esası, batıl zihniyetlerden farklı olmasıdır. Adil Ekonomik Düzen; ekonomik düzenin her noktasında sömürüye müsaade etmeyen, herkese hakkını veren, herkese karşı eşit davranan ve herkese fırsat eşitliği veren, herkesin faydalı, yapıcı faaliyetlerini destekleyen, ekonomik faaliyetleri teşvik eden, ekonomik gelişmenin önündeki lüzumsuz ve haksız engelleri ortadan kaldıran bir ekonomik düzendir. Adil Düzen Tam ve Mütakamil bir düzen’dir.

Adil ekonomik düzenin temel esasları GENEL OLARAK,1-Devlet,Makro plan, Proje, Yönlendirme, Teşvik(Tam teşvik),Destek(Tam destek) 2-Devlet,Genel Hizmetler, Tanzim Hizmetleri,3-Şahıslar,Ekonomik Faaliyetler; PARA:1-Mal=Para,2-Faiz Yok,3-Karşılıksız Para Yok,4-Para Karşılığı(Arsa, Tesis, Standart Mal ,Altın ve döviz) 5-İstaniilen anda değiştirme Mal=Para, 6-Herkese eşit muamele,7-Fiyatlar(Arz=Talebe dayalı kriterlere göre tespit edilir. KREDİ:1-Ortaklıklar(Kar karşılığı anlaşmalar) 2-Hakkı Müktesep Karşılığı,3-Emek Karşılığı,4-Rehin Karşılığı,5-Ödenmiş Vergi Karşılığı, 6-Yatırım projesi karşılığı, 7-Selem senedi karşılığı; VERGİ:1-Devletin hizmeti karşılığı aldığı hak,2-Tek vergi,3-Üretim cinsinden,4-Gelirden vergi yok 5-Vergi(Kredi, Hizmet, Sigorta), 6-Beyana göre(Gayrimenkul değeri, Hisse senedi bedeli, istimlak bedeli) 7-Üretimden alınacak pay Anayasa ile belirlenir; ADİL EKONOMİK DÜZEN:SOSYAL GÜVENLİK:1-Herkes sigortalı,2-Sigorta ve emeklilik için para ödenmez,3-İşsizlik ve Emeklilikte Herkesin(Yaş, Tahsil, Hizmet, Ehliyet) Esasına göre ne alacağı “katsayı” ile belirlenir,4-İşsizlik ve Emeklilik karşılığı bütçeden ödenir. Milli gelirle orantılı pay,5-İşsizlik ve emeklilik talebe ve beyana göre istediği zaman,6-Emekli olan kredi hakkını

⁵³ Prpf.Dr.Necmettin Erbakan Külliyyatı.Mgv Yay.Cilt.1 Shf:13

⁵⁴ MNP.(Tarihsi).Proğram ve Tüzük,6

kaybeder,7-Emeklilik maaşı emekliye ayrıldığı zamanki mesleki derece, yaş, tahsile göredir.⁵⁵

AVRUPA BİRLİĞİ VE D-8:

Milli görüş kuruştan itibaren Avrupa birliği oluşumuna karşıdır. Fakat bu konuda zamanla saydığı gerekçelerle biraz yumuşama ve genişleme yaptığı görölmektedir.

“Bugüne kadar hep siz AB’ye karşıydınız, şimdi nasıl oluyor da, taraftar oluyorsunuz diyenler için bu açıklamayı yapıyorum. Değişen biz değiliz. Avrupa’nın kendisidir” şeklinde yazan Erbakan kitapta Avrupa birliğinin geldiği noktayı ve Milli görüş hareketinin durduğu noktayı da şu şekilde özetliyor;” şimdi Avrupa birliği çıkıyor ve diyor,”Hayır, biz Hristiyan klübü değiliz; çok kültürlü topluluğuz. Herkes dinine sahip olacak. Din serbest olacak, ,inanç serbest olacak, fikir serbest olacak, ticaret serbest olacak, rekabet serbest olacak ,biz bir hürriyet çevresiyiz; insan hakları temelimizdir, beraber karar vereceğiz, elbirliği ile barışı yaşayacağız. ‘Yeryüzünde beraber yaşıyoruz, kararları beraber almalıyız, yeni dünyayı birlikte kuralmalıyız, birlikte yaşamalıyız”

D-8:Milli görüş dış politika anlayışında önemli bir yer tutar.

“İşte 20.asrın gerçekleri, yaşayan olaylar, alınması lazım gelen dersler sonundaki zorunluluk D-8’in doğuşunun gerekçeleri olmuştur. D-8'ler sekiz ülke tarafından kurulmuştur. Bunlar Endonezya, Malezya, Bangladeş, Pakistan, İran, Mısır, Türkiye ve Nijerya’dır. Ancak gelişmekte olan bütün ülkeler ve tabii ki en başta Türk Cumhuriyetleri ve diğer Müslüman ülkeler, nüfusları ne olursa olsun D-8’lerin doğal üyesidir.

SİYONİZM:

...

AĞIR SANAYİ: N.Erbakan doktora ve araştırma için Almanya’da edindiği motor yapımı, tank motoru ve yakıt konularındaki tecrübesine ülkenin menfaatine nasıl kullanılacağı üzerine de kafa yormuş ve buna çok önem vermiştir.

Sanayileşme davası Türkiye için olmak ya da olmamak meselesidir. Bu hususa MNP Program ve tüzüğünde de yer verilmiştir.

---

⁵⁵ Prof.Dr.N.Erbakan Adil Ekonomik Düzen,Mgv yay.Şubat 2019,Shf.13-15.

Sanayileşme Dâvamız : 54 — Ülkemizi n sahip olduğu u zengin yeralt ı ve yerüst ü kaynakları kudretli bir ağır sanayi kurmamıza mü saittir. Bugün milletlerin siyasi ve iktisadi bağımsızlığın teminatını ağır sanayi teşkil etmektedir. Kalkınma mızı n muharrik gücü, motoru sanayidir. Milletimizin her bakımdan kuvvetlenmesi ve yarının dünya siyasetinde nâzım rolü oynayacak Büyük Türkiye'nin dogması sanayileşmede göstereceğimiz muvaffakiyete bağlıdır. Ağır sanayi aynı zamanda harp sanayiinin temeli olduğundan ve ağır harp sanayiine dayanamayan bir milletin, vatanını istiklâlini ve istikbalini koruması son derece zorlaşmış bulunduğundan Partimiz bu dâvaya lâıyk olduğu ehemmiyeti verecektir.⁵⁶

Almanya'da kaldığımız bu süre içinde, Almanya'daki ağır sanayi hamlelerini ve faaliyetlerini bizzat yerinde görme imkanı bulduk. Bütün bu çalışmalar, Almanya-Ruhr sahasında gördüğüm fabrikalar, Türkiye'de ağır sanayi hamlesi başlatılması bizde başlatılması fikrinin ilk kıvılcımları oldu. Yerli bir motor sanayi kurmanın ve tamamen yerli olan fabrikalara sahip olmanın, Türkiye gibi yoksulluktan yeni çıkmaya çalışan bir ülke için ne kadar önemli ve gerekli olduğunu anladım. 'Milli Ağır Sanayi' fikri o günden sonra, Milli Görüş Davası'nın en önemli hedeflerinden biri olarak hayatımızda yer aldı.⁵⁷

LAİKLİK: Anayasal bir ilke olan Laiklik ilkesi Milli görüş partilerinin tamamının kapatılmasının gerekçesi olması bakımından ayrıca üzerinde durulması gerekmektedir. Çünkü tüm açılan kapatma davalarının gerekçesinde Yargıtay Cumhuriyet başsavcılar Laiklik ilkesine aykırılık gerekçesine dayandırmış ve Anaysa Mahkemesi de bu gerkeçeyle kapatmıştır. Laiklik ilkesine nakış MNP program ve tüzüğün 7.maddesinde özetini bulmuştur:

“Din ve vicdan hürriyetinin teminatı olarak tarif edilen laikliğin, dine baskı ve dindarlara saygısızlığın gayesine alet edilmesine karşıyız.

Laiklik mevzuunda partimizin ölçüsü; bu müesseseyi din aleyhtarlığı şeklinde bir tatbikata döken her nevi anlayışa karşı olmak şeklinde ifade edilebilir” denilmiştir.

MİLLİ GÖRÜŞÜN KÖKLERİ VE GELİŞİM:

⁵⁶ MNP Program ve Tüzük,54

⁵⁷ Necmettin Erbakan,Davam,Mgv Yay.Aralık 2014

İslam milletlerinin birliği anlamındaki ittihad-ı İslam ya da Panislamizm terimi Osmanlı basınında meşrutiyetten çok önceleri tartışılmış bir kavramdır. İttihad-ı İslam, İslam dünyasının yabancıların müdahaleleri ve İslam toprakları üzerinde kurdukları hakimiyet karşısında alabilecekleri tek etkin önlemdir. İslamcılara göre batının taklit edilmesi ile çözüm aramak yerine İslamlaşmak tercih edilmelidir.⁵⁸

Osmanlı devletinin son dönemlerinde devletin dağılmasına karşı bir çözüm olarak ileri sürülen Osmalıcılık, İslamcılık ve Batıcılık gibi düşüncelerin gücünü yitirmesi dönemin koşulları nedeniyle ittihat ve terakki başta olmak üzere diğer fırka ve siyasal-kültürel oluşumların Türkçülük ideolojisine yöneldikleri görülmektedir.

Osmanlı devletinin yıkılmasıyla birlikte yeni devletin kuruluşunda Mustafa Kemal'in oldukça yoğun dini jargonu kullandığı ve fakat 2.meclisin oluşumuyla birlikte ve cumhuriyetin kurulmasıyla daha çok etnisiteyi öne çıkartan ve sekülerleşmeyi amaçlayan bir söylemi tercih ettiği ve laik ve ulusal bir devletin inşasına yönelik uygulamaların varlığı görülmektedir. Elbette böylesi bir süreçte Osmanlıdan miras İslamcı akımları bırakın, dini söylem ve uygulamaların bile çok rahat hareket ettiği bir ortama bulamaz. Bu noktadan sonra İslamcı siyasal hareketler 'radikal veya karşıt' (ve hatta ilerleyen zamanlarda gerici) hareketler kategorisinde değerlendirilmeye başlamıştır.

Mütarake ve ardından Lozan'da imzalanan kesin barışı izleyen dönemde iç politikada yeni rejim ile imparatorluk mirası yada İslamcı devlet arasında yoğun bir mücadele başlar. Yeni rejimin yöneticileri muhalifleri sindirmek için halifeliğin kaldırılması ve takip eden reformlar yaparlar ve hıyanet-i vataniye kanunu ve istiklal mahkemeleri rejimin en değerli silahları olarak dikkat çeker.

İzleyen dönemde Terakkiperver cumhuriyet ve serbest fırka oluşumları da 'karşı devrimci' suçlamasıyla başlangıç aşamasında tasfiye edilmiştir. Tekparti döneminin sona ermesi ve DP'nin kurulmasını ve 1950 seçimlerini kazanmasına dek uzunca bir süre İslamcı politik hareketler görünürlüğünü kaybederler.

1950 seçimlerini kazanan DP'nin icralarından ezanın Arapça okunması ve okullarda din dersinin zorunlu hale getirilmesi gibi icraatlara imza atar. Fakat ilk icraatlarında İslami mesajlar veren DP, çok kısa bir süre sonra rejim karşıtı radikal İslami hareketlerin ortaya çıkması ve örgütlenmeye başlaması ile bazı tedbirler alır ve Tıcani tarikatının büstlere yaptığı saldırılar nedeniyle Atatürk'ü koruma kanunu çıkartır ve DP içinden çıkan Atatürk ve devrimlere karşı olduğu gerekçesiyle Millet partisi kapatılır. Bürokrasi ve seçkin grubun desteği ile 27 Mayıs 1960 darbesi gerçekleşir ve başbakan Adnan Menderes ve iki bakan idam edilir.

1960 darbesi kısa süreli Milli Birlik Komitesinden sonra 21 Ekim 1961 genel seçimlerinde DP'nin devamı niteliğindeki Adalet Partisi,

⁵⁸ İsmail Kara, Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi, İstanbul Kitabevi Yay.1997, shf.7

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi büyük başarı elde ettiler. Darbe sonrası Büyük Doğu, Diriliş, Hilal gibi dergiler Bugün ve Sabah gibi gazetelerle İslamcı hareketler canlanmaya başladılar. Sağcı gençler arasında kurulan Mttb 1969 seçimlerinde parçalanıp ‘müslüman Türkiye sloganı atan İslamcı gençlik ve Milliyetçi Türkiye sloganı atan Milliyetçi gençlik ve siyaset ortaya çıkmıştır. Bu tarihten sonraki dönemde Osmanlıcı politikalar güden ve İslam’ı referans aldığı açıkça ortaya koyan siyasi hareket olarak Milli Görüş yerini almış ve ilk partisi olan Milli Nizam Partisi(MNP) 26 Ocak 1970 tarihinde kurulmuştur.

2.MİLLÎ NİZAM PARTİSİ:(26ocak1970-20Mayıs1971)

2.1 MNP’NİN KURULUŞU:

1967 yılında Adalet partisi içinden birkaç milletvekili ile bir senatör yeni bir parti arayışına girmişlerdi. Parti kuruluşu 1969 seçimlerine yetişmeyince bazı isimler sağ partilerden aday gösterilmek istendi. Bu arada Necmettin Erbakan da Konya’dan aday olmak için Ap’ye başvurdu, ancak veto edildi. Bunun üzerine aynı ilden bağımsız olarak seçime girdi ve milletvekili seçildi. Sonuçta Necmettin Erbakan, A.Tevfik Paksu, Ali Haydar Aksoy, Süleyman Arif Emre’den oluşan 18 kişilik ekip MNP’yi kurdu. Partinin amblemi işaret parmağıdır.

Milli Nizam Partisinin kuruluşunu hazırlayan birçok neden vardı. Ama en önemli neden Necmettin Erbakan’ın bizzat kendi lider ve hareket adamı kişiliği idi. MNP’nin kuruluşunu hazırlayan hatta müstakil bir partinin varlığını bir zorunluluk olarak doğuran bir sebep ise dönemin muhafazakar/sağ siyasetinin çekim noktası olan Adalet Partisinin Lideri Süleyman Demirel’in Necmettin Erbakan’a takındığı tutumdur.⁵⁹

Parti tüzüğünün 1.maddesinde,

“Mevzuat dahilinde çalışmak üzere MİLLÎ NİZAM PARTİSİ adıyla bir siyasî parti kurulmuştur. Partinin merkezi Ankara'dadır.” Şeklinde belirtilirken 2.maddesinde, “Partinin gayesi, programında yazılı hususları yerine getirmek ve bu meyanda hakkın kuvvetini göstermek, geç kalan adalet adaletsizlik olduğundan adaleti sür'atle tahakkuk ettirmek, sefaletin sebebi olan iktisadî ve kültürel geriliği, lüks israf ve sefaheti önlemek; fert, aile ve milletimize meşru her nevi kültürel, refah, saadet, selâmet ile millet hakimiyetini tahakkuk ettirmek, ilme uygun hareket eden âdil, muktedir, feragatli, faziletli, şahsiyetli, hakka riayetkar ve nefesine hâkim insanlar yetiştirmek ve millet hizmetinde yetkilendirmek; ecdadımıza doğruluğ fazilet, iyilik, kuvvet ve kudret temin eden sebepleri, devlet idaresinde daima gözönünde bulundurmak; tarafgirlik ve

---

⁵⁹ Zafer Karib, Siyasal Partiler Beynelmillel Denge Politikaları ve Yeni Devrin Eşiğinde MSP, Çığır Yayınları, 1977. S.92

hodgâmlık hisleri ile hareket etmemek; memleket, halkın cehalet ve sefaleti ile harap olacağından cehalet ve fukaralığı yok etmektir.” şeklinde belirtilmiştir.

MNP Parti programının beşinci sahifesinde partinin gayesi şöyle ifade edilmiştir.

1- Partimiz, milletimizin fitratında mevcut olan yüksek ahlak ve faziletin, kuvvetten fiile çıkarılmasını, inkişafını ve cemiyetimize nizam, huzur, içtimai adalet ve vatandaşlarımıza saadet ve selamet getirmesini gaye edinmiştir.

2- Partimizin, milletimizin manevi kalkınma yanında müsbet ilimlerde ve teknikte taklitçilikten kurtulması, yapıcı, keşf ve icad edici gerçek bir inkişafa ve her sahada büyük şahsiyete erişmesini gaye edinmiştir.

3- Partimiz, milletimizin geçirdiği tarihi tecrübeler, kazandığı olgunluk sayesinde, milli ve manevi değerlerimize hanel getirmeden, demokratik hukuk nizamı içerisinde, maddi ve manevi kalkınma hareketlerinin, basiretli ve isabetli bir sentezini yapacağını ve bu suretle beşeriyete ışık tutacak, refah ve saadet getirecek, yeniden dünya'ya örnek üstün bir medeniyet kuracağım kabul eder ve bu büyük gayeye erişmek için vatandaşlarımızı hizmete çağırır.⁶⁰

“Allah'ın, Hakkı tutma, iyiyi sağlama ve kötüyü men etme yolunda bulunmak üzere seçtiği mümtaz ve aziz milletimiz!” şeklinde başlayan kuruluş beyannamesi partinin ilk kongresinde ilan etmiştir.⁶¹ Bu beyannamenin en dikkat çeken yanı son satırları olsa gerek. Çünkü Milli Nizam Partisi sonrasında kurulan bütün milli görüş partilerinin adı bu beyannamede geçmekte;Refah,saadet ve Selamet.Bir tek fazilet eksik,ama metin içerisinde de fazlasıyla Fazilet geçiyor.MNP Kuruluş Beyannamesi hem mevcut durum analizi yapıyor,hem de tarihsel bir perspektif sunuyor⁶²

“Ben parti programını, Hasan Aksay Bey de parti tüzüğünü hazırlama vazifesini üstlendik. Ben büyük bir hızla parti programımızı hazırlamaya giriştim. Hasan Aksay bey ise tüzük üzerinde benden hızlı çalışıyordu”⁶³

Partinin kurucularından Yazar-Siyasetçi Hasan Aksay “Milli Nizam hareketinin hedefi sarıh olarak ortadır. Bu bin yıllık Hak yolumuzdur. İyiyi ortaya koymak,

⁶⁰ <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/801>

⁶¹

http://www.esam.org.tr/pdfler/siyasi_dokumanlar/1%20MNP/MNP%201970%20Kurulu%C5%9F%20Beyannam esi.pdf [15.05.2020]

⁶² Yorgancılar,Serkan.Milli Görüş,Nisan 2012,shf.100

⁶³ Emre Süleyman Arif,Siyasette 35 yıl,Cilt 1.Ocak 2017,4.Bası

kötüyü menetmek; meşru bütün hak ve hürriyetleri temin etmek, haksızlığı ve zulmü kaldırmaktır.”⁶⁴ şeklinde partinin kuruluş felsefesine dikkat çekmiştir.

Siyasal İslam üzerine araştırmaları bulunan yazar Ruşen Çakır'da MNP'yi “Cumhuriyet'in laik eğitim kurumlarından yetişmiş taşra kökenli serbeset meslek sahipleri ile yine taşrada ticaret ve sanayi ile iştigal eden girişimcilerin ortak hareketi olarak” tanımlamıştır.⁶⁵

2.2 MNP'nin FAALİYETLERİ:

Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın Genel Başkanı olduğu Milli Nizam Partisi mecliste on kişiyi bulup grup kuramadığı için, milletvekilleri resmen parti adına aksiyonlara girişemiyorlardı. Yapılacak teşebbüsleri kendi adlarına yapıyorlardı. Böyle olmasına rağmen çok önemli parlamento faaliyetlerine girişilmiştir. Bazı faaliyetler şöyledir:

1- AP'NİN YERLİ SANAYİCİLERE KARŞI OLUŞUNUN TESBİT EDİLMESİ: Partisinin mecliste grubu olmadığı için milletvekilleri resmen parti adına aksiyona girişemiyorlardı. Bütçe Plan Komisyonu'nda şahsı adına söz alarak hükümetin yapılacak yeni sanayi yatırımlarında tercihini yerli müteşebbislerin aleyhine kullandığını açıklamış ve bu hususta 10 dakikalık konuşma hakkı yeterli gelmediğinden diğer muhalefet partilerinin süresini de kullanarak konuyu izah etmiş, dönemim sanayi bakanı Bursa milletvekili Ahmet Türkel Erbakan'a hak vermiş bu durum Adalet partililerce tepkiyle karşılanmış ve Süleyman Demirel başkanlığındaki Adalet Partisi iktidarını köşeye kıştırırken kendi aksiyonu bakımından olumlu gelişmelere neden olmuştur.

2- ORTAK PAZAR HAKKINDA GENSORU ÖNERGESİ
Erbakan, Milli Nizam Partisi olarak Ortak Pazar'a karşı olduklarını kamuoyuna açıklamış ve büyük bir kampanya başlatmış, meseleyi 2 defa meclis gündemine taşımış, yurdun her bölgesinde büyük mitingler düzenleyerek gizlenen gerçekleri anlatmaya çalışmıştır.

3- İNSAN HAKLARI ÖNERGESİ

Milli Nizam Partisi döneminde 12 Mart Askeri Müdahalesi olduktan sonra anayasada değişiklikler yapılmaya başlandığında Erbakan fırsat bu fırsattır diyerek, fikir suçlarını cezalandıran 163.'cü maddeyi ele alan zor kullanılmadıkça fikirlerin açıklanmasının suç sayılamayacağım öngören bir

⁶⁴ Aksay Hasan Milli Nizam Davamız, Karıca Matbaası Mart 1971

⁶⁵ Çakır, R. (1990) ??*

değişiklik önergesi hazırlayarak Anayasa Komisyonu'na verdi. Komisyonda söz alarak savunmasını da yapmış ama AP ve CHP oylarıyla reddedildi.⁶⁶

2.3 MNP'nin KAPATILMASI:

1)İDDİANAME:

Bir kısım basında çıkan haberler üzerine Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Hikmet Gündüz, laikliğe aykırı faaliyette bulunduğu gerekçesiyle Milli Nizam Partisi'nin kapatılması istemiyle Anayasa Mahkemesi'nde dava açtı.

Bazıları 12 Mart olayından sonra Milli Nizam davası açtırıldı zanneder. Halbuki öyle değildir. Dava 12 Marttan önce açtırılmıştır.⁶⁷

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Hikmet Gündüz'ün Milli Nizam Partisi davası ⁶⁸ ile ilgili hazırladığı iddianame şu şekilde idi:

Esas:	5P.	1970/3
İddianame:		1971/1
Davacı:	Kamu	Hakları
Davalı:	Milli Nizam	Partisi

D. Konusu: 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 4'ncü kısım hükümlerine aykırılık.

Olay: 26 Ocak 1970 tarihinde, merkezi Ankara olmak üzere kurulan Milli Nizam Partisi'nin çeşitli il ve ilçelerdeki kuruluş ve açılış toplantılarında, yapılan konuşmalarda Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasa ile belirtilen laiklik ilkesine aykırı davranışlarda bulunduğu yolunda basında yayınlanan haberler üzerine

⁶⁶ Emre S.Arif,a.g.e Cilt.1,shf.188-191

⁶⁷ Emre S.Arif a.g.e. Shf.209

⁶⁸ Tc.Resmi Gazete 14 Ocak 1972,Sayı:14072

Siyasi Partiler Kanunu'nun 4'ncü kısım hükümleri çerçevesinde gerekli inceleme yapılmıştır.

"Bağımsız Milletvekili Necmettin Erbakan ve arkadaşları tarafından Milli Nizam Partisi adıyla yeni bir siyasi parti kurulduğu bir kısım basın haberleri arasında görülmekle; parti Genel Başkanlığına gönderilen 3 Ocak 1970 gün ve 754 sayılı yazımıza verilen 23 Şubat 1970 ve 13 sayılı cevapta, Milli Nizam Partisi'nin Genel Merkezi Ankara olmak üzere 26 Ocak 1970 tarihinde kurulduğu bildirilmiş, tüzük ve programı gönderilmiştir.

9 Şubat 1970 günü bir kısım basında, Ankara Büyük Sinemada 8 Şubat 1970 günü yapılan ilk kuruluş toplantısı ve bu toplantıdaki konuşmalarla ilgili olarak yayınlanan haberler üzerine 10 Şubat 1970 gün ve 760 sayılı yazımızla önce Ankara Emniyet Müdürlüğüne ve sonra da Ankara, Samsun, İskenderun, Karabük, Safranbolu, Çorum, Çanakkale, Tekirdağ, Kırklareli, Bafra, Edirne, Kocaeli, Sakarya, Kütahya, Altındağ Cumhuriyet savcılıklarına gönderilen talimatlara verilen cevaplarla, eklerinden, Milli Nizam Partisi'nin bu il ve ilçelerde açılış toplantılarında yapılan konuşmalar bir kısmının ses alma araçları ile tesbit edilip çözümlenmiş yazılı metinlerle gönderildiği, bazı konuşmaların yetkili mercilerce tayin edilen hükümet komiserleri ile güvenlik memurları tarafından düzenlenen tutanaklarla tesbit edildiği ve bir kısmının da Cumhuriyet Savcılıklarınca yapılan hazırlık soruşturmaları beyannameleri ve fezlekelerle teyit edildiği görülmüştür.

İncelenen bu konuşma metinlerine göre;

1- Milli Nizam Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın 18 Şubat 1970 tarihinde Ankara'da Büyük Sinemada yapılan toplantılarda "Partinin açılışlarını kutladıklarını" ifade ettikten sonra; "Biraz önce sizlere Milli Nizam Partisi kurucuları takdim olundu. Ama sizden niçin saklayalım, niçin partimizin hakiki kurucularını bu ilk açılış gününde zikretmeyelim?.. Açıkça ilan ediyorum ki, bizim partimizin kurucuları SULTAN FATİH HAZRETLERİ, Sultan Yıldırım Hazretleri, Sultan Murat, Sultan Melik Şah, Ulubatlı Hasan, Orhan Gazi, Nizam-ul Mülk, Akşemseddin, Sultan Yavuz, Kılıçarslan, Alparslan, Gelenbevî hazretleri, Sultan Hamid'tir. demiş ve partinin kuruluş beyannamesinden pasajlar okuyarak konuşmasını bitirmiştir.

2- 23 Mayıs 1970 günü Karabük ilçesinde, Site Sine-ma'sında "Esselâmu aleykum" diye başladığı konuşmasını; "150 yıl önce Selanik'te kurulmuş Hareket Ordusu'ndaki subaylar kandırılmış ve Sultan Abdulhamit Han tahttan indirilmiştir. MNP milletin iman davasını kendisine şiar edinmiştir. Türkiye'de bugün üç yol var; Birinci yol; Solculuk, sonu komünizmin yolu, bu yolda CHP var. ikinci yol; Kozmopolit masonluk yolu. Bu yolda AP levhası var. Üçüncü yol; MNP yolu. Bu yol sağı temsil eden; Hak Yolu, İman Yolu... Önümüzdeki

seçim sonunda sizleri 1973 yılında Ayasofya Camii'nde namaz kılmağa davet ediyorum." demek suretiyle bitirmiştir.

3- 18 Haziran 1970 günü Boyabat ilçesinde Sümer Kahvesi'nde "Esselamualeyküm", "Müslüman kardeşlerim" diye başladığı konuşmasında; "Türkiye'de 8 parti olduğunu kendilerinin bunlardan ayrı bir parti olduklarını, AP ve CHP gibi sağcı-sol-cu diye milleti kandırmayıp, Türkiye'ye yeni bir Müslüman partisi kurulmasının lüzumunu hissederek Milli Nizam Partisi'ni kurduklarını" söylemiştir.

4- 9 Temmuz 1970 tarihinde Tekirdağ Çankaya Kahvesi'nde yaptığı konuşmada; "Dünya üzerinde kalkınma hızı en fazla olan devletin İsrail ve Japonya olduğunu, bu iki devletin dine karşı itikat ve saygısının büyük olması ile kalkınma hızını elde ettiklerini, iktidara geldikleri zaman Ayasofya'yı müze halinden çıkartıp, cami haline sokarak ilk cuma namazını topluca kılacaklarını" söylemiş ve beraberlerindekiyle Rüstem Paşa Camii'ne giderek, akşam namazında imamlık görevi yapmıştır.

5- 5 Ekim 1970 günü Kırklareli'nde İnci Sineması'nda yapılan toplantıda; "Milli Nizam Partisi'nin diğer partilerden farklı birçok yönleri bulunduğunu, esasen bir nizam ve düzen içinde çalışmak gayesini güden teşkilatlarının hanımlar muvacehesinde böyle bir parti adını almak zorunda kaldığını, kendilerinin dinine, örf ve adetlerine bağlı imanlı müslüman olduklarını, Avrupalılaştırmanın anlamının bulunmadığını, bir kadının kocasından boşanması için iki şahidin kafi geldiğini, Medeni Kanun'un bir kadına kocasından izinsiz çalışmak hakkını verdiğini, kendilerinin millet olarak bin yıllık hak yoluna döneceklerini." söylemiştir.

6- 17 Eylül 1970 tarihinde Bafra'da Cumhuriyet Meydanında yapılan konuşmasında; "Milli Nizam Partisi'nin herkesin anladığı manada bir parti olmadığını, teşkilatlanmak ve maksatlarına ulaşmak amacı ile parti adını aldıklarını, kanuni mecburiyetle parti adı altında toplandıklarını, Avrupa ve Avrupalılığın batıllık, Avrupa'nın taharet dahi bilmeyen hippiler olduğunu, 50 yıllık batıl devreden kurtulup 1000 yıllık hakka teslimiyet, devrine geçeceklerini" ifade etmiştir.

7- 7 Ekim 1970 tarihinde Edirne'de Ayvazoğlu Sineması'ndaki konuşmasında; "Milli Nizam'ın programını lalettayin bir broşür gibi okunmamasını, kalp gözüyle okunacağını, söyleyen sözlerin altında büyük manalar olduğunu anlayarak feraseti Cenab-ı Hakk'ın verdiği; "Başını örten öğretmen hanımların mekteplerden kovulduğunu, halbuki bu hanımlara en büyük takdirnamenin verilmesi gerektiğini, vakti ile CHP çarşaf giyenlerle, peçe takanlarla uğraştığı gibi Adalet Partisi'nin de öğretmenlerin baş örtmesi ile uğraştığını,"

Evinde dini kitap okuyanların tutuklandığını, Kur'an Kursları'nın kadrolarını ortadan kaldırmak için sinsi tertipler hazırladığını, milletin her şeyi anladığını, tekrar Hakk'a dönüp tarihi mihrakına oturacağını, "Milli Nizamla Sultan Fatih Hazretleri'nin imanı, aşkı ve azminin yeniden iktidara geleceğini, Milli Ni-zam'ın şehadet işaretinin manasının çok büyük olduğunu, bu işaretin ne olduğunu bilmeyen varsa ve yapmıyorsa öğrenince eve gidip tevbe edeceğini ifadeyle topluluğa şehadet parmaklarını kaldırtarak sözlerini tamamlamıştır."

8- 13 Kasım 1970 günü Kocaeli'nde "Ortak Pazar" konulu konferansında; "Memleketteki ahlaksızlıkların Milli Nizam Parti-si'nin iktidara gelmesi ile kalkacağı ve eskisi gibi şerefli, ahlaklı, Müslüman bir Türk devletinin teşekkül edeceğini" söylemiştir.

9- 13 Ekim 1970 günü Sapanca'da yaptığı konuşmada; "Milli Nizam'ın bir hak davası olduğu, diğer partilerin batıl ve şer olduklarını ifade ettikten sonra, Milli Nizam işaretinin "Tekbir" olduğunu belirtmiş ve sözlerini herkesi ayağa kaldırıp, parmaklarını da, uzattırdıktan sonra "Ya Rabbi... Milli Nizam'ı evliyaların duasındaki idarenin bu memlekete gelmesine vesile kıl... Amin! Ya Rabbi!.. Milli Nizam'ın bütün Sapanca'lıların ve milletimizin dünya ve ahiret saadetine vesile kıl... Amin" duası ile bitirmiştir.

10- 3 Ocak 1971 günü Samsun il kongresinde; "Müslümanlık yolunun hak, Yahudilik ve Hıristiyanlığın batıl din olduğunu, Müslümanlığın diğerlerinden farklı olarak Allah indinde tek din ve hak olduğunu, Müslümanlığın hak, diğerlerinin de adlarının parti olduğunu, ama Milli Nizam'ın hak, öbürlerinin ise nereden geldiğini, Cenab-ı Hakk'ın kalbine hidayet ve merhamet verdiğini, kimlerin bildiklerini ve konuşmağa lüzum olmadığını" söylemiştir.

11- 7 Eylül 1970 günü Ağrı'da yaptığı konuşmada; "Milletin yeniden bin senelik hak yoluna döneceğini, diğer partilerin milleti imandan ve ahlaktan yoksun ettiklerini söylemiştir."... "Milli Nizam Partisi Birinci Büyük Kongresi, senin ve şanlı tarihinin temsilcisi olarak sesleniyoruz.." denildikten sonra; Milli Nizam Ahdinde: Manevi İstiklal Harbi kazanılıncaya kadar mücadeleye, Hakkın hakimiyetini kurmağa, Milli Nizamı hakim kılmaya, Bütün gayretimizle çalışacağımıza ahdederiz" denilmektedir.

12-Büyük Kongre kapanış konuşmasında; "Milletin oyları vesile olmak suretiyle,Milli Nizamına şehadet işaretinin Çankaya2ya,Büyük Millet meclisine,ve başbakanlığa dikileceğini ",

13-MNP genel başkan yardımcıları Hasan Aksay,Hüseyin Abbas,Hüsamettin Akmumcu,Ahmet Tevfik Paksu,Umumi Katip Süleyman Arif Emre'nin çeşitli

illerde yaptıkları konuşmalar da iddianame ve gerekçeli kararda delil olarak sunulmuştur.

Buna göre, genel başkan ve genel idare kurulu'nda görevli kişilerin açılış toplantılarında bu sıfatlarla yapmış oldukları ve yukarıya belli pasajlar örnek olarak alınıp geniş metinleri dosya içerisinde bulunan konuşmalardaki ifadelerin, partinin kuruluş amacının tayin ve tesbiti yönünde değerlendirilmiş ve iddianame konuşmalara yapılan atıflar ile güçlendirilmeye çalışılmıştır.

14-Diğer yönden MNP'nin kuruluş toplantıları ile il ve ilçe kongrelerinde kullanılan slogan ve söylenen Milli Nizam Marşı da ilgi çekicidir, denilerek 'Bu marşın tutanak ve izlenen raporlarından anlaşılacağı gibi her toplantıda kaç defa tekrar edilmekte ve son cümle bazen (tek yol nizam yazacağız) bazen (tek yol İslam yazacağız) biçiminde söylenmektedir.

15-Milli Nizamın amblemi olarak kullanılan şehadet parmağı için N.Erbakan,13/11/1970 günü Sapanca'da yaptığı konuşmada Milli Nizam işareti tekbirdir'dediği,

16-24 Ocak 1971 günü Ankara'da toplanan birinci Büyük Kongrede de toplantının yapıldığı salona (hak geldi Batıl zail oldu) tarzında sloganlar asıldığı,25/171971 günlü tutanakta belirtildiği;

17-Yine birinci Büyük Kongrede toplantı Genel idare kurulu tarafından hazırlanıp okunan faaliyet raporundaki ifadeler ve bu raporun tasvibinin büyük kongrece yapılmasının ve aynı tutanağa ekli Milli Nizam Partisi Birinci Büyük Kongresinin aziz milletimize beyannamesi ile Milli Nizam Ahdi başlığını taşıyan iki metin,

18-Genel idare Kurulunca Büyük Kongreye sunulan "faaliyet raporunda belirtildiği gibi MNP teşkilatı kuruluşundan bu yana, Mecliste ortak Pazar-Doğuda Batıda ve İslamda Kadın-Basında Prf.Dr.N. Erbakan –İslam ve İlim konulu yayınlar da yapmıştır. Bu yayınlar incelendiği zaman genellikle Genel Başkanın çeşitli yerlerdeki konferans, demeç ve B.M.M. konuşmalarını kapsadığı görülmektedir.

19-Delillerin tartışılması başlığı altında ise, Genel idare görevli kişilerin açılış toplantılarında bu sıfatları ile yapmış oldukları ve yukarıya pasajları örnek olarak alınıp geniş metinleri dosya içerisinde bulunan konuşmalardaki ifadelerin

partinin kuruluş amacının tayin ve tespiti yönünden değerlendirilmesi gerekir denilmiş ve devamla,

‘Partinin lider ve lider kadrosunun, başka bir deyişle en yetkili kişilerin yukarıda özet olarak alınan konuşmalarının tümü ile de Anayasa'nın Cumhuriyet'in niteliklerini belirten 2'nci maddesi ile temel hak ve ödevler arasında partilerin uyacakları esasları düzenleyen 57'nci maddeleri ve bu maddeler çerçevesinde yürürlüğe konan 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 4'üncü kısım ve özellikle laik devlet niteliğinin ve Atatürk devrimciliğinin korunmasına ilişkin hükümlerine aykırı düştüğü kanısına varılmıştır.

SONUÇVETALEP:

Yukarıdan beri açıklanan nedenlere göre; Milli Nizam Partisi'nin Siyasi Partiler Kanunu'nun 4'üncü kısmında yer alan 92, 94, 97, 101'inci maddelerine aykırı faaliyetlerde bulunması onaylar nitelikte karar alınmış olması nedeni ile, aynı kanunun 3'üncü maddesinin 2 numaralı bendi gereğince kapatılmasına karar verilmesi talep ve iddia olunur. 4 Mart 1971
Hikmet Gündüz
Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı

2) MNP’NİN SAVUNMASI:

Erbakan'ın savunmasının özeti şu şekildedir:

"Anayasa Mahkemesi Muhterem Başkanı ve Muhterem Üyeleri, Anayasa Mahkememiz kurulduğundan bu yana geçen takriben 10 senelik bir devre esnasında ilk defa Anayasa Mahkemesine bir partinin kapatılması talebi intikal ettirilmiş bulunuyor.

Bendeniz, Milli Nizam Partisi hükmi şahsiyetinin bir temsilcisi olarak 19/03/1971 tarihli lâyihamızdaki taleplerimizin yüksek mahkemece incelenmesine yardımcı olmak bakımından kısa bir açıklamada bulunmak üzere yüksek huzurlarınızda söz almış bulunuyorum.

Muhterem Hâkimler;
Peşinen arz ederim ki, Başsavcılıkça huzurlarınıza gönderilen iddianame Yüksek Mahkemeyi fuzuli işgalden başka bir mahiyet ve mana taşımamaktadır. Bu iddianamenin esasına geçilmeden dahi yüksek Mahkemece reddedileceğine kaniyiz. Bu reddin zaruretini ortaya koyan üç önemli usuli husus Yüksek Mahkememize 19/03/1971 tarihli Lâyihamızla takdim olunmuştu. Bendeniz, bu lâyihadaki hususların halline geçilmeden önce, her şeyden evvel hakkında karar verilecek olan Milli Nizam'ın asıl manası ve mahiyeti ile bu iddianamenin

İddiaları arasındaki büyük mesafenin çok kısa olarak arzına müsadelerinizi rica edeceğim.

Söze başlarken, Milli Nizam hakkındaki her türlü esassız iddianın hak ve hukuk karşısında yok olacağından emin olduğumuzu belirtip, Milli Nizam davasını milletimiz adına icrai adalet eden en yüksek mahkeme huzurunda müdafaa etmekten ancak şeref ve memnuniyet duyduğumuzu kaydetmek isteriz.

Muhterem

Hakimler,

Milli Nizam Partimiz 26 Ocak 1970 tarihinde resmen kurulmuş ve 8 Şubat 1970 tarihinde yapılan bir açılış merasimiyle çalışmalarına başlamıştı. Bir yıl zarfında yurdumuzun her tarafına yayılmış, milletimizce benimsenmiş ve 63 vilayette ve 400'e yakın ilçede teşkilatını tamamlayarak bir büyük parti olmuştur. Halen yüz binlerce üyesi bulunan en büyük partilerimizden birisi durumundadır. Her partinin olduğu gibi Milli Nizam Partimizin de kendisini diğer partilerden ayıran ana hususiyetleri olduğu muhakkaktır. Bu hususiyetlerin kısaca açıklanmasının Milli Nizam Partisi hükmi şahsiyetinin hakiki manasıyla takdimi bakımından faydalı olacağı kanaatindeyim.

Milli Nizam Partisi; milletimizin lânettayin, sıradan bir millet olmayıp bin yıllık tarihin en büyük milleti olduğuna kanidir. Milletimizin tarihi ile ve hasletleri ile iftihar duymaktadır. Milli Nizam Partisi evveleminde mevcut herhangi bir partinin reaksiyonu olan veya bölünmesinden doğmamış, doğrudan doğruya bir ilim ve fikir aksiyonu olarak teşekkül etmiştir.

Kuruluşu sırasında, milletimizin sürüklenmiş olduğu halihazır çok yönlü maddi ve manevi buhranlardan kurtulup, yeniden bütün insanlığa ışık tutacak bir medeniyet kurmasının nasıl mümkün olabileceğini araştırmış, inandığı yolu, programı ile ortaya koymuştur. Milli Nizam'ın hakiki hususiyetinin ne olduğunu, iktidara geldiği zaman her sahada ne yapacağı ve nasıl yapacağı takriben yüz kadar üniversite öğretim üyesi, profesör, doçent ve uzmanın uzun aylar boyu yaptıkları çalışmaların neticesi olarak partinin programı halinde ortaya konmuştur.

Milli Nizam diyor ki, cemiyetimize huzur, nizam ve içtimai adalet ve vatandaşlarımıza saadet ve selamet, yalnız hukuk kaideleri ve nizamları ile getirilemez. Hukuk nizamının bir ahlak nizamı ile takviye ve tamamlanması şarttır. Esasen ahlak nizamı olmayan hiçbir nizam, nizam olamaz. Ve en üstün nizam, en üstün ahlak nizamına sahip olan nizamdır. Halihazır maarifimizde bu noktaya ehemmiyet verilmiyor. Bunun üzerinde ehemmiyetle durulması şarttır. Gençlerin anarşik hareketlerinden bütün milletimiz şikayetçidir. Acaba bu hususta maarif sistemimizin bir kabahati yok mudur?

Gençlerimize hangi ahlak eğitimi yapıyoruz? Manevi saha ile alakalı sadece bir iki ders vardır. Bunlar da gençlerimize kamil bir dünya görüşü ve ahlakı temel

vermekten uzaktır. Milli Nizam, ahlak nizamına büyük ehemmiyet vermekle Anayasamızın 14. maddesinde ifadesini bulan "Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkına sahiptir." Ve yine Anayasamızın 10. maddesinde ifadesini bulan "Devlet, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar." prensibine layık olduğu ağırlığı veren tek parti durumundadır.

Milli Nizam, nüfusu senede 1,3 artan bizim gibi bir memleketin, Avrupa'ya işçi olmaktan kurtulup gerekli iktisadi ve sinai hamleleri yapabilmesi için, bütün maddi ve manevi milli potansiyelimizin seferber edilmesini zaruri görmekte ve milli Nizam ruhuyla hareket edildiği takdirde memleketimizin kısa zamanda Japonya misalinden daha parlak örnekler vereceğine inanmaktadır. Nitekim yaşadığımız fiili tecrübeler bu inancımızda haklı olduğumuzu teyid etmiştir. Meselâ 1956 yılında % 100 milli imalat olarak memleketimizde ilk defa dizel motorları imal etmeye teşebbüs ettiğiniz zaman batı taklitçisi zihniyet sahipleri bizim bu teşebbüsümüzde muvaffak olamayacağımızı ileri sürüyorlardı.

Halbuki 300 ortakla ve tamamiyle milli sermaye ile yapılan teşebbüsümüz kısa zamanda başarıya ulaşmış, memleketimize halen senede 8000 dizel motor yapan ve memleketimizin bu sahada bütün ihtiyacını karşılayan büyük bir ağır sanayi tesisi kazandırmıştır, işte bu hakikatlerden dolayı Milli Nizam Partimiz, Batı taklitçiliği zihniyetinin fayda getirmeyeceğine kanidir. Bu ana fikirler Milli Nizam Partisi programının daha başında esas gaye olarak yerini almış ve Milli Nizam Partisi kendi hüviyetini bu esas gaye ile ortaya koymuştur.

Muhterem

Hâkimler,

Milli Nizam Partimizin hakiki hüviyetini kısaca arz ettikten sonra konuya girerken bir kaç cümle ile de iddianamede adı geçen Milli Nizam mensuplarını tanımayı zaruri görüyoruz. Halihazır Milli Nizam Genel idare Kurulu iki profesör, 6 yüksek mühendis, 3 doktor, 5 eğitimci ve 5 tüccar olmak üzere 23 üyeden teşekkül etmektedir, iddianamede adı geçen 7 üyemizin hepsi de fakülte mezunu, yüksek tahsillidir. Yıllarca milletvekilliği ve senatörlük yapmışlardır. Muhitlerinde kültürleriyle, ahlaklarıyla, medenilikleriyle tanınmış kimselerdir.

Hal ve keyfiyet bu iken bu hakikatlerle uzaktan yakından alakası olmayan ve ne partimizin, ne de şahısların şahsiyetleri incelenmeden ve kendilerine tek kelime sorulmadan gıyapta, gizlice ve Milli Nizam'ı ne şekilde olursa olsun itham etmek isteyen, ard maksatlı çevrelerin tesiri altında çalışmış ve fakat hakikatte içi boş ve sadece mürettep bir iddianame tanzim olunarak yüksek mahkemeye tevdi olunmuştur.

Her türlü hukuki esastan mahrum, mesnetsiz böyle bir iddianamenin yüksek mahkemeye tevdiinde kanaatimizce asıl saik, katiyyen hukuki sebepler olmayıp, bunlarla hiç alakası olmayan siyasi tesirlerdir. Efkârî umumiye bu davanın Milli Nizam gelişmesinde endişeye kapılan bir kısım AP yöneticileri tarafından

tahrik edildiği kanaatindedir. 10 Ekim 1971 ara senato seçimlerinin yaklaşması
muvacehesinde bir an önce Milli Nizam'ın inkişafının önlenmesi için bu yola
gidildiği kabul olunmaktadır.

Hadiselerin tarzı cereyanı da bu mülahazaları teyid ve takviye eder mahiyettedir.

1- Bu iddianamenin müphem, delilden mahrum, usul ve kanuna aykırı olarak
sevk edilmiş olması,

2- Anarşik hareketlere adı karışan partiler hakkında dava açılacağına dair resmi
beyanlara rağmen, o partiler bir kenara bırakılarak, 500'e yakın açılış
toplantılarına binlerce vatandaş katıldığı halde bugüne kadar tek zabıta vakası
mevcut olmayan partimiz aleyhine dava açılmış olması,

3- Diğer partilerin bir çok mensupları hakkında parti yasaklarına aykırı
hareketlerden dolayı Meclis'e intikal etmiş yüzlerce dosya bulunduğu halde, bu
partilerin hiçbirisi hakkında tatbikata girililmeyip şahıs konuşmalarından dolayı
kanunen mümkün olmadığı halde, doğrudan doğruya partimiz hükmü şahsiyeti
aleyhine müracaatta bulunulması,

4- Dosya münderecatına nazaran şahıslara ait bazı tertip mahsulü evraklar bir
sene önceki konuşmalara ait olduğu halde, bekletilerek müracaatın kısmi senato
seçimleri sathı mailinde ve hatta Siyasi Partiler Kanunu'nun 110. maddesi son
fıkrasındaki, dava açılmasına tahdit konulan seçim devresinde harekete geçilmiş
olması,

5- Dosya muhtevasını teşkil eden muharref ve mü-rettep konuşmaların mahalli
bölgelerden normal yollardan intikal etmeyip, yukardan yapılan müteaddid
tazyik ve tahriklerin neticesinde temin edilmiş olması ve bunlara benzer pek çok
sebepler mevcuttur.

Dosyada esasen muhteviyat ve hazırlanış itibariyle böyle alelacele her türlü
hukuki esastan mahrum da olsa derlenmiş olmak için tanzim edilmiş bir dosya
mahiyetini taşır.

Hakikat odur ki ille bir dosya tanzimi için yapılan gayretler sonunda 500 il ve
ilçenin sadece bir kaç tanesinden onun bunun "Hatip böyle dedi" iddialarından
öteye geçmeyen bir söz yığını zaptı toparlanmıştır. Bu söz yığınının mahiyetini
ve iddianamenin dayandığı kaynakların mahiyetini apaçık görmek bakımından,
hem de ses bandından alındığı iddia edilerek dosyaya konmuş bulunan
lânettayin seçilmiş, şu beş satırı arzedeyim. İddianame eki, 8 Şubat açılışı, sayfa
l'in son kısmi;

"Milli Nizam Partisi'nin kuruluncaya kadar ayrı ayrı fikirlerini nihayet nizam
mektubunda kararımı verdim. Nizam bir fikrin... sırasında madde halined...
kâinatın, göklerin, alemlerin nizamında, insan vücudundaki düzene, bal
peteğindeki geometriye bir ... mimariye kadar böyle böyle olunca kafa

kağıtlarına yapıştırdıkları fotoğraflar gibi bir davanın kendi bu çizginin içi nerde memur kılındığı görebilmiş olsalardı, ona refahuzran ve tankerin yanında... Avrupalı bizim iç düzenimizi bozmadı. İşte iddianame, gerçekten bu derece uzak ve bundan biraz farklı söz yığınlarına istinaden derlenmiştir.

Muhterem Hakimler,
Bu kısa maruzatımızdan maksadımız, davanın esasına girmek olmayıp, sadece söz konusu olan partimizi ve davanın mahiyetini kısaca bilgilerinize arz etmektir. Bendenizin bu maruzatını dinlemek lutfunda bulunduğunuz için teşekkür eder, hepimizi hürmetle selamlarım."

Prof. Dr. Necmettin Erbakan MNP Genel Başkanı

3)AYM'NİN MNP KAPATMA KARARI:

N.Erbakan yapılan iddiaların, aleyhlerinde, Anayasa Mahkemesi'nde kapatma sebebi yapılamayacağını izah ediyordu. Çünkü Siyasi Partiler Kanunu'na göre bu iddiaların önce, parti yasaklamaları inceleme kurulu adı verilen bir alt dereceli mahkemede incelenmiş olması gerekiyordu. Şayet, o kurulda ileri sürülen hususlar, kanun dışı olarak kabul edilirse, partiye tebligat yapılacak kanun dışı fiil ve sözleri işleyen partilerin bir ay içerisinde partiden ihracı istenecek, eğer bir ay içerisinde o kimseler partiden ihraç edilmezse ancak ondan sonra parti aleyhine Anayasa Mahkemesi'nde dava açılabilirdi.

Savunmamızda yapılan iddiaların, aleyhimizde Anayasa mahkemesinde kapatma sebebi yapılamayacağını izah ettik. Çünkü Siyasi Partiler Kanununa göre bu iddiaların önce, parti yasaklamaları inceleme kurulunda verilen bir alt dereceli mahkemede incelenmiş olması gerekiyordu. Şayet o kurulda ileri sürülen hususlar, kanun dışı olarak kabul edilirse, partiye tebligat yapılacak, kanun dışı fiil ve sözleri işleyen partililerin bir ay içerisinde partiden ihraçları istenecek, eğer bir ay içerisinde o kimseler partiden ihraç edilmezse ancak ondan sonra parti aleyhine Anayasa mahkemesinde dava açılabilirdi. Aksi halde şahısların fiilleri parti tarafından kabul edilmiş sayılmazdı. Bir celse sonra Anayasa mahkemesi görüş değiştirdi." Davaya duruşmasız bakıyorum ilk kararımı kaldırıyorum" dedi. Bizleri dışarı çıkardı. Ama bunu yapmadan

yukarıdaki savunmamızın dayandığı, Siyasi Partiler Kanunu'nun iki maddesini ,Anayasaya aykırı bularak resen iptal etmişti...Daha doğrusu yargılama evrak üzerinde devam ettirildi. Bizim gıyabımızda..Neticeyi birleştirirsek, savcı partiye ve partililere hiç haber vermeden ,savunma istemeden ,dava açabilecek, mahkemede duruşma yapmadan evrak üzerinde aleyhinize karar verebilecek. Sonunda davanın prosedürü bu hale geldi.

Ancak Anayasa Mahkemesi, Erbakan'ın savunmada dayandığı Siyasi Partiler Kanunu'nun iki maddesini, Anayasa'ya aykırı bularak re'sen iptal edip davaya duruşmasız bakmaya başlamıştı.

Sonuç olarak, savcı partiye veya partililere hiç haber vermeden, savunma istemeden kapatma davası açtı, Anayasa Mahkemesinde duruşma yapmadan evrak üzerinde karar vererek, Milli Nizam Partisi'ni kapattı.

Bu davanın Türk Literatüründe iyice tanıtılması için daha ayrıntılı bir etüdün yapılması ,hukukçularımızın istifadesine sunulması gerekmektedir.

Davanın neticesi parti kapatıldı. Şahıslarımız hakkında o zamanki kanuna göre Anayasa Mahkemesi yargılama yetkisine sahip olmadığı için bir karar verilmedi.

Parti kapatıldıktan sonra bize resmen kapatma kararı da tebliğ edilmedi. Şayet bu tür kararlar temyiz kabiliyeti olan kararlardan olsa,şimdi tebliğ ettirir bozulması için pekala temyiz edebilirdik.⁶⁹

Kurucusu olduğu, 26 ocak 1970 tarihinde kurulan MNP.,Anayasa mahkemesinin 20/05/1970 tarihli bu kararıyla,15 ay gibi kısa bir sürede siyasi hayatımıza veda etmiştir. MNP'nin kapatılmasında devrin ideolojisinin yanında acemiliğinin ve tabandaki heyecanın yani toyluğunun da büyük rolü olmuştur.⁷⁰

---

⁶⁹ Emre S.Arif a.g.e.Shf:208-209

⁷⁰ Çakır,R.(1990) Ayet ve Slogan Türkiye'de İslami oluşumlar(1.Baskı).İstanbul:Metis Yay.216

3. MİLLİ SELAMET PARTİSİ(

3.1 Milli Selamet Partisinin Kuruluşu	16
3.2 CHP-MSP Koalisyonu	29
3.3 Erbakan ve Milliyetçi Cephe Hükümetleri	77
3.4 12 Eylül 1980 Darbesi ve MSP'nin Kapatılması	79

4. REFAH PARTİSİ

4.1 Refah Partisinin Kurulması	83
4.2 Refah-Yol Koalisyonu ve Erbakan'ın Başbakan Olması	94
4.3 Erbakan'ın Yurt Dışı Gezileri	101
4.4 D-8 Projesi	107
4.5 Ordu ile İlişkiler	108
4.5 28 Şubat Süreci	110
4.6 Refah Yol Hükümetinin Sonu ve Refah Partisinin Kapatılması	136
4.6 RP'nin kapatılmasının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin(AİHM) değerlendirmesi	138

3.3 AİHM KARARLARINDA PARTİ KAPATMA:

Türkiye'nin AİHM'e başvuru hakkı, 1990'dan sonra Avrupa Konseyi'nin yaptığı düzenlemelerle sağlanmıştır. İç hukuk yollarını tüketmesine karşı istediği sonuca ulaşamayan birçok birey ve topluluk, bu tarihten itibaren, hakkını uluslararası bir mahkeme olarak görülen AİHM'de aramaya başlamıştır. Özellikle, 1990'dan sonra Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan siyasi partiler, yapılan başvurular arasında ilk sıraları oluşturmuştur. 1990'dan sonra, AİHM'e başvuran ve sonucu karara bağlanan dokuz partimiz mevcuttur. Türkiye bu davalardan sadece Refah Partisi davasını kazanmıştır. AİHM, siyasi partilerle ilgili davalara özgürlükçü bir tutumla yaklaşmakta ve önceliği devletlerin süreklilik ilkelerine göre değil, partilerin sürdürülebilirlik ilkelerine göre yer vermektedir. Bu kısımda; ilk olarak AİHM'in tarihçesi ve genel yapısı ele alınacak, ardından Türkiye aleyhine açılan ve sonucu kesinleşen siyasi parti kapatma davaları incelenecektir.

AİHM'in Kuruluşu ve Görevleri

10 Ağustos 1949'da, Avrupa Devletleri'ni tek bir çatı altında buluşturmak için kurulan Avrupa Konseyi, ulusal barışı korumak ve sürdürmek amacıyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini hazırlamıştır. Uluslararası Hukuk'a büyük katkıları olan sözleşme, 4 Kasım 1950'de imzalanarak 3 Eylül 1953'de yürürlüğe girmiş ve 18 Mayıs 1954'de Türkiye tarafından onaylanmıştır (Gözübüyük 2003:295).

AİHS'de güvence altına alınan haklar İnsan Hakları Evrensel Bildirgesindeki kişisel ve siyasal haklardır, toplumsal ve kültürel haklara ise pek yer verilmemiştir (Pazarcı 2005:224).

Güvence altına alınan özgürlüklerin kullanımı sınırsız değildir. Ulusal güvenlik, ekonomik çıkar, kamu sağlığı, genel ahlak, kamu düzeni, suçluluğun önlenmesi ve başka bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla temel hak ve özgürlükler kısıtlanabilir. Ayrıca savaş ve ulusun varlığının tehdit eden olağanüstü durumlarda, devletler sözleşmeden doğan yükümlülüklerini askıya alabilir (Gözübüyük 2003:302).

Kısıtlama ve askıya alınmada; yaşama hakkı, işkence ve kölelik yasağı, yasal olarak suç ve cezalardan kurtulma yasağı delinemez. Ayrıca, mad. 14 ile ayırım yapmama, mad. 17 ile özgürlüklerin yok edilmesi ve mad. 18 ile kısıtlama sınırı dışına çıkılamayacağı belirtilmiştir <http://www.aihmbasvuru.com/aihs_tam_metin.php> (22.08.2019).

Sözleşmeyle, hakkı çiğnenen bireyin kendi devletine karşı hakkı korunur. Birey, hakkının korunması için İnsan Hakları Komisyonuna başvurabilecek ve böylece hakların korunması, ulusal sınırlardan kurtulup uluslar arası boyutlara ulaşabilecektir (Gözübüyük 2003:295).

Sözleşmenin organları; İnsan Hakları Mahkemesi ve Bakanlar Komitesidir. Mahkeme; genel kurul, komiteler ve dairelerden oluşur. Bakanlar komitesi ise, Mahkeme Kararlarının yerine getirilip getirilmediğinin denetleme görevini üstlenmiştir. Eğer bir devlet mahkeme kararlarına uymaz ise, Avrupa Konseyinden çıkarılabilmektedir (Gözübüyük 2003:304).

Hakların objektif bir biçimde değerlendirilmesi için, sözleşmenin kabulünden sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkeme'si (AİHM) kurulmuş ve mahkeme 1959'da faaliyete geçmiştir (Kaboğlu 2006:9).

AİHM, bireyin hak ve özgürlüklerini totaliter anlayışlara karşı korumayı amaçlayan bir yapıdır. Bu sebeple mahkemenin görevini gereği gibi yapabilmesi için, sözleşmede taraf devletlerin müdahalelerine ve etkilerine karşı bağımsız olması gereklidir (Bıçak 2002:4).

AİHM 2009 yılı itibariyle, 47 üyesiyle birlikte uluslararası bir mahkeme niteliği taşımaktadır <<http://www.avrupakonseyi.org.tr/>> (27.09.2009).

Taraf devletlerin her geçen gün sayılarının artması ve 1980'lerden sonra davalardaki yüksek artış, reform sonucunu doğurmuştur. Başlangıçta yeni bir

sisteme sıcak bakmayan devletler, dava sürecinin uzamasıyla birlikte reform konusunda hem fikir olmuştur. Yeni yapı iki temel amacı hedeflemiştir. İlk amaç Strasbourg sisteminin yargısal yapısının güçlendirilmesi, ikincisi ise dava süresinin kısaltılmasıdır (Bıçak 2002:4).

Yeni AİHM, 1 Kasım 1998'de 11 nolu Protokolle birlikte çalışmaya başlamıştır. Bu düzenlemeyle birlikte, Komisyon ve Bakanlar Komitesi'nin yargısal yetkileri kaldırılmıştır. Mahkeme eski sistemdeki gibi yarı zamanlı değil, tam zamanlı çalışacaktır (Bilir 2006:136).

Yenilenen sistemde hakimlerle ilgili bir çok değişiklik yapılmıştır. Her üye ülkeden bir temsilci hakim alınmasına devam edilmekle birlikte, artık hakimlerde mahkemenin değişen sistemine göre tam gün çalışmaktadır. Ayrıca, hakimlerin görev süreleri dokuz yıldan altı yıla çekilmiş ve iki dönem boyunca yeniden seçilebilmelerine olanak tanınmıştır (Bıçak 2002:7).

AİHM yeni yapısıyla da halen, baktığı davalarda sözleşme hükümlerine göre karar vermektedir. Ancak, mahkemenin dolaylı koruma yoluyla Sözleşme'de yer almayan kimi hakları tanıması mümkündür (Kaboğlu 2006:229).

AİHS, 47 üye devletin kabul ettiği bir sözleşme olmasına karşın, her devlette sözleşmenin tesiri farklıdır. Bu fark, ülkelerin iç hukuk düzeninden kaynaklanmaktadır. Türkiye'de, hem 1961 hem de 1982 Anayasası, usulüne uygun olarak yapılmış uluslararası antlaşmaların kanun hükmünde olduğunu belirtmiştir. Bir başka önemli husus ise, bu antlaşmalar için Anayasa'ya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurulamayacağıdır (Gözübüyük 2003:298).

Ülkemizin AB'ye uyum sürecinde gerçekleştirdiği anayasal reformlarla, uluslararası sözleşmelerin kanunlar karşısındaki üstünlüğü daha da pekiştirilmiştir. 7 Mayıs 2004 tarihinde yapılan Anayasa değişikliğine göre; "Usulüne göre yürürlüğe konmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla, kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır."

Sözleşme, AİHM'in bakacağı davalarla ilgili birçok noktayı düzenler. Bunlardan bir tanesi bireysel başvuru hakkıdır. Bireysel başvuru hakkı, 28 Ocak 1987'de tanınmıştır <<http://www.aihmbasvuru.com/tarihce.php>> (01.10.2009).

Bireyin yakındığı devletin, AİHM'nin yargı yetkisini kabul etmesine gerek olmadan mahkemeye başvuru hakkı vardır. Fakat bunun için, bireyin iç hukuk yollarını tüketmesi ve son karar verilmiş tarihten itibaren, 6 ay içinde mahkemeye başvurması gerekmektedir. Ayrıca bir devlete dava açmanız için o devletin vatandaşı olma şartınız yoktur, o devletin yetki alanında bulunmanız yeterlidir. Bunun dışında sözleşmeyi imza etmiş olan devletler, diğer devletlerin

ilgili hakları çiğneyip çiğnemediğini denetleyebilecektir. Bu duruma ise “ortaklaşa güvence hakkı” denmektedir (Gözübüyük 2003:301).

Mahkemeye; kişiler, hükümet dışı kuruluşlar ve insan toplulukları başvuru yapabilir. Başvuru ancak bir devlete karşı yapılabilir. Mahkemeye yapılan başvurular geri alınsalar bile, incelenmeye devam edilirler. Siyasal partilerin, vakıfların, derneklerin mahkemeye başvuru hakkı mevcuttur. Mahkemeye başvuru yapılırken yazılı bir metinle posta yolu ya da şahsen başvuru yapılır. Başvuru metninde yer alması gerekli bilgiler şöyledir;

a. Yakınılan olayın kısa özeti, b. Sözleşme ve eklerindeki hak ve özgürlüklerden hangilerinin çiğnendiği, c. İç hukuk yollarında nerelere başvurulduğu, alınan kararların tarihi, özeti ve varsa birer örneği (Gözübüyük 2003:307).

Başvuru yapıldıktan sonra mahkemenin yazı işleri müdürü tarafından belgelerde bir eksiklik olup olmadığına bakılır, eğer eksiklik varsa bunların giderilmesi istenir. Daha sonra ise esasın incelenmesine geçilir. Tanık dinleme ve keşif yapma, bireysel başvurularda sıkça uygulanan bir yöntem değildir, ancak gerektiğinde bu yöntemlere başvurulabilir <<http://www.inhak-bb.adalet.gov.tr/aihm/aihmit.htm>> (03.10.2009).

Yapılan başvuruyu sonuçlandıran yollardan biri de dostça çözüm yoludur. Bu yol mahkemenin aracılığı ile esas hakkında karar verilmeden önce taraflar arasında uzlaşma aranmasıyla olur. Bu uzlaşma, hakkında dava açılan devlet tarafından karşı tarafa ya belli bir tazminat ya da belli bir edim yapılması şeklinde olabilmektedir. Bu yöntem, mahkeme aracılığı ile gizli olarak yürütülür ve uzlaşmanın hem mahkeme hem de taraflar tarafından benimsenmesi gereklidir (Gözübüyük 2003:310).

Mahkeme, sözleşmenin 37. Maddesine göre, bazı durumlarda başvurunun kayıttan düşmesine karar verir. Bu durum üç şekilde gerçekleşir;

a. Başvuru sahibi başvurusunu takip etme amacında değilse, b. Sorun çözümlenmişse, c. Başka bir nedenden dolayı, başvurunun incelenmesine devam edilmesi hususunda artık haklı bir gerekçe görülmezse.

Fakat, insan haklarına riayeti gerektiren durumlarda, Mahkeme başvurunun incelenmesine devam edilmesine veya haklı koşullar varsa, eski haline dönülmesine karar verebilir <http://www.aihmbasvuru.com/aihs_tam_metin.php> (05.10.2009).

Mahkemede, komitenin ve Büyük Dairenin verdiği kararlar kesindir. Büyük Daire kararları da, tarafların kararın Büyük Daire’ye gönderilmesini istememesi durumunda kesinleşecektir. Eğer karar alınmasından itibaren üç ay içinde, davanın Büyük Daireye gönderilmesi istenirse, Büyük Daire beş yargıçtan oluşan kuruluyla davayı sonuçlandırır (Bilir 2006:142-152).

Sözleşmeciler devletlerin dava sonucunda yükümlülüklerini yerine getirme zorunluluğu vardır. İlgili devlet AİHS maddelerinden herhangi birini ihlal etmişse, ihlal iç hukukta mümkün olduğunca; tüm sonuçlarıyla ortadan

kaldırılmalı, ihlal öncesi hale dönülebilmesi için gerekli onarım yapılmalı, hukuk dışı durum tekrar edilmemelidir. AİHM kararları karşısında devletlerin sıkça uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamalar:

a. İç Hukukta yargılanmanın yenilenmesi b. Mahkumiyetin adli sicilden silinmesi ve özel af ilanı c. İç hukukta mevzuat değişikliğine gidilmesi d. Mevzuat değişikliğine gidilememesi durumunda, içtihat değişikliğine gidilmesidir<http://www.aihmbasvuru.com/aihm_kararlarinin_etikisi.php>(08.10.2009).

Ülkemiz, AİHM’de “en çok şikayet edilen ülkeler” sıralamasında Rusya’dan sonra ikinci, “mahkum olan ülkeler” sıralamasında ise birinci sıradadır. Ancak Türkiye, 29 Mayıs 2009’da Avrupa Konseyindeki temsilcisi, Büyükelçi Daryal Batıbay aracılığıyla AİHM’e “reform gerekliliği” konusunda çağrı yapmıştır. Buna göre; AİHM, “iç hukuk yollarının tüketilmesi” kuralına uymayarak birinci derece mahkemesi gibi görev yapmakta, ayrıca “her dilde başvuru” talebi, davaların yığılmasına neden olmaktadır. Asıl eleştirel nokta ise; mahkum olunan tazminatlar nedeniyle, AİHM’in bir geçim kapısına dönüşmekte olduğudur. Türkiye, tüm bu sebepler nedeniyle binlerce dolar tazminat ödemektedir <<http://www.nethaber.com/Dunya/103467>> (09.11.2009).

Türkiye aleyhine en çok açılan dava konularından biri de parti kapatma davalarıdır. AİHM’in kuruluşu ve görevlerinin incelendiği bu bölümden sonra, ülkemiz aleyhine açılan kapatma davaları ele alınacaktır.

AİHM’in Türkiye’de Kapatılan Siyasi Partilerle İlgili Kararları

Türkiye 1990 yılından sonra AİHM’e başvuru hakkı kazanmıştır. Özellikle bu tarihten sonra kapatılan birçok parti AİHM’e başvurarak, hakkını uluslar arası arenada arama yoluna gitmiştir. 1990’dan sonra Türkiye aleyhine başvuru yapan ve davası karara bağlanan toplam dokuz parti mevcuttur. Bu partiler ; TBKP, SP, ÖZDEP, HEP, DEP, STP, DKP, EMEP ve RP’dir. Türkiye RP dışında bütün davaları kaybetmiş ve diğer tüm davalarda yüklü tazminatlar ödemeye mahkum edilmiştir. Tezin bu kısmında söz konusu davalar incelenecektir.

Tablo I: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne Başvuran Türk Siyasi Partileri

Sıra No

Parti Adı

Kapatılma Tarihi

Kapatılma Sebebi

AİHM Karar Tarihi

AİHM Sonuç

1. TBKP 16.07.1991 Bölücülük 30.01.1998 Parti lehine-11. mad. ihlali
2. SP 10.07.1992 Bölücülük 25.05.1998 Parti lehine-11. mad. ihlali
3. HEP 07.05.1993 Bölücülük 09.04.2002 Parti lehine-11. mad. ihlali
4. ÖZDEP 14.07.1993 Bölücülük 08.12.1999 Parti lehine-11. mad. ihlali
5. STP 30.11.1993 Bölücülük 12.11.2003 Parti lehine-11. mad. ihlali
6. DEP 16.06.1994 Bölücülük 10.12.2002 Parti lehine-11. mad. ihlali
7. EP 14.02.1997 Bölücülük 31.05.2005 Parti lehine-11. mad. ihlali

8. RP 16.01.1998 Laiklik Karşıtlığı 13.02.2003 Hükümet lehine
9. DKP 26.02.1999 Bölücülük 03.05.2007 Parti lehine-11. mad. ihlali

Türkiye aleyhine açılan, ilk siyasi parti kapatma davası Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) davasıdır. 4 Haziran 1990'da kurulan parti hakkında 10 gün sonra kapatma davası açılmış ve parti 16 Temmuz 1991'de kapatılarak yöneticilerine siyasi faaliyet yasağı getirilmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin partiyi kapatma sebebi iki unsura dayanmaktadır. Bunlardan ilki partinin adında "komünist" sözcüğünün geçmesi, ikincisi ise TPKP'nin "Kürt halkının varlığı kabul edilmelidir" diyerek bölücülüğe destek vermiş olmasıdır (Mert 2008:95).

TBKP'nin genel başkanı ve sekreteri, 7 Ocak 1992'de AİHM'e başvurmuş ve 11.Maddenin ihlal edildiğini iddia etmiştir <<http://aihm.anadolu.edu.tr>> (01.10.1983). 30 Ocak 1998'de AİHM ilgili parti hakkında karar vermiştir. AİHM, "komünist" sözcüğünün parti kapatma nedeni sayılmasıyla ilgili olarak şu kararı açıklamıştır; başka koşulların bulunmaması halinde bir siyasi partinin seçtiği ad, kapatma gibi ağır bir yaptırımını "ilke olarak" haklı kılamaz. İlgili parti siyasal çoğulculuk, genel seçimler ve siyasete katılma özgürlüğü gibi demokratik unsurları yerine getirmiştir. TBKP'nin bölücülüğe destek vermesiyle ilgi olarak ise; partinin herhangi bir eyleminin olmadığını, sadece program ve tüzüğünde yer alan maddeler nedeniyle kapatıldığı söylenmiş, verilen kararlar amaçla orantısız bulunmuştur (Sağlam 1999:149-156). AİHM, Türkiye'nin örgütlenme özgürlüğünü ihlal ettiği kararına vararak, Türkiye'yi 120.000 Fransız Frankı ödemeye mahkum etmiştir (Mert 2008:105).

Sosyalist Parti (SP) , TBKP'nin ardından, bölücülük sebebiyle kapatılan bir diğer partidir. Fakat parti TBKP'den farklı bir şekilde hareket ederek, Türk-Kürt Federasyonunun kurulmasını ve Kürtçe'nin de resmi dil olmasını talep etmiştir (Sağlam 1999:158). SP, 10 Temmuz 1992'de, Türk Devleti'nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne ve milli azınlıkların ileri sürülemeyeceği maddesine aykırılıkta bulunduğu için kapatılmıştır (Perinçek 2008:311). SP, 31 Aralık 1992'de ifade özgürlüğünün (mad. 10) ve örgütlenme özgürlüğünün (mad.11) ihlali nedeniyle AİHM'e başvurmuştur. AİHM partiyle ilgili 25.05.1998 tarihli kararında, amaca göre önlemin ölçsüz olduğu kararıyla 11.maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir. AİHM'e göre; parti şiddet öğeleri ve antidemokratik uygulamalarda bulunmamıştır (Sağlam 1999:161). Hatta Anayasa Mahkemesinin bölücülük kapsamında değerlendirdiği ifadeler, AİHM'e göre ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmelidir.

AİHM bir kez daha parti kapatma kararını radikal bulmuş ve Türkiye'nin SP'ye 100.000 Frank manevi tazminat ödemesine karar vermiştir <<http://aihm.anadolu.edu.tr>> (29.10.2009).

"Bölücülük" yaptığı gerekçesiyle kapatılan partilerden biri de Halkın Emek Partisi'dir. Parti 14 Temmuz 1993'de, devletin ülkesi ve

milletiyle bölünmez bütünlüğüne, devletin tekliği ilkesine ve azınlıklar olduğunu ileri sürüp, millet bütünlüğünü bozma yasağına uymadığı gerekçesiyle kapatılmıştır (Perinçek 2008:311). HEP, 24 Eylül 1993’de AİHM’e başvurmuş ve adil yargılanma hakkı (mad.6), düşünce özgürlüğü (Mad. 9), ifade özgürlüğü (Mad. 10), örgütlenme özgürlüğü (mad. 11) ve ayrımcılık yasağının (Mad. 14) ihlal edildiğini iddia etmiştir. AİHM, 09.04.2002’de verdiği kararla, 11. Maddenin ihlal edildiği kararına varmıştır. Buna göre; bir parti, kendi kaderini tayin hakkı ve anadille ilgili haklar konusundaki görüşleri nedeniyle, terörü desteklediği savunulamaz. Böyle bir durumun savunulması halinde, sosyal sorunlar demokratik alanda çözümlenmeyecek ve silahlı terör örgütlerinin eline geçecektir. Oysa 11. Maddeye göre; bir partinin görüşleri hükümetin ve halkın genel görüşüyle çelişse bile, bu görüşler demokrasinin gereği olarak kamu önünde özgürce tartışılmalı ve çözüm üretilmelidir. AİHM, Anayasa Mahkemesi’nin görüşünü yersiz bulmuş ve Türkiye’yi 40.000 Euro ödemeye mahkum etmiştir <[http://www.echr.coe.int/Eng/Press/2002/apr/PR_Yazar_et_al_\(HEP\)09042002E.ht](http://www.echr.coe.int/Eng/Press/2002/apr/PR_Yazar_et_al_(HEP)09042002E.ht)> (29.10.2009).

YAZAR, KARATAŞ, AKSOY ve HALKIN EMEĞİ PARTİSİ (HEP) Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP), Anayasa Mahkemesi tarafından 14.07.1993 tarihinde kapatılmıştır. Anayasa Mahkemesi kapatılma sebebi olarak iki farklı ayırım belirlemiştir. İlk ayırım partinin “bölücülük” yapmasıdır. Anayasa Mahkemesi’ne göre; ülkenin sınırları Misak-ı Milli ile belirlenmiştir, “azınlık” kavramıyla kastedilen ise gayrimüslimlerdir. İlgili parti, federatif devlet sistemini savunmuş ve Kürt kökenli yurttaşları dayanaksız suçlamalarla kışkırtarak, kargaşa ve iç savaşa sebebiyet vermiştir. İkinci ayırım partinin “laiklik karşıtı” bir sistem istemesidir. Buna göre; ilgili parti ülke koşullarının zorunlu kıldığı, genel idare sistemi içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığının hukuksal varlığını sona erdirmek istemiştir. ÖZDEP, dava sonuçlanmadan 30.04.1993’de kendini feshetmiştir. Fesihdeki amaç davadan etkilenmemektir. Fakat mahkeme, SPK 108. Maddesine göre bu görüşü dikkate almamıştır. Sonuç olarak ÖZDEP, Anayasa’nın 78,81 ve 89. Maddelerini ihlal ettiği gerekçesiyle kapatılmıştır (Koçak 2002:191).

ÖZDEP 21.03.1994’de, 11. Maddenin ihlali nedeniyle AİHM’e başvurmuştur. Dava, 08.12.1999 tarihinde sonuçlanmıştır. AİHM’e göre; partinin feshi alınan kararı etkileyemez. Ayrıca partinin programında yazarların, partinin esas amacını gizleyebileceği AİHM tarafından da kabul edilmiştir. Ancak AİHM’e göre; partinin eylemlerinde bu görüşü destekleyen bir nitelik bulunmamıştır, bu nedenle devlet nüfusunun bir bölümünün konumunu kamu önünde tartışmayı ve çözüm bulmayı engellemek haklı bulunamaz (Turhan 2002:141).

Türk devletinin yapısına ve ilkelerine karşı oluşan aykırılığın, demokrasiye karşı aykırılık anlamına gelmeyeceğini ifade eden mahkeme, farklı projelerin önerilmesinin ve hatta demokrasiye zarar vermemek şartıyla devletin yapısının

sorgulanmasının demokrasinin temelini oluşturduğunu ifade etmiştir (Yokuş 2001:126). Dava sonucunda, 11. Maddenin Türkiye tarafından ihlal edildiği kararı verilmiş ve Türkiye'yi 30.000 Fransız Frangı ödemeye mahkum etmiştir <<http://aihm.anadolu.edu.tr>> (29.10.2009).

Sosyalist Türkiye Partisi (STP), “bölücülük” yaptığı gerekçesiyle kapatılan ve bu sebeple AİHM'e başvuran partiler arasında yer almaktadır. Parti programında bulunan; “Kürt ulusunun varlığı ve Türk ulusu ile gönüllü birlik olmaması ile uluslara ayrılma hakkı dahil kendi geleceklerini tayin hakkı verileceği” ibaresi, kapatma davasının açılmasına sebep olmuştur. STP'de HEP ile aynı politikayı izleyerek, Sosyalist İktidar Partisi adlı alternatif bir parti kurmuştur. STP, 30.11.1993 tarihinde, Anayasa ve SPK'ya aykırılık nedeniyle kapatılmıştır (Mert 2008:69).

STP, 03.02.1995'de AİHM'e başvurmuş ve Türkiye'nin 9, 10, 11 ve 14. Maddenin ihlal ettiğini iddia etmiştir. AİHM, ilgili davayı 12.11.2003'de sonuçlandırmıştır. AİHM, Sosyalist Parti davasına atıfta bulunmuş ve parti programının Türk Devletinin mevcut prensipleri ve yapısı ile uyumlu olmamasının demokrasi ile de çelişkili olması anlamına gelmeyeceğini savunmuştur. AİHM'e göre; terörizmin Türkiye'de yol açtığı sorunlarda STP'nin sorumluluğunun olduğu sonucuna varma olanağı verecek herhangi bir kanıt görülemez. Sonuç olarak mahkeme, 11. Maddenin ihlal edildiği kanaatine varmış ve Türkiye'yi, AİHS'i çiğnemekten suçlu bulmuştur <http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/26482_95.pdf> (30.10.2009).

Demokrasi Partisi (DEP), 16.06.1994'de “bölücülük” nedeniyle kapatılmış ve üyelerinin milletvekilliği sonlandırılmıştır. Kapatılma sebepleri; Parti Genel Başkanının Federal Almanya'nın Bonn ve Irak'ın Erbil şehirlerinde yaptığı konuşmalar ile Parti Merkez Yönetme Kurulu'nun “Demokrasi Partisinin Barış Çağrısı” adlı bildirisidir. Konuşma ve bildiri, PKK terör örgütünü destekler nitelikte görüşler beyan edilmiştir <<http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/SPK/K1994/K199402.ht>> (01.11.2009).

DEP, 23.08.1994'de sözleşmenin 9, 10, 11 ve 14. Maddesinin ihlal edildiği gerekçesiyle, AİHM'e başvurmuştur. AİHM, davayı 10.12.2002 tarihinde sonuçlandırmış ve Türkiye'nin 11. Maddeyi ihlal ettiği kanaatine varmıştır. AİHM, hükümet politikasının çizgisine ve kamuoyunda çoğunluğun inançlarına karşı olsa bile, demokrasinin iyi işlemesi ve siyasi hayatın aktörlerinin bütününe ilgilendiren genel sorunların çözümüne katkıda bulunmaları için, siyasi oluşumların kamuoyu tartışmasına sokulabilmeleri kanaatine varmıştır. Mahkeme, üyelerin sözleri hakkında ceza davası açıldığını hatırlatarak, bu konuşmaların bir siyasal partinin tamamen kapatılmasına yol açacak genel bir yaptırımı haklı çıkaran bir neden oluşturmayacağı düşüncesine karar vermiştir (T.Şirin, Siyasi Partiler ve Faaliyetlerine Karşı Genel Sınırlar). AİHM, Türkiye aleyhine sonuçlandırdığı davada, DEP'e 210.000 Euro tazminat ödenmesine hükmetmiştir <<http://aihm.anadolu.edu.tr/>> (04.11.2009).

Emek Partisi (EP), 14.02.1997’de parti programının Anayasa’ya aykırı olduğu gerekçesiyle kapatılmıştır. Programda yer alan ifadeler “Kürt sorununda demokratik halkçı çözüm: Emperyalizm, Kürt halkı üzerindeki bütün yasakların kaldırılması, ordunun ve öteki silahlı güçlerin bölgeden geri çekilmesi, etnik kültürlere, milliyetlere ve dillere tam özgürlük ve tam hak eşitliği” gibi söylemlerdir. Mahkeme, bu söylemleri incelemiş ve partinin “bölücülük” yaparak, halkı kışkırttığı kanaatine varmıştır <<http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/SPK/K1997/K1997-01.htm>>(1.11.20 09).

EP, 11.08.1998’de sözleşmenin 9, 10, 11 ve 14. Maddesinin ihlali iddiasıyla, AİHM’e başvurmuştur. AİHM, davayı 31.05.2005 tarihinde sonuçlandırmış ve Türkiye’yi 11. Maddeyi ihlal ettiği gerekçesiyle suçlu bulmuştur. AİHM’e göre; partinin savunduğu ilkelerin terör örgütüne destek olarak algılanması, sorunların demokrasi dışında tartışılmasına ve silahlı hareketlerin bu ilkeleri savunmasına yol açacaktır. Bu durum ise 11. Maddenin amacına ve dayandığı demokratik ilkelere ters düşmektedir. Ayrıca partinin, ülkedeki demokratik rejimi tehlikeye atacak ve kuvvet çağrısı yapacak herhangi bir siyasi programı olmaması, uygulamanın “zorunlu sosyal ihtiyaç” ilkesine aykırı olduğunu göstermiştir. Tüm bu nedenlerden dolayı, Türkiye bir kez daha haksız bulunmuş ve 15.000 Euro manevi tazminat ödemeye mahkum edilmiştir <http://www.yargitay.gov.tr/aihm/uplo ad/39434_98.pdf> (01.11.2009).

Demokratik Kitle Partisi (DKP) 26 Şubat 1999’da, parti programı ve Genel Başkanın söylemleri nedeniyle kapatılmıştır. Bu söylemler: “Kürt sorunu çözümlenmelidir, devlet demokratik olmayı becerememiştir, devlet sistemi değişmeli ve Türkiye yeniden yapılandırılmalıdır” şeklindeki ifadelerdir. Mahkeme ilgili söylemleri Anayasa’ya aykırı bulmuş ve DKP “bölücülük” nedeniyle kapatılan partiler arasındaki yerini almıştır <<http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/KARARLAR/SPK/K1999/K1999-01.htm>>(02.11.2 009).

DKP, 9, 10, 11, 14 ve 18. Maddelerin ihlali nedeniyle, 24.08.1999’da AİHM’e başvurmuştur. AİHM, 03.05.2007 tarihinde davayı sonuçlandırmış ve Türkiye’yi 11. Maddenin ihlali nedeniyle haksız bulmuştur. AİHM’e göre; partinin savunduğu görüşler demokrasinin temel ilkelerine aykırı değildir, “zorlayıcı bir toplumsal ihtiyaç ve demokratik bir toplumda gereklilik” ihtiyacını karşılayan bir önlem alınmasını gerektirecek bir durum yaşanmamıştır. Türkiye, bir kapatma davasında daha tazminatla cezalandırılarak, 15.000 Euro maddi ve manevi tazminat ödemeye mahkum edilmiştir <http://www.avrupakonseyi.org.tr/aihmk/aihmk07_149.htm> (02.11.2009).

Anayasa mahkemesinin 16 Ocak tarihinde, iki muhalif oya karşılık 9 kabul oyu ile karar sonucu, RP'yi kapatması içerde olduğu gibi dış dünyada da sert tepkilere neden oldu.⁷¹

RP'nin kapatılmasının AIHM'ce değerlendirilmesi:

Refah Partisi (RP), 16.01.1998'de "laikliğe aykırı eylemlerin odağı" olduğu gerekçesiyle kapatılmıştır. Parti, Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan ilk iktidar partisidir. Parti Genel Başkanı ve üyelerin yaptığı konuşmalar, kapatılma nedeninin önemli bir bölümünü oluşturmuştur. Dava sonucunda, partinin kapatılmasına sebep olan Genel Başkan, Genel Başkan Yardımcıları ve ilgili üyelerin milletvekillikleri sonlandırılmıştır (Savaş 2008:230).

RP, 22.05.1998'de sözleşmenin 9, 10, 11, 14, 17, 18 ve ek protokolün 1-3. Maddelerinin ihlali iddiasıyla AIHM'e başvurmuştur. AIHM, davayı 13.02.2003 tarihinde Türkiye lehine sonuçlandırmıştır. Bunun nedeni; partinin demokrasiyi ortadan kaldırıp, çok hukuklu sistemi getirmek istemesi ve bunu yaparken de gerekirse cihat ilan edeceğini vurgulayan, şiddet içerikli konuşmalarıdır. Ayrıca, demokrasiye inandırmayan ve onu ortadan kaldırmayı hedefleyen bir parti, sözleşme hükümlerinden ne olursa olsun yararlanamaz (AIHM Kararı Refah Partisi ve Diğerleri/Türkiye Davası, Dışişleri Bakanlığı Çok Taraflı Siyasi İşler Genel Müdürlüğü).

AIHM Üçüncü Dairesi 31 Temmuz 2001 günü Refah Partisi davasını karara bağlamıştır. İlk kez AIHM Türkiye'den gelen bir siyasi parti kapatma davasında 11. maddenin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır. Bu nedenle AIHM'nin parti kapatmalar konusundaki görüşlerinin Refah Partisi kararıyla birlikte değişip değişmediği tartışılmalıdır. AIHM, Refah Partisinin kapatılmasının demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığına bir başka deyişle, bir "zorunlu sosyal gereksinimi" karşılayıp karşılamadığı veya kapatma yaptırımının "amaçlanan meşru amaçla orantılı" olup olmadığına saptanması gerektiğini belirtmiştir. Mahkeme, Anayasa Mahkemesinin laiklik ilkesiyle ilgili yorumunun Türk hukuk tarihi göz önüne alınarak yapıldığını ve Türk toplumunun Osmanlı döneminde teokratik bir rejimi denediğini daha sonra ise laik Türkiye Cumhuriyetini kurarak teokratik düzene son verdiğini anımsatmıştır' Mahkeme Türkiye'deki teokrasi tehdidinin yakın tarihi içinde yer aldığını, ülkede nüfusun büyük bir kesiminin de Müslüman olduğu gerçeği de göz önünde bulundurulduğunda, bu ülkede teokratik bir düzenin kurulması olasılığının henüz ortadan kalkmadığı sonucuna varmaktadır. AIHM gerçek

⁷¹BuhusustaBknz.http://www.esam.org.tr/pdfler/siyasi_dokumanlar/3_rp/rp_1998_refah_partisinin_kapatilma_sina_ic_ve_dis_tepkiler.pdf [Erişim 01.10.2019]

sorunun Refah Partisinin 'laiklik ilkesine karşı bir odak' ve teokratik düzenin kurulmasını hedefleyen bir siyasi oluşum (I! ! Mehmet Turhan. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Siyasi Parti Kapatma Davaları. 143) olup olmadığını ortaya konması olduğunu belirtmiştir. (REFAHPARTİSİ, 2001: paragraf, 64,65 ve 66). AİHM, Refah Partisinin laiklik ilkesini ihlal edip etmediğini saptayabilmek için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Anayasa Mahkemesi tarafından ileri sürülen kapatma gerekçelerinin üç grup indirilerek incelenebileceğini belirtmektedir: (O İnançlarda aynma dayalı çok hukuklu sistemi yerleştirmek, (ii) Müslüman topluluklara şeriat kurallarını uygulamak, (ili) siyasi bir yöntem olarak cihat çağrısı yapmak. AİHM, incelemesini daha önce Anayasa Mahkemesi tarafından gerekçe olarak gösterilen bu üç iddia ile sınırlamaktadır . AİHM, T.C. Hükümeti gibi Refah Partisi tarafından savunulan çok hukuklu sistemin, kişiler arasında dine göre bir ayrıma neden olduğunu, kişilerin dini inançlarına göre sınıflandırdığını ve hak ve özgürlüklerin kişiye göre değil, kişinin bağlı bulunduğu dine göre tanındığını ifade etmiştir. Mahkemeye göre iki nedenden dolayı böyle bir toplum modeli Sözleşmenin sistemiyle bağdaşmamaktadır: Her şeyden önce böyle bir sistem demokratik bir toplumda, kişilerin özgürlüklerini ve haklarını garanti altına alan ve hukuk kurallarının çeşitli din ve inançlara sahip olanlara tarafsız bir şekilde uygulanmasını sağlayan devletin rolünün kaldırılmasına neden olacak ve kişiler yukarıda belirtilen işlevlerin yerine getirilmesinde, Devlet tarafından koyulan kurallara göre değil, ilgili dinin durağan kurallarına uymak zorunda kalacaklardır. Oysa, AİHS sistemi içinde Devletin, herkesin Sözleşmeyle güvence altına alınan hak ve özgürlüklerden feragat etmeden devletin hukuk sistemi içinde yaşayabilmelerini sağlama gibi pozitif bir yükümlülüğü vardır. İkinci olarak çok hukukluluk demokrasinin temel ilkelerinden olan kamu özgürlüklerinin kullanımında bireyler arasında ayrımcılık yapılmaması ilkesiyle ters düşmektedir. Kamu hukuku ve özel hukukun tüm alanlarında bireyler arasında din ve inanca göre ayırım yapmak Sözleşmeyle haklı kılınamaz (ayrımcılığı yasaklayan Madde 14). Böyle bir ayırım, bir yandan kendi kurallarına göre yönetilmek isteyen bazı dini grupların istekleriyle, diğer yandan da farklı din ve inançlar arasında barış ve hoşgörü gerektiren bütün olarak bir toplumun çıkarları arasında adil bir denge kuramaz (REFAH PARTİSİ,2001,paragraf, 70). Anayasa Mahkemesi gibi, AİHM de dinin koyduğu dogmaların ve ilahi kuralları yansıtan şeriatın sabit ve değişmez kurallar olduğunu ifade etmektedir. Siyasi anlamda çoğulculuk veya kamu özgürlüklerinin sürekli evriminin şeriatı yeri yoktur. Mahkeme, şeriatı dayanan bir düzenin Sözleşmedeki demokrasi anlayışının temel ilkeleriyle bağdaştırılmasının zor olduğunu belirtmiştir. Avrupa Mahkemesine göre özellikle İslam ceza hukuku ve ceza usul hukukunun, İslam'da kadınların hukuksal statülerinin ve dini kuralların özel ve kamu hayatının tüm alanlarına müdahalesine dayanan şeriat rejiminin demokrasi ve insan haklarına ters düştüğü açıklar. Ayrıca 'adil bir düzen' veya 'adaletli düzen' veya 'Tanrının düzeni' biçimindeki söylemlerin, değişik yorumlara yol açsa da, kendi bağlamlarında okunduğunda konuşmacılar tarafından savunulan siyasi rejimi

tanımlamak için kuBanım bu ifadelerin dini veya ilahi kuraBara işaret etmeleri açısından ortak bir paydaları vardır. Söz konusu söylemler konuşmacıların dini kuraBara dayanmayan bir sisteme bağlılıkları konusunda şüphe uyandırmaktadır. AİHM göre, Sözleşmeye taraf bir Devlette şeriat kurmayı amaçlayan eylemlerde bulunan siyasi bir partinin, Sözleşmenin temelini oluşturan demokrasi idealine uyan bir örgüt olarak görülmesini güçleştirmektedir (REFAH PARTİSİ,2001,paragraf, 72).

Anayasa Mahkemesi Refah Partisinin kapatılmasını temel aldığı üçüncü grup gerekçe bu partinin bazı üyelerinin, İslam'ın üstünlüğü sağlanana kadar devam edecek olan ve temelde kutsal bir savaş anlamına gelen cihat kavramına yaptıkları referansları göstermişti. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Refah Partisinin bazı üyelerinin siyasi iktidara ulaşmak için kuBanılacak yönetime ilişkin olarak kullandığı terminolojide bazı çelişkiler gözlemlenmektedir. Mahkeme bu partinin bugüne kadar siyasi mücadelesini meşru olanaklarla yürüttüğünü; ancak bazı yöneticilerin söylemlerinde Refahın iktidara gelmek ve orada kalmak amacıyla güç kullanma olasılığına ahf yaptıklarını da belirtmiştir. Refah Partisinin yöneticileri Hükümet programlarında güç ve şiddet kuBanımına yer vermemişlerdir; ama bu yönde açıklamalarda bulunan üyelerini de zamanında uyardı ve onlar hakkında disiplin soruşturması açma yönünde adım da atmamışlardır. Sonuç olarak, Refah Partisinin yöneticileri, iktidara gelmek ve iktidarı elde tutmak amacıyla şiddet içeren yöntemlere başvurma olasılığını içeren bu açıklamaları onaylamadıklarını çok açık bir biçimde belirtmemişlerdir (REFAH PARTİSİ,2001:paragraf 74).

Aynı şekilde AİHM, Refah Partisinin siyasi projesinin hayali ve teorik olmadığı, bunun gerçekleşebilir olduğu yargısına da varılmış. Refah Partisinin bir siyasi parti olarak iktidara gelme ve vaatlerini yerine getirme olasılığı vardır. Refah Partisi kapatıldığında, 157 milletvekili ile Türkiye Büyük Millet Meclisindeki sandalye sayısının üçte birine sahipti. Anayasa Mahkemesi tarafından kapahılma gerekçesi olarak gösterilen ifadeler ve siyasi söylemler, partinin genel ve yerel seçimlerde önemli sonuçlar aldığı ve iktidara yaklaştığı 1993-97 döneminde yapılmıştır. Kökten dindliğe dayanan geçmişteki siyasi eylemlerin Refah Partisinin siyasi iktidarı ele geçirip savundukları toplum modelini yerleştirme olanağına sahip olduklarını da göstermektedir. AİHM, buradan yola çıkarak Refah Partisinin siyasi planlarını uygulamaya geçirme konusunda gerçek bir şansa sahip olduğunu ve bu nedenle kamu düzeni için yakın bir tehlike oluşturduğu sonucuna varmıştır (REFAH PARTİSİ, 2001, paragraf,77).

Mehmet Turhan. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Siyasi Parti Kapatma Davaları.145 Mahkeme kapatma yaptırımının amaçlanan meşru hedeflerle oranlı olup olmadığı noktasını da şunları belirtmiştir. Daha önce Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, siyasi bir partinin kapatılmasına dayanılarak yönetidierine geçici siyasi yasak getirilmesine ilişkin müdahalenin ağır bir tedbir olduğuna ve bu derece ağır yaptırımların sadece çok ciddi durumlarda uygulanabilir bir yaptırım olarak düşünülebileceğini vurgulamıştı. Bu davada,

Mahkeme söz konusu müdahalenin "zorunlu sosyal bir gereksinimi" karşıladığını belirtmiştir. Refah Partisinin kapatılmasından sonra sadece 5 milletvekilinin milletvekilliğini ve parti yöneticisi olma haklarını, geçici olarak kaybettiklerini belirten Mahkeme partinin geriye kalan 152 milletvekilinin Parlamentodaki görevlerine devam etmekte olduklarını ve siyasi yaşamlarını normal şekilde sürdürdüklerini söylemiştir. Buna benzer durumlarda ulusal makamların sahip oldukları taktir yetkisini göz önünde bulunduran Mahkeme, söz konusu müdahalenin amaçlanan meşru amaçla orantılı olduğunu, bir başka deyişle, "zorunlu sosyal bir gereksinimi" karşıladığını ve Refah partisinin kapatılması konusunda Anayasa Mahkemesi tarafından ileri sürülen gerekçelerin de 'ilgili ve yeterli' olduğu sonucuna varmıştır (REFAHPARTİSİ,2001:paragraf, 82-83).

Fuhrmann, Loucaides ve Sir Nicolas Bratza'nın O Karşı Oy Yazıları: Üç yargıç karara karşı oy yazısı yazmıştır. Karşı oylarında yargıçlar özetle aşağıdaki görüşleri ileri sürmüşlerdir: Karşı oy yazan yargıçlara göre, Anayasa Mahkemesinin açıklığa kavuşturması gereken soru Refah Partisi yöneticileri ve üyelerinin yaptığı söylem ve eylemler dikkate alınarak, partinin Siyasi Partiler Yasasına göre laiklik karşıtı eylemlerin odağı olup olmadığını saptamaktadır. Refah Partisinin laiklik karşıtı eylemlerin odağı olduğuna karar verildiği için, bu partinin kapatılması Yasa ve Anayasa hükümlerine göre gerçekleşmiştir. AİHM'nin karşı karşıya kaldığı sorun ise farklıdır, yani kapatılma yaptırımının, ki yargıçların haklı olarak belirttiği gibi, Mahkemenin daha önce aldığı kararlarda, bu yaptırım "radikal" veya "çok ağır" olarak tamamlanmıştır, "zorunlu bir sosyal gereksinimi" karşılayıp karşılamadığı veya "amaçlanan meşru hedef ile orantılı" olup olmadığıdır. Bu soruya olumlu bir yanıt verilmesi bağlamında, Mahkeme çoğunluğu, ulusal yetkililerin Sözleşme normlarına aykırı siyasi amaçlara ulaşılmasını engellemekle sorumlu olduklarını belirtmiştir. Ancak bu gerekçe ikna edici değildir; çünkü karşı oy yazan yargıçlara göre, Hükümete girmeden önce veya girdikten sonra Refah Partisinin Sözleşme normlarına aykırı olan siyasi amaçlarını gerçekleştirmek, laik toplumu yıkmak veya zayıflatmak, şiddet veya dini nefret içinde bulunmak veya teşvik etmek için bir adım atıp atmadığını, veya Türkiye'deki yasal ve demokratik düzene karşı bir tehdit oluşturup oluşturmadığını gösteren ikna edici bir kanıt bulunmamaktadır. Yargıçlar böyle bir kanıtın yokluğu karşısında Refah Partisinin kapatılmasının ve malvarlığına el konulmasının, ve bireysel olarak başvuranlara karşı da ek yaptırımların uygulanmasının Sözleşmenin 11. Maddesinin ihlali olduğu sonucuna ulaşmışlardır (FUHRMANN, LOUCAIDES AND SIR NICOLAS BRATZA,2001)

AIHM'nin Refah Partisiyle ilgili olarak verdiği karara önemli bir eleştiri de Mustafa Erdoğan'dan gelmiştir. Mustafa Erdoğan'a göre "AIHM şüphe 148 • Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 57-3 üzerine hüküm vermiştir. Kapatma gibi önemli bir yaptırım kesinlikten yoksun bulgulara dayanılarak verilmiştir. Yine Erdoğan'a göre Strasbourg Mahkemesi Türk Anayasa Mahkemesinin değerlendirmesini hiç tartışmaksızın kabul etmiştir. Bunların yanında Mahkeme Refah Partisinin kapatılmasını "Şeriatçı Projenin" niteliğinden ötürü mü yoksa projesini uygulamaya geçirmek için şiddete başvuracağı izlenirini verdiği için mi Sözleşmeye uygun olduğu açık değildir. AIHM'nin bu anlayışı ve tutumu eleştirilebilir. AIHM'nin şüphe üzerine karar verdiği; verdiği kararı Anayasa Mahkemesinin değerlendirmelerine bağladığı eleştirisine biz de katılıyoruz."⁷²

II

5.FAZİLET PARTİSİ

5.1	Fazilet	Partisi	ve	Erbakan
.....			141	
5.1.1	Fazilet	Partisi	Kapatma	davası
.....			144	

FAZİLET PARTİSİ:

FP 17 Aralık 1997 tarihinde İsmail Alptekin başkanlığında kurulmuştur. FP'nin kurulmasının üzerinden bir ay geçtikten sonra AYM RP'nin kapatma kararını açıkladı. RP'nin bağımsız milletvekillerinin tamamının FP'ye geçmesi ile birlikte meclisteki en büyük parti haline geldi. Birçok parti yöneticisi de FP'ye geçmiştir. FP li yöneticiler çoğu kez aksine beyanlarına rağmen partinin N.Erbakan tarafından yönetildiği ve RP'nin devamı olduğu yönünde tartışmalara sebebiyet vermiştir.

FP'nin öncülüğünü Abdullah Gül, Bülent Arınç, Cemil Çiçek, Ali Coşkun, Abdülkadir Aksu, ve Nevzat Yalçıntaş'ın yaptığı bir grup milletvekili geçmişte RP döneminde yapılan yanlışlıkların tekrar yapıldığı ve parti yönetimine dışardan müdahalelerde bulunulduğu yönünde eleştirirler getiren Yenilikçiler ve

---

⁷² Mustafa Erdoğan, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 2001: sf.49-50

Erbakan'ın yakın olan ve gelenekçiler olarak adlandırılan bu ekiple il ciddi tartışma 18 Nisan 1999 seçimleri öncesinde yaşanmış, alınmış olan seçim kararını erteletmeye çalışan ve çeşitli partilerden ve çoğu aday gösterilmeyen milletvekillerinin oluşturduğu "küskünler hareketine" destek konusunda yaşandı.

13 Mart 1999 tarihinde yapılacak meclis toplantısı öncesi FP başkanlık divanı Meclis'in toplanmasını önlemek için küskünlerin gereksinim duyacakları sayıda milletvekilini genel kurula sokma kararı aldı. Amaç kriz ortamında TCK.312.maddesinde değişiklikler yaparak Erbakan'ın siyaset yasağını kaldırtmaya çalışmak ve bunun karşılığı seçimleri erteletmekti. Buna karşılık yenilikçiler bu tür siyaset yasağını ilkesizlik olarak görmüşlerdir.27 Temmuz 1999 tarihinde yenilikçi kanadın önde gelenlerinden Abdullah Gül parti yönetimine dışardan(N:Erbakan'ca) müdahale edildiği gerekçesiyle istifa etmiş ve daha sonra Cemil Çiçek istifa etmiş ve yenilikçi-gelenekçi ayrışması belirginleşmiştir.

14 Mayıs 2000 tarihinde yapılan FP 1.Olağan Büyük Kongresinde gelenekçi aday Recai Kutun delegenin %54(610 oy) alırken Gül ise % 46(510 oy) oranında oy almışlardır. Bu her iki taraf için de farklı sonuçlara gebe dir.

18 Nisan seçimleri yapılmış ve fakat FP'nin vekil sayısı düşmüş ve % 15 civarı oy oranına karşılık 111 milletvekili ile DSP ve MHP'nin arkasında üçüncü parti olabilmıştır. Parti başkanının yaşlı ve sakin üslubu, tv ve medyayı iyi kullanmaması ve aday listeleri belirlemedeki yaşanan sıkıntılar ve RP'ni kadrolarından yeterince yararlanamaması ve muhafazakar seçmenin MHP'ye yönelmesi bu sonucu hazırlamıştır.

18 Nisan 1999 seçimlerinden ardından yeni seçilen milletvekillerinin yemin töreninde FP'den yeni seçilen Merve Kavakçı'nın başörtülü olması nedeniyle kriz yaşanmış, M.kavakçı'nın bu hareketi DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit tarafından "Cumhuriyete karşı bir kalkışma olarak" tanımlanmıştır. Olaylı genel kurul Merve Kavakçı'nın yemin etmeden meclis başkanının oturuma ara vermesi ile son bulmuştur.

FP KAPATILMASI:İDDİANAME:

Bu olaydan iki gün sonra YCB. Vural Savaş Fazilet Partisi hakkında “laiklik karşıtı eylemlerin odağı haline geldiği” ve kapatılan RP’nin devamı olduğu gerekçesi ile AYM de dava açmış ve Merve Kavakçı olayı da deliller arasında yer almıştır. Ayrıca Savaş İddianamede SPK.103.mad.2.fikrasının da Ay.ya aykırı olduğunu ileri sürerek iptalini istemiştir.

Fazilet Partisi'nin Kapatılması İstemiyle Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nca Anayasa Mahkemesi'ne açılan davanın ek iddianamesi (4 Haziran 1999) tarihinde ek iddianame sunulmuştur.⁷³

Ayrıca emekli olan YCB. Vural Savaş yerine seçilen Sabih Kanadoğlu, büyük kongre sırasında kongre sırasında “Mücahit Erbakan” sloganlarının atılması ve kürsünün arkasında Mücahit’in Erbakan yazısının geçmesini ve kongre kasetlerini ek delil olarak AYM ye sundu. Mahkemenin ek delili kabul etmemesi nedeniyle ek iddianame hazırlayıp mahkemeye sundu. Bu da FP nin kapatılması davasının bir süre daha uzamasına neden olacaktı.

KAPATMA GEREKÇELERİ:

Odak olmanın kriterlerini düzenleyen bu fıkra, AYM’ce 5’e karşı 6 oyla iptal edilmiş ve gerekçe resmi gazetede yayımlanmıştır. Bu iptalin benzeri RP’nin kapatılmasında yaşanmış mahkeme aynı düzenlemeyi içeren hükmü iptal etmiştir.

17 Mart 1997 tarihinde kurulan ve 7 Mayıs 1999 tarihinde kapatma davası açılan FP iki yıldan fazla süre kapatma tehdidi ile ana muhalefet görevini devam ettirmiştir.

Anayasa Mahkemesi, Fazilet Partisi'nin temelli kapatılmasına 22 Haziran 2001'de karar verdi. Eylem ve beyanlarıyla partinin kapatılmasına neden olan Nazlı Ilıcak ve Bekir Sobacı'nın milletvekilliklerinin düşürülmesi de

---

⁷³http://www.esam.org.tr/pdfiler/siyasi_dokumanlar/4%20FP/fp_1999_anayasa_mahkemesine_acilan_davanin_ek_iddianamesi.pdf [Erişim 01.10.201]]

kararlaştırıldı. Merve Safa Kavakçı, Bekir Sobacı ve Mehmet Silaya ise siyasi yasak getirildi. Anayasa Mahkemesi Refah Partisi'nin devamı olma iddiasını oy çokluğuyla reddetti, ancak laiklik ilkesine aykırı faaliyetlerden FP'nin temelli kapatılmasına oy çokluğuyla karar verdi. Anayasa Mahkemesi'nin Gerekçeli Karar'ı 5 Ocak 2002 tarihli Resmi Gazete'de (Sayı:24631- Mükerrer) yayımlandı. İstanbul Milletvekili Nazlı Ilıcak ve Tokat Milletvekili Bekir Sobacı'nın milletvekillikleri 5 Ocak 2002'de sona erdi. Beyan ve eylemleriyle FP'nin kapatılmasına neden olan Merve Kavakçı, Nazlı Ilıcak, Bekir Sobacı, Ramazan Yenidede ve Mehmet Silay'ın 5 yıl siyaset yasağı da aynı tarihten itibaren başladı. Bu kişiler 5 yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamayacaklar. 7 Mayıs 1999 tarihinde dönemin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş tarafından açılan kapatma davası, 22 Haziran 2001'de sonuçlandı. Yaklaşık 25 aydır devam eden dava ile ilgili kararı Anayasa Mahkemesi Başkanı Mustafa Bumin açıkladı. Bumin'in açıklaması şöyle: "Anayasa Mahkemesi, Mayıs 1999 tarihinde açılan FP'nin kapatılması davasını sonuçlandırdı. Kararı okuyacağım ve bilahare fotokopilerini de sizlere dağıttıracağım: Kararla ilgili herhangi bir açıklama istemeyin. Zira, karar yeterli açıklığı taşıyor. Kararı okuyorum: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 07/05/1999 günlü HP-95, HZ-1999-116, 5/02/2001 günlü HP-95, HZ-1999-116 sayılı iddianameleriyle FP'nin kapatılması istemiyle açılan davalar birleştirilerek yapılan yargılama sonunda gereği görüşülüp düşünüldü; A-Temelli kapatılan bir partinin bir başka ad altında kurulamayacağına ilişkin kapatılma isteminin reddine Yalçın Acargün, Ali Hüner, Ertuğrul Ersoy, Tülay Tuğcu'nun karşı oyları ve oyçokluğuyla, B-1- Laik cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri nedeniyle anayasanın 68. ve 69., 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun değişik 101. maddesinin (b) bendi ve 103. maddesi gereğince FP'nin temelli kapatılmasına Haşim Kılıç, Samia Akbulut, Sacit Adalı'nın karşı oyları ve oyçokluğuyla, 2- Beyan ve eylemleriyle partinin kapatılmasına neden olan İstanbul milletvekili Nazlı Ilıcak ve Tokat Milletvekili Bekir Sobacı'nın milletvekilliklerinin anayasanın 84. maddesinin son fıkrası uyarınca gerekçeli kararın Resmi Gazete'de yayımlandığı tarihte sona ermesine oybirliğiyle, 3- Beyan ve eylemleriyle partinin

kapatılmasına neden olan üyeleri Merve Kavakçı, Nazlı Ilıcak, Bekir Sobacı, Ramazan Yenidede ve Mehmet Silay'ın Anayasa'nın 69. maddesinin 8. fıkrası gereğince gerekçeli kararın Resmi Gazete'de yayınlanmasından başlayarak, 5 yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamayacaklarına oybirliğiyle, 4- Davalı partinin tüm mallarının 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 107. maddesi gereğince Hazine'ye geçmesine oybirliğiyle, 5- Kapatma kararının verildiği tarihte, parti tüzel kişiliğinin sona ermesine oybirliğiyle, 6- Gereğinin yerine getirilmesi için karar örneğinin, TBMM Başkanlığı'na, Başbakanlığa ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmesine oybirliğiyle, 22.06. 2001 gününde karar verildi.⁷⁴

Böylece Milli görüş partilerinin dördüncüsü olan FP de AYM.ce kapatılıyor ve siyasi tarihteki yerini alıyordu.

Anayasa Mahkemesi'nin Fazilet Partisi'nin temelli kapatılmasına ilişkin kararı açıklandıktan sonra, partili milletvekilleri TBMM'de grup toplantılarının yapıldığı salonda biraraya geldiler. Kapatılan FP'nin son genel başkanı Recai Kutan, milletvekillerine hitaben yaptığı konuşmada, partilerinin kapatılmasını "yanlış ve haksız bir karar" olarak değerlendirdi.

Kutan şunları kaydetti: "Fazilet Partisi haksız bir şekilde kapatılmıştır. FP'yi siyaset dışı bırakan bu karar, bu ülkede daha bir süre serbest siyasetin yapılamayacağı anlamına gelmektedir. Fazilet Partisi'nin kapatılması, Türkiye'deki demokrasi ve hukuk arayışına indirilen bir darbedir. Bu nedenle bu durum, bu siyasi harekete gönül verenleri olduğu kadar; Türkiye'nin geleceğini demokraside arayan herkesin sorunudur. Türkiye'de, bu kararla birlikte

---

⁷⁴http://www.esam.org.tr/pdfler/siyasi_dokumanlar/4%20FP/fp_2002_anayasa_mahkemesinin_kapatma_karari.pdf [Erişim 01.10.2019]

kapatılan parti sayısı kırka ulaşmıştır; bu şekilde ülke siyasi partiler mezarlığı haline getirilmiştir."⁷⁵

AİHM SÜRECİ:

Saadet Partisi Genel Başkanı Recai Kutan; kapatılan Fazilet Partisi adına Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ne açtıkları davayı, mahkemenin daha önceki kararlarındaki iki yüzlülüğü ve insan haklarını hiçe sayan tavrını görerek, adaletine güvenilmeyeceği inancıyla geri çektiklerini açıkladı.

Kutan; AİHM nin Leyla Şahin davasında, hiçbir bilgisi olmadığı halde haddini aşarak İslâm dinini yargılama cüreti gösterdiğini ve İslâm a karşı önyargılı bir tutum takındığını söyledi. Teröristbaşı Öcalan hakkında Türkiye de DGM tarafından verilen mahkumiyet kararıyla ilgili başvuruda AİHM nin, bir ay içinde "yürütmenin durdurulması" ve "davanın yeniden görülmesi" kararı verdiğini hatırlatan Kutan şöyle konuştu: "Bir DGM nin, RP Genel Başkanı Necmettin Erbakan hakkındaki mahkumiyet kararında yürütmenin durdurulması talebini ise 1 ay içinde reddetmiştir."

AİHM'nin çifte standart içeren kararlarının tek tek anlatan Recai Kutan, AİHM önünde gerek Refah Partisi davasında gerek başörtüsü ile ilgili davalarda dilekçe sahiplerinin Sözleşmenin yargı adaletini tanzim eden 6. maddesinin ihlaliyle ilgili "Mahkeme ifademiz alınmadı, avukat tutmamıza müsaade edilmedi, duruşma açık yapılamadı, şahit dinlenilmedi" şeklindeki itirazları, AİHM tarafından dosya üzerinde yapılan ilk incelemede hiçbir gerekçe gösterilmeden reddedildiğini kaydetti.⁷⁶

Ayrıca, AİHM, kapatılan Fazilet Partisi'nin eski milletvekilleri Merve Kavakçı, Nazlı Ilıcak ve Mehmet Sılay'ın açtığı davada Türkiye'yi haksız buldu. AİHM, yapılan başvuruyla ilgili olarak, "Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları

⁷⁵

http://www.esam.org.tr/pdfler/siyasi_dokumanlar/4%20FP/fp_2002kutanin_kapatma_kararindan_sonra_yaptigi_konusma.pdf [Erişim 01.10.2019]

⁷⁶ <https://www.milligazete.com.tr/haber/748274/fazilet-partisi-davasi-aihm-den-geri-cekildi> [05.05.2020]

Sözleşmesinin (AİHS) serbest seçimlerle ilgili 1. protokolünün 3. maddesini ihlal ettiği" görüşüne vardı ve tazminata hükmetti.⁷⁷

SONUÇ 100

---

⁷⁷ <https://www.haberler.com/aihm-fazilet-partisi-nin-kapatilmasini-gorustu-haberi/> [05.05.2020]

SONUÇ :

Demokratik hayatın vazgeçilmez unsurları olarak tanımlanan siyasi partiler gerek 1961 ve gerekse 1982 anayasasında ve kanunlarla sınırlandırılma, denetlenme ve bir takım tedbirlere tabii tutulma ve hatta kapatılma yaptırımını ile de karşı karşıya bırakılmışlardır. İşte bu denetimler ve yaptırımlardan 1969 yılında ilk partisini kuran ve parti anlayışını Milli görüş olarak tanımlayan Prof.Dr. Necmettin Erbakan'ın partileri de nasibini almıştır.

Demokrasilerde zaman içerisinde gelişim gösterdiği dikkate alındığında özellikle 1.dünya savaşı sonrası ortaya çıkan militan demokrasi anlayışının her ne kadar demokrasiyi koruma ve kollama kaygısıyla hareket etse de, demokrasinin vazgeçilmez değerleri olan ifade ve siyasi parti özgürlüğü için öngördüğü kısıtlamalar, zaman içerisinde demokrasinin özünün boşalmasına yol açmakta ve onu anlamsızlaştırmaktadır.

Militan demokrasi anlayışının bir seçeneği olarak yargıyı kullanmaya kalktığında anayasalarda yer verilen Anayasa mahkemesi yargılamalarının amaca uygun kullanılmadığından söz etmek mümkündür. Bu da Anayasa mahkemesinin Yargısal Aktivizm özelliğinin ortaya çıkması ve ulaşılmak istenen sonuca hizmet etmesi amacı taşıdığı tarihsel süreç içerisinde görülmektedir.

Venedik komisyon kararlarında da belirtildiği üzere, Türkiye'de siyasi parti kapatmaya ilişkin temel sorunu, gerek süreci başlatma usulleri,gerekse partileri yasaklama veya kapatma konusundaki genel eşiğin son derece alçak olduğu, bu durumun Avrupa'da mevcut olan ortak demokratik standartlardan oldukça farklı olduğu ve bu durumda siyasetin demokratik biçimde işlemlerini daralttığı ve anayasa yargısının siyasal sorunlar üzerindeki yargılama yetkisini genişlettiği olarak değerlendirilmiştir.

Her ne kadar RP davasında çok eleştirilere konu olsa da AHİM ve Venedik komisyonu kriterlerinde parti kapatmanın istisnai nitelikte görülmesi ve şiddete bulaşmış siyasi partiler yönünden mümkün olabileceği karalarında belirtilmiştir.

Türkiye’de Anayasa Mahkemesi tarafından verilen parti kapatma kararları incelendiğinde, dönemin şartları sebebiyle katı bir yaklaşım sergilendiği açıkça görülmektedir. Hatta bu yaklaşım o denli katıdır ki kimi zaman sadece ideolojik karşıtlık sebebiyle dahi kapatma kararı verilebilmiştir. Süregelen bu yaklaşım sebebiyle ülkemiz AİHM nezdinde sürekli haksız bulunmuş ve Anayasa Mahkemesi’nin bu tutumu eleştirilmiştir. AİHM’in parti kapatma taraftarı olmadığını, devletin haklarından çok bireylerin haklarına önem verdiği görülmektedir. Bu nedenle ülkemizin davalı olduğu bir çok kapatma kararında, Türkiye haksız bulunarak yüklü tazminatlara mahkum edilmiştir.

Üzerinde çokça tartışılan bir başka konu ise; partinin tüzel kişiliğini değil, parti kapatmaya sebebiyet veren kişiyi cezalandırmaktır. Fakat SPK’nın 10. mad. 3. fıkrası gereğince, otuz gün içinde ilgili siyasi parti tarafından, söz konusu parti organı, mercii veya kurulun işten el çektilmesi ve parti üyesi veya üyelerin partiden kesin olarak çıkarılmaları halinde, o partinin kapatılması ya da Devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılması için açılan dava zaten düşecektir. Ayrıca 1982 Anayasası’nın 68. ve 69. maddelerinde yapılan, 1995 yılındaki değişikliklerle partilerin üzerindeki yasaklar daha makul hale getirilmiştir. Yine Anayasa’nın 68. maddesinde yapılan 2001 yılındaki değişikliklerle “odak olma” kriteri yeniden tanımlanmıştır. Bunların dışında düzenlenen diğer olumlu değişiklikler; kapatma dışında devlet yardımından kısmen veya tamamen yoksun bırakılma ve parti kapatma kararında nitelikli çoğunluk aranmasıdır. Bunun yanı sıra, SPK’da da sonuncusu 2005 yılında olmak üzere, birçok olumlu değişiklik yapılmıştır. Yapılan tüm bu değişikliklere bakıldığında, siyasi partilere eskiye göre daha özgür, demokratik ve güvenceli koşullar getirildiği görülmektedir.

Bir partiyi bu nedenle kapatmak için en azından bu amaçların görünür hale gelmesi aranır. Bu bağlamda AİHM’in yaklaşımı daha somut ve özgürlükçü iken, Anayasa Mahkemesi’nin yaklaşımı daha katı ve kimi zaman sadece fikir düzeyindeki ifadelerin oluşturduğu tedirginlikler göz önüne alınmış izlenimi vermektedir. Parti kapatma davası açma yetkisinin Avrupa ülkelerinde olduğu gibi tek bir kişinin insiyatifinden çıkarıp, yasama organına ya da bu konuyla alakadar olacak bir komisyona vermek, daha demokratik bir yol gibi görünmektedir.

Türkiye’nin tarihsel anlamda geçirdiği sosyo-politik süreç, siyasi ve hukuki hayatın gelişimini Avrupa’dakinden farklı bir boyuta taşımıştır. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi’nin yaşadığı endişeler tamamen haksız görülemez. Fakat siyasi partilerin önemi ve varlık amaçları göz önünde tutulduğunda, güvenlik kıstasından önce özgürlük kıstasının ağır bastığı açıktır. Şayet bir siyasi partinin özgürce fikirlerini dile getirememesi demek, siyasi parti olmanın özüne de aykırılık teşkil eder.

Ülkemiz açısından, siyasi partilere ilişkin var olan yaptırımların yanına yeni ve caydırıcı başka yaptırımlar eklemek, ilerki dönemlerde bir siyasi partiyle alakalı olarak, akıllara doğrudan kapatma yaptırımının gelmesini önleyecektir. Ki bu yönde yapılan yasal değişiklikler neticesinde açılan kapatma davasında Adalet ve Kalkınma Partisi hakkında kapatma kararı verilmemiş hazine yardımından kesinti yapılması kararı verilebilmiştir.

Türkiye'yi siyasi partiler mezarlığı haline getiren parti kapatma geleneği, çoğulcu siyasal yapının gelişiminin engellenmesidir. Siyasi partilerin sık sık kapatılması, onların kurumsallaşmasını önlemiş, yargının politik dizayn için araçsallaşmasına ve siyasallaşmasına sebep olmuştur. Bu da kurumun güvenilirliğine karşı önyargılar kazandırmış ve adalet duygusunun tatmin edilmemesinden dolayı çok eleştiriye maruz kalmıştır..

Anayasa mahkemesi tarafından verilen kapatma kararlarının sonuçları incelendiğinde aslında kapatılan partilerin yeni kişi ve adlarla tekrar siyaset sahnesine döndükleri görülmüştür. Hemen hemen her kapatılan siyasi partinin devamı niteliğinde bir partinin kurulmuş olması, parti kapatmaların bir çare olmadığını göstermiştir. Kapatma kararları ideolojik temeli olan partileri güçlendirerek siyasi hayata tekrar döndürmüştür. Milli görüş partileri olarak tarif edilen ve MNP ile başlayan ve kapatmalar sonrası MSP.,RP. FP'nin de birbirinin ideolojik tarifleri üzerinden siyaset yapan partilerin kurulmasına ve güçlenerek iktidar olmasına sebebiyet vermiştir. Milli görüş partileri cumhuriyet tarihinde 1969 tarihinden sonra siyasi hayata katılımından sonra gerek koalisyonlarda iktidarda bulunduğu dönemler ve gerekse muhalefette bulunduğu dönemlerde demokrasimizin gelişimine katkı sunmuştur. Her ne kadar Türkiye'de birçok parti ve çalışmaya konu partiler kapatılmış olsa da aslında parti kapatma ile siyasi partiye yön veren sosyolojik karşılığı olan siyasi hareketlerin sona ermediği aksine artarak devam ettiği görülmüş bunun örneği olarak da, milli görüş partileri diye ifade ettiğimiz dört partinin kapatılmasına rağmen Prof.Dr.N.Erbakan'ın başkanı olduğu dönemde vefat ettiği Saadet Partisi ve yıllar sonra kurulan Yeniden Refah Partisi ve kurucularının rahmetli Erbakan'ın yanında yetişen kişilerce kurulmuş ve hala iktidarda bulunan Akparti'nin içinde yaşamaya devam etmektedir.

Dolayısıyla, ülkemizde uzun süredir devam eden yeni Anayasa 'da, siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin olarak daha demokratik ve özgürlükçü adımların atılması, gerek yapılan değişikliklerin anayasal düzeyde olması açısından daha koruyucu ve sağlam gerekse de yeni metnin, AİHS. ve Venedik Komisyonunun kararlarına ve ülkemizin de taraf olduğu uluslararası sözleşmelere uygunluğu ve uluslararası hukuk bağlamında, ortak bir dile sahip olunması açısından önem arz etmektedir.

Demokrasinin gereği olarak siyasi partilerin halk tarafından kurulması ve halk tarafından sandıkta yine halkın oylarıyla gitmesi ilkesi ana düstur olmalıdır.

KAYNAKLAR
180

KAYNAKÇA:

Mevzuat:

5-1961 Anayasası

6-1982 Anayasası

7-2820 Sy.Siyasi Partiler Kanunu

8-2949 sayılı Aym.Kur ve Yarg.Us.Kanunu..

Kitaplar:

1-Prof.Dr.Şükrü Karatepe Anayasa Hukuku

2-Yard.Doç.Dr.Ferhat Uslu-Anayasa Yargısı

3-Hüseyin Akyol-Türkiye’de Siyasi Parti Kapatmanın Tarihi

4-TUNAYA, Tarık Zafer, Türkiye’de Siyasal Partiler, İstanbul, 1952

5-TEZİÇ, Erdoğan, 100 Soruda Siyasi Partiler (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye’de Partiler), Gerçek Yayınevi, İstanbul

6-TEZİÇ, Erdoğan, Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş ve Geliştirilmiş Üçüncü Baskı, İstanbul, 1996

7-TURHAN, Mehmet, Siyaset ve Anayasa, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1995

8-SARIBAY, Ali Yaşar, 99 Soruda Siyasal Partiler, Radikal Yayınevi, Bursa, 1997

9-ÖZBUDUN, Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 4.baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1995

10-HAKYEMEZ, Yusuf Şevki, Militan Demokrasi Anlayışı ve 1982 Anayasası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2000

11-ERDOĞAN, Mustafa, Anayasal Demokrasi (Anayasa Hukukuna Giriş), 2.baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1997

12-ERDOĞAN, Mustafa, Anayasal Demokrasi, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005

13-ERDOĞAN, Mustafa, Demokrasi, Lâiklik, Resmi İdeoloji, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1995 E

14-ÇAHA, Ömer, “Liberalizmin Temel İlkeleri”, Yeni Türkiye, Sayı 25, (Ocak-Şubat 1999)

15-CAN, Osman, Demokratikleşme Serüveninde Anayasa ve Siyasi Partilerin Kapatılması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005

İNTERNET KAYNAKLARI “Siyasi Partiler”, www.tesav.org.tr
http://www.tesav.org.tr/siyasipartiler.htm (Erişim Tarihi: 12.2.2019) 99 “1923’ten Bu Yana Kurulan ve Kapatılan Siyasi Partiler”, www.tesav.org.tr
http://www.tesav.org.tr/wpcontent/uploads/2017/03/3.1923ten_Bu_Yana_Kurulan_ve_Kap atilan_Siyasi_Partiler.pdf (Erişim Tarihi: 14.02.2019) “Siyasi Partiler”, www.tbmm.gov.tr
https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html (Erişim Tarihi: 12.2.2019) “Meclis Tutanağı”, www.tbmm.gov.tr
https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d03/c024/b088/mm__030240 880641.pdf (Erişim Tarihi: 14.02.2019)

Makaleler:

3-Doç.Dr.Mehmet Turhan-Aihs.ve siyasi parti kapatma davaları

4-A.Emrah Akyazan-1982 Ay.na göre siyasi partilerin kapatılması

5-Prof.Dr.Kemal Gözler-Parti kapatmanın kriteri ne?Türkiye Günlüğü,Yıl Sayı 93

6-Birce Albayrak Coşkun-Türkiyede siyasi parti kapatma ve Avrupa örnekleri

ÖZGEÇMİŞ

188

ALİ METİN
Başakşehir 2.Etap
Mavera Başakşehir sitesi
A4-1 D:24 Başakşehir/İSTANBUL

Email:alifuatmetin@hotmail.com

Tel:0 532 2249202

A.EĞİTİM

Yüksek Lisans :İZÜ,Kamu Yönetimi Öğrencisi,2019,İstanbul

Lisans :İstanbul Üniversitesi,Hukuk Fakültesi,1996,İstanbul

B.ÇALIŞMA HAYATI

1974 yılında Amasya'da doğdu. İlk,orta ve Lise'yi Taşova'da tamamladı.
1992 yılında başladığı İstanbul Hukuk fakültesini 1996 yılında bitirdi.
Avukatlık stajı sonrası İBB İski Hukuk Müşavirliğinde(1998-1999) ve askerlik sonrası Haziran 2000 yılından bu yana İstanbul'da serbest avukatlık yapmaktadır.

2004-2009 ve 2009-2014 arası Fatih belediye meclis üyeliği ve Hukukçular derneği,Yeşilay,Vefader, İbbspor klübü ,Amasya il derneği gibi birçok dernek yönetiminde çeşitli tarihlerde yer almıştır.

EKLER

189

